LIMES

FRONTIERELE
IMPERIULUI
ROMAN
ÎN ROMÂNIA

NR. 8 / 2020

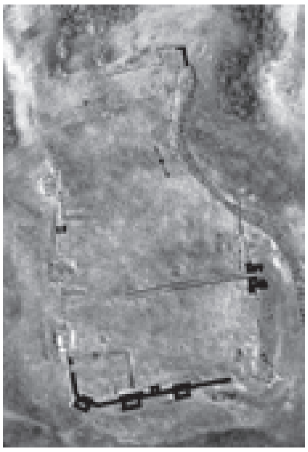

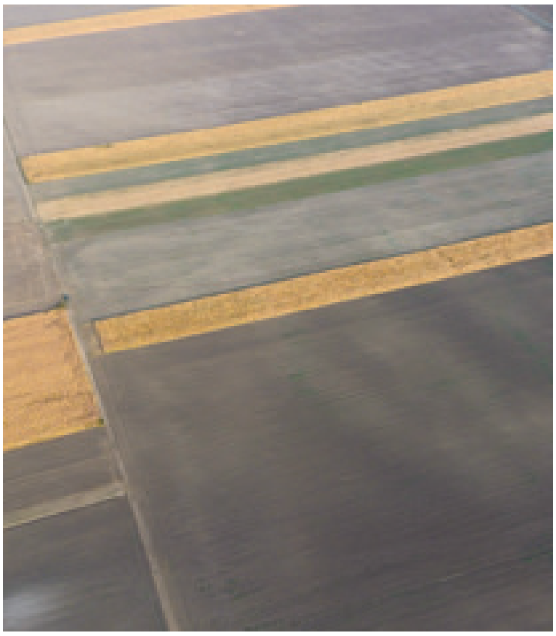

O publicație
susținută de

COMISIA
LIMES
ROMANIA

https://biblioteca-digitala.ro

CUPRINS

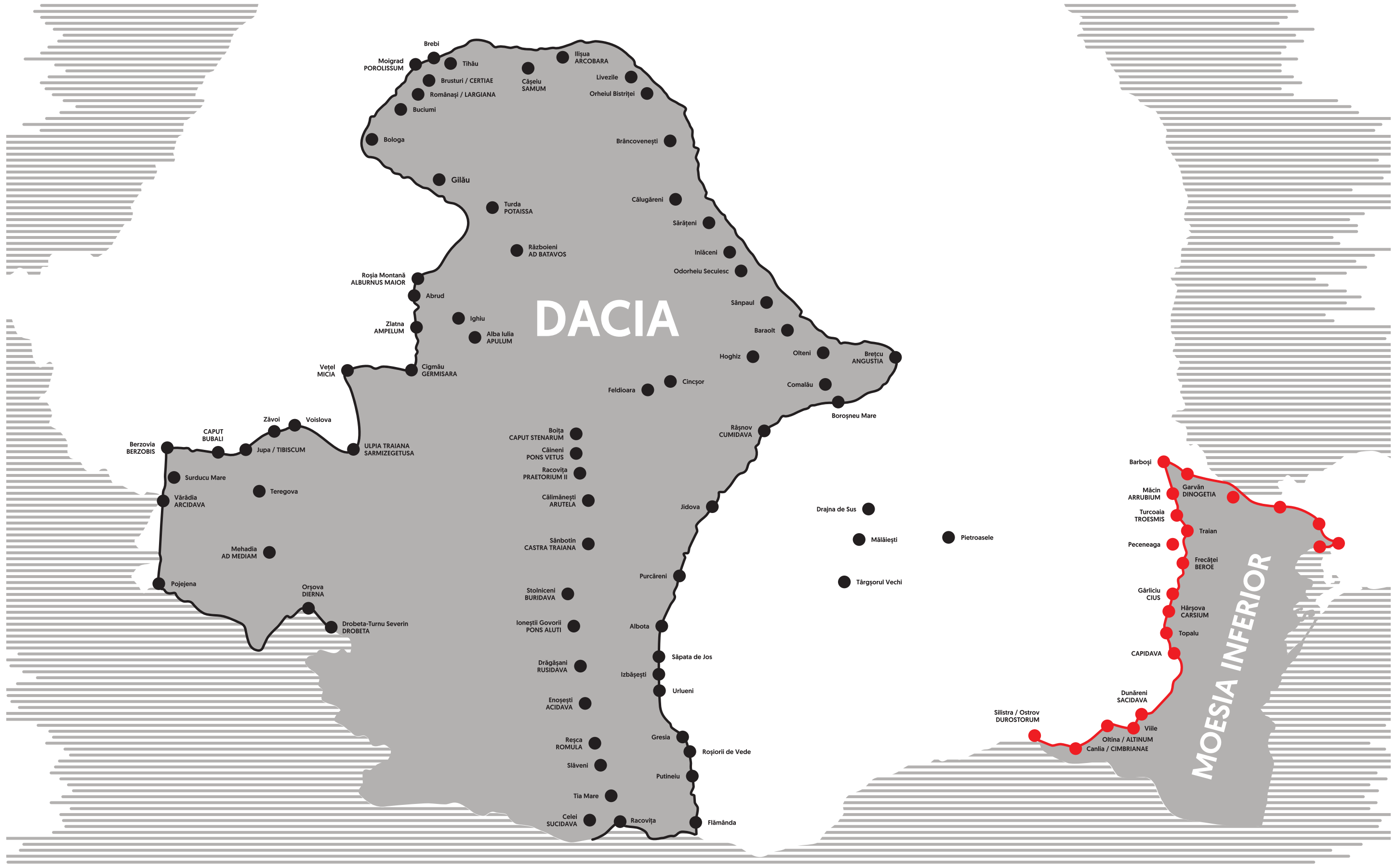

HARTĂ PRELUATĂ DIN EXPOZIȚIA **LIMES - FRONTIERELE IMPERIULUI ROMAN ÎN ROMÂNIA** DE LA MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A TRANSILVANIEI, CLUJ-NAPOCA

AUTORI:

Ovidiu Țentea
Muzeul Național de Istorie a României
ovidiu.tentea@gmail.com

Ioan C. Opriș
Universitatea din București
ioan_opris@yahoo.com

Florian Matei-Popescu
Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”
florian.matei@gmail.com

Alexandru Rațiu
Muzeul Național de Istorie a României
sandu_ratiu@yahoo.com

Constantin Băjenaru
Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța
cosbajenaru@gmail.com

Vlad Călina
Muzeul Național de Istorie a României
calina.nicolae@gmail.com

04 Almalău
14 Hârșova
21 Turcoaia **Troesmis**
30 Rachelu
38 Dunavățu de Sus
06 Dunăreni **Sacidava**
16 Gârliciu **Cius**
23 Măcin **Arrubium**
31 Isaccea **Noviodunum**
39 Dunavățul de Jos
08 Seimenii Mari
18 Beroe
24 Garvăn **Dinogetia**
34 Tulcea **Aegyssus**
40 Istria
10 **Capidava**
19 Peceneaga
26 Galați
35 Mahmudia **Salsovia**
42 Căscioarele
13 Stânca Topalu
20 Traian
28 Luncavița
37 Murighiol **Halmyris**

INTRODUCERE

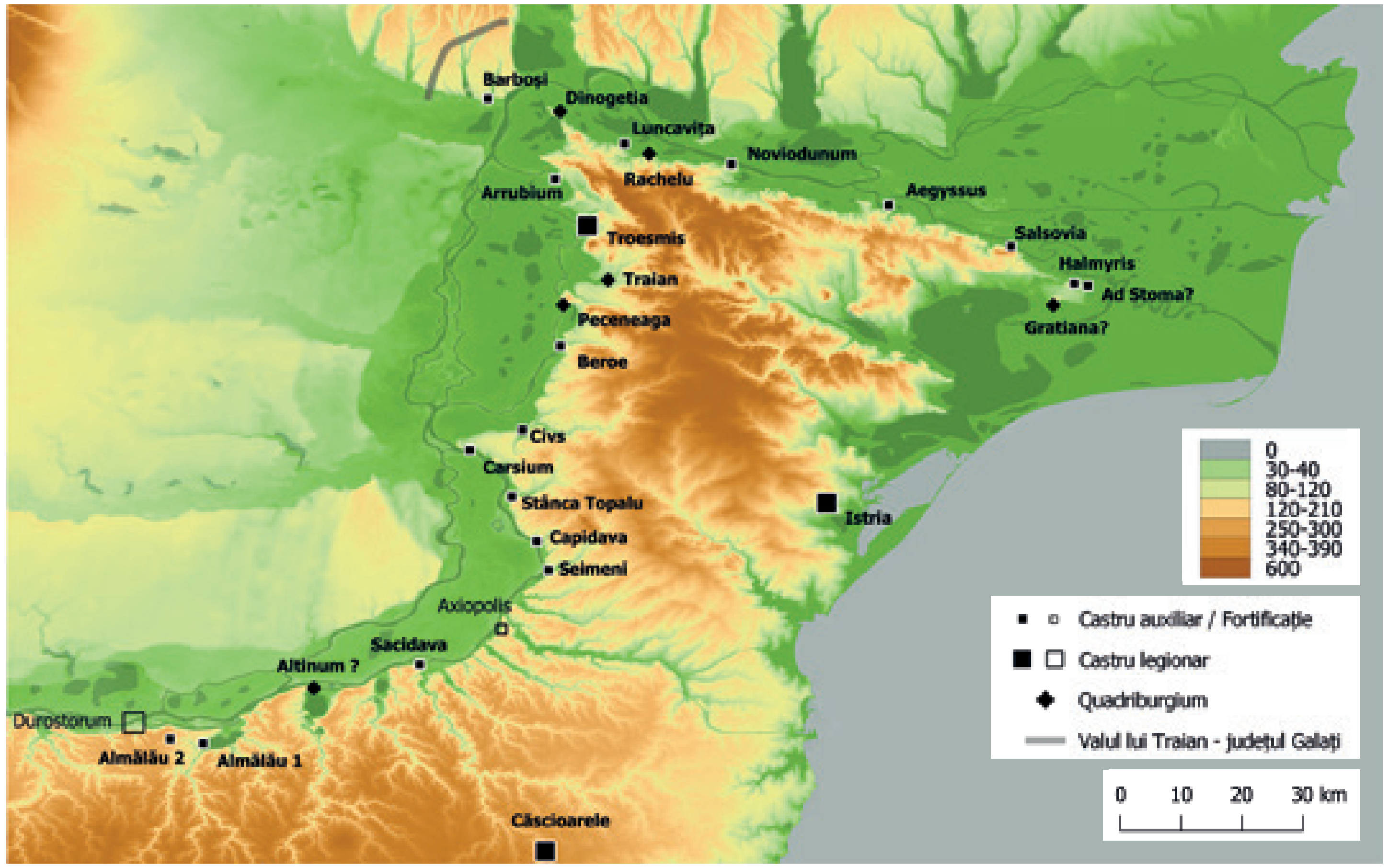

Spațiul Dunării de Jos a intrat în atenția Imperiului Roman odată cu formarea provinciei Moesia la începutul domniei lui Tiberius. Pas cu pas, unitățile militare romane s-au deplasat spre est, înglobând întreaga frontieră a Dunării de Jos. Inițial punctele cele mai estice controlate direct s-au situat în zona viitoarei provincii Moesia superior și, odată cu transformarea regatului tracic al odrysilor în provincie romană în jurul anului 46 p. Chr., legiunile și trupele auxiliare au fost mutate spre est, mai întâi la Oescus și apoi la Novae. Prezența militară romană în zona Dunării de Jos este însă atestată, literar și epigrafic, încă din ultimii ani de domnie ai lui Augustus, când garnizoanele strategiilor regatului odrys au avut nevoie de ajutor în fața atacurilor succesive ale sarmaților (mai întâi iazygii și apoi roxolanii) și geților. Zona a avut de suferit mai târziu în timpul crizei din anul 69 p. Chr., ceea ce a făcut necesară o prezență militară directă mult mai numeroasă, sub comanda unui *praefectus classis Moesicae et ripae Danuvii* în timpul lui Domitian (IDRE II 373). Vechile garnizoane odryse sunt preluate direct de către armata romană, chiar dacă sistemul strategiilor a supraviețuit în această zonă până la începutul domniei lui Vespasian. Fără a avea dovezi directe, se poate avansa ipoteza potrivit căreia în marea lor majoritate castrele auxiliare romane situate la est de Durostorum vor fi fost inițial sedii ale garnizoanelor odryse. Ca urmare a războiului dacic, Traian reface din temelii sistemul de apărare, așezând legiunea V Macedonica la Troesmis. Cu puține schimbări, cea mai importantă fiind mutarea legiunii V Macedonica în Dacia la Potaissa, frontiera Dunării de Jos a funcționat până la atacurile goților de la mijlocul secolului al III-lea. Odată restabilită situația prin acțiunile lui Claudius II și Aurelian, începe încet o operă de reconstrucție a *fundamentis* a fortificațiilor din noua provincie Scythia, atestată arheologic și epigrafic. Întreaga acțiune durează până la sfârșitul domniei lui Constantin cel Mare, când sursele literare, în primul rând *Notitia Dignitatum*, și cele epigrafice înregistrează o organizare militară cu totul diferită de cea anterioară. Niciuna dintre unitățile atestate acum nu provine din vechile unități, cu excepția legiunii XI Claudia pia fidelis, care continuă să aibă sediul principal la Durostorum. Cu puține excepții, frontiera Dunării de Jos rezistă până spre mijlocul secolului al V-lea, când o mare parte dintre fortificații sunt distruse de atacurile hunilor. Ultima operă de reconstrucției a început pe timpul lui Anastasius I și a fost continuată sub Iustinian. Limesul Dunării de Jos va fi însă abandonat cândva în al doilea deceniu al secolului al VII-lea de către împăratul Heraclius, sub presiunea slavo-avară și a pierderilor strategice suferite de Imperiu în Orient, pe frontul războiului cu sassanizii.

Această publicație este o variantă a articolului O. Țentea, I. C. Opriș, Fl. Matei-Popescu, Al. Rațiu, C. Băjenaru, V. Călina, ***Frontiera romană din Dobrogea. O trecere în revistă și o actualizare,*** *Cercetări arheologice 26, 2019, p. 9-82.*

https://biblioteca-digitala.ro

ALMALĂU
comuna Ostrov, județul Constanța

Bibliografie

Oltean, Hanson 2007, fig. 4;

Cristina Crăciun, Structuri antice descoperite prin fotointerpretarea imaginilor aeriene, Pontica 41, 357-392 [360-361];

Oltean, Hanson 2015, 994.

A. ALMALĂU 1

Situl este amplasat pe malul vestic al Lacului Bugeac, pe teritoriul satului Almalău. În imediata vecinătate a versantului abrupt al lacului (diferență de nivel de aproximativ 30 m), a fost semnalată o mică incintă pătrată, având laturile de aproximativ 85 m. Cercetătorii care au semnalat-o pentru prima dată au considerat că este o structură militară de tip fort, care ar fi putut fi încadrată cronologic în epoca Principatului. Amplasarea fortificației avea ca facilitate vecinătatea Bălții Bugeac, conectată în acea perioadă cu Dunărea, precum și pe cea a unei artere rutiere antice, drumul de la Durostorum la Axiopolis.

Ulterior, argumentându-se faptul că incinta conținea rămășițele unui mare tumul s-a considerat că această construcție nu avea o funcție militară. Din observațiile pe care le-am putut face pe modelul altimetric, realizat în urma a două serii de măsurători efectuate în cursul anului 2019, se conturează diferențele de nivel care marchează perimetrul fortificației. Nu se pot distinge și alte anomalii care să ne determine să-i atribuim aceastei delimitări rectangulare o funcționalitate exactă.

B. ALMALĂU 2

În cursul investigării arealului învecinat, pe imaginile satelitare s-a putut observa un contur aproximativ pătrat cu laturile de 100 m, situat pe un platou înalt din vecinătatea nord-estică a satului și care asigură o bună vizibilitate. Zona a fost afectată de lucrări de amenajare funciară, care se disting cu precizie pe teren. Este vorba atât de amenajări ale pantelor de-a lungul curbelor de nivel, cât și de unele intervenții cu traiectorii liniare. Aspectul acestor intervenții este destul de asemănător cu cel al șanțurilor care delimitează în mod regulat partea cea mai înaltă a platoului, oferind un contur pătrat cu laturile de 100 m. Fotografiile realizate din dronă (ortofotografii și oblice) ne-au putut oferi datele necesare realizării unui model 3D al unei delimitări de formă rectangulară, care se aseamănă cu aspectul pe care îl au fortificațiile romane.

Observațiile obținute din periegheze au fost irelevante, fapt datorat în primul rând vegetației tipice terenurilor de pășunat, care nu ne-a oferit posibilitatea de a identifica materiale arheologice. Este nevoie de completarea investigațiilor cu măsurători geofizice pentru a putea obține informații mai relevante.

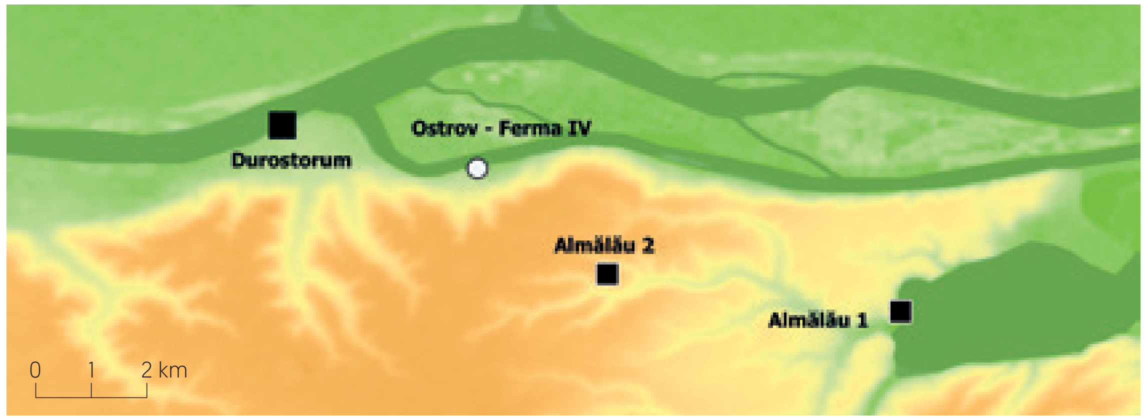

AMPLASAREA SITURILOR DIN ZONA DUROSTORUM, CU LOCALIZAREA PUNCTELOR ALMALĂU 1, ALMALĂU 2.

■ Castru legionar ■ Fortificație ○ Așezare ■ Ape

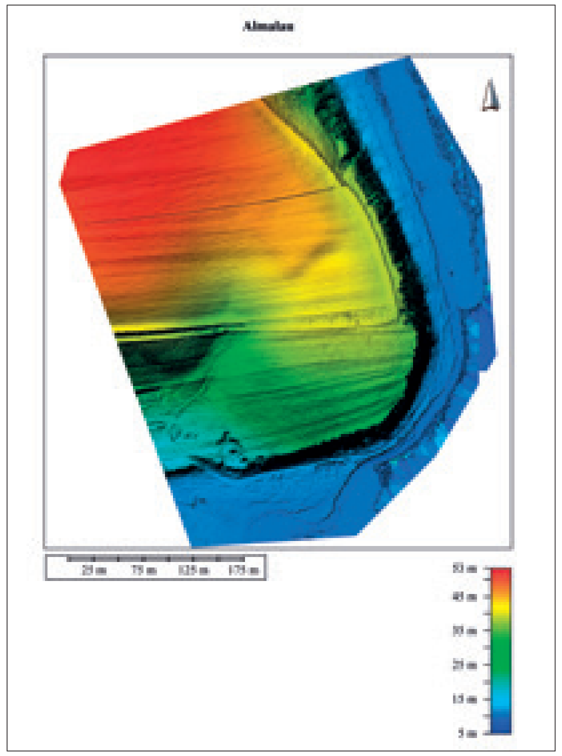

ALMALĂU 1 - MODEL DIGITAL

ALMALĂU 1 - FOTOGRAFIE AERIANĂ OBLICĂ (2019)

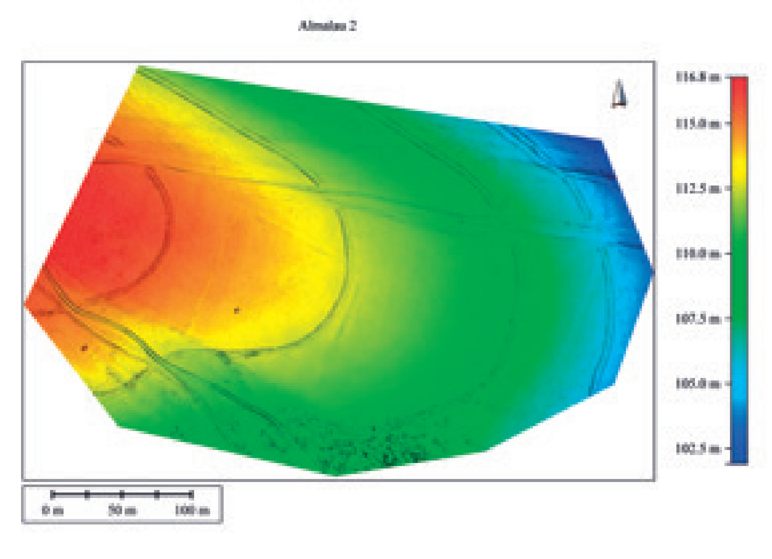

ALMALĂU 2 - MODEL DIGITAL AL TERENULUI

ALMALĂU 2 - FOTOGRAFIE AERIANĂ OBLICĂ (2019)

Întregul areal are un potențial deosebit pentru studierea distribuției spațiale a tumulilor, respectiv a structurii rutiere. Rezultatele unor astfel de studii complexe vor putea fi extrem de relevante. ●

ALMALĂU 2 - FOTOGRAFIE AERIANĂ OBLICĂ (2019) – VEDERE CĂTRE NORD-VEST (OSTROV)

https://biblioteca-digitala.ro

DUNĂRENI **SACIDAVA**
comuna Aliman, județul Constanța

DUNĂRENI
(Sacidava – ISM IV 211, descoperit la Rasova; ISM IV 198; ND, Or. 39, 12; Procopius, De aedif., IV, 11 20)

com. Aliman, jud. Constanța
(RAN 61032.02; CT-I-s-A-02654)

SACIDAVA - FOTOGRAFIE OBLICĂ DIN DRONĂ

Bibliografie

TIR L 35, p. 40; 63;

Scorpan, C., Rezultate ale săpăturilor arheologice de la Sacidava, Pontica 10, 1977, 229-251;

Zahariade, Gudea 1997, 78, nr. 36;

Gudea 2005, 443-446, nr. III. 36;

Nicolae 2013, p. 165;

Ștefan, Al. S., Sacidava (Constantza, Roumanie), Archéologie aérienne en Roumanie, numéro spécial double de photo-interprétation, 1986, 1 et 2, Paris, 1987, 73-88;

Panaite, Adriana, Miu (Bem), Carmen, Roman roads identified on aerial and satellite images within the territory of the city of Tropaeum Traiani (Moesia Inferior), Dacia, N.S. 55, 2016, 201-220 (209, fig. 1-3).

SACIDAVA - PLANUL FORTIFICAȚIILOR (DUPĂ SCORPAN, C., LIMES SCYTHIAE. TOPOGRAPHICAL AND STRATIGRAPHICAL RESEARCH ON THE LATE ROMAN FORTIFICATIONS ON THE LOWER DANUBE, BAR IS 88, PL. XIX, OXFORD, 1980, 164)

SACIDAVA, ORTOFOTOPLAN

Sit complex, situat pe malul drept al Dunării, pe dealul Muzait, la aprox. 5 km nord-est de satul Dunăreni. Accesul se realizează pe drumul DJ 223 și DC 51.

Au fost identificate o așezare getică, un castru de formă rectangulară (dimensiuni: 160 x 125 m), căruia i se adaugă încă o fortificație de dimensiuni mai reduse (aprox. 70 x 40 m). Castru roman (sec. II - III p.Chr.), fortificație romană târzie și romano-bizantină (sec. IV -VII p.Chr.). Prima fortificație pare să dateze din vremea lui Traian, fiind legată de *bellum Dacicum*.

În perioada Principatului, castrul auxiliar a fost ocupat de cohorta *IV Gallorum* (ISM IV 169), iar după anul 114 de *cohors I Cilicum milliaria* (ISM IV 172, 184, 202). Au fost descoperite ștampile ale legiunilor I Italica și XI Claudia. Planul complet nu a fost încă restituit.

În epoca romană târzie fortificația a fost reconstruită, fiind semnalată aici staționarea unui *cuneus equitum scutariorum*. Au fost dezvelite parțial zid de incintă (realizat în *opus caementicium*, *opus incertum*, *opus caementicium incertum* și *opus quadratum* din blocuri de calcar), cu grosime de cca. 2 m, două porți și 7 turnuri de formă rectangulară. În structura incintei romane târzii au fost folosite numeroase *spolia*, majoritar stele funerare provenind din necropola romană timpurie. *Intra muros*, în diferite puncte ale perimetrului fortificației romane târzii, au fost identificate diverse structuri de locuire, între care un edificiu roman timpuriu, de mari dimensiuni, dezafectat cu ocazia reconstruirii curtinei din secolul al IV-lea p.Chr. pe latura de sud a ariei fortificate, material ceramic, opaițe și piese monetare, care acoperă cronologic întreaga durată de existență a fortificației romane de la *Sacidava* (sec. II - începutul sec. VII p.Chr.). Au fost identificate arheologic 12 faze constructive, între care 10 aparțin epocii Dominatului, inclusiv din vremea lui Iustinian, până în primele decenii ale sec. VII p.Chr.

Cercetări arheologice sistematice au avut loc între anii 1969 și 1982, fiind reluate în ultimii ani de un colectiv MINAC. Planul cel mai cuprinzător al sitului și interpretări arheologice pertinente au fost publicate de Al. S. Ștefan în urmă cu mai bine de două decenii.

Investigațiile noastre au constat în realizarea unui model digital al terenului și a unor fotografii oblice de ansamblu din care se pot extrage informații utile pentru cadastru și pentru monitorizarea stării de conservare a sitului.

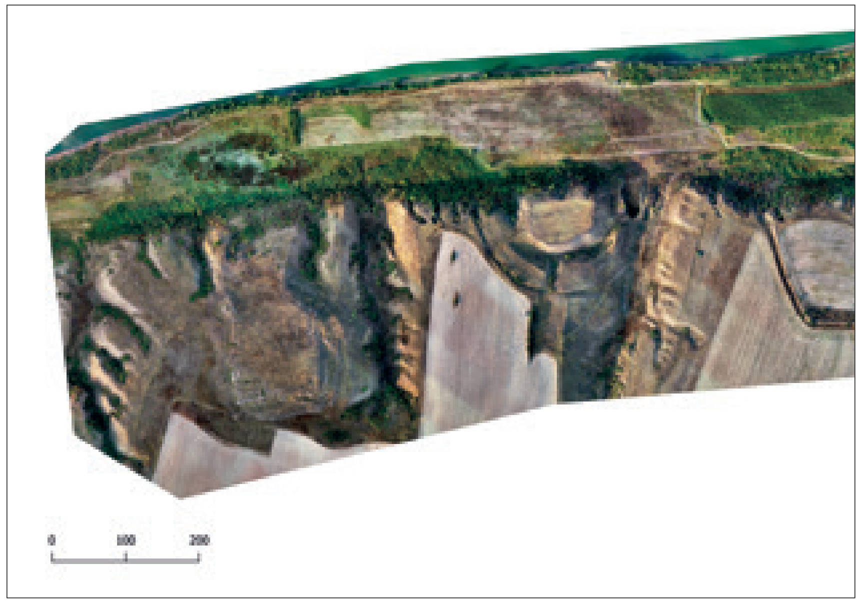

SACIDAVA

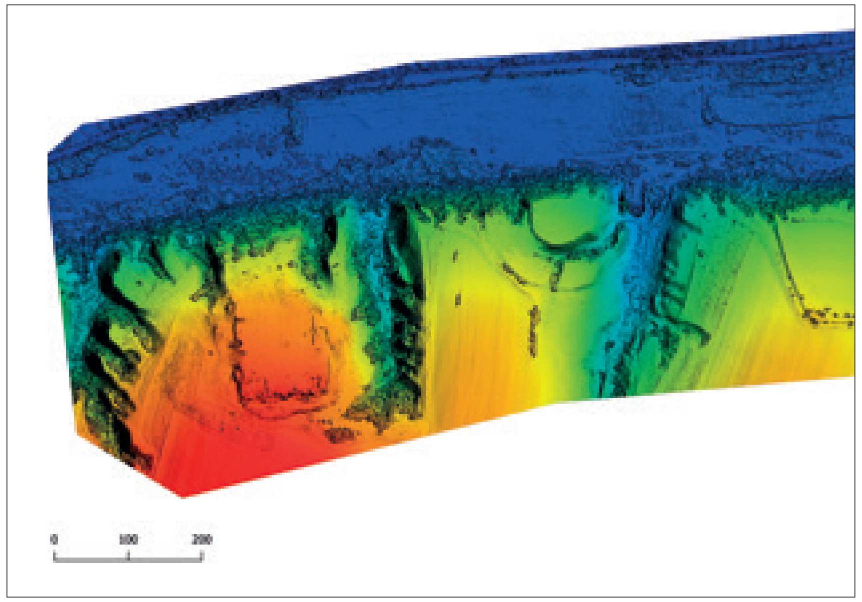

SACIDAVA - MODEL DIGITAL AL TERENULUI

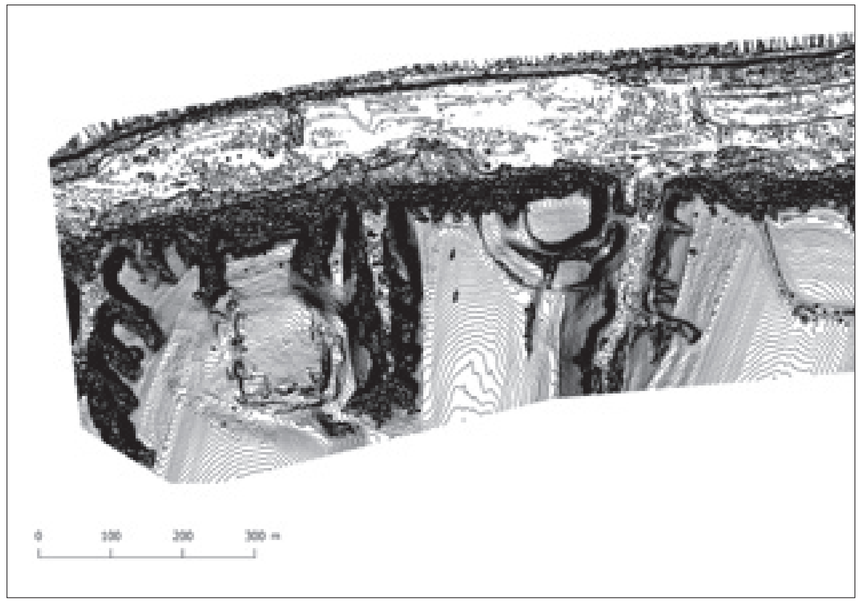

SACIDAVA - PLANUL FORTIFICAȚIEI CU CURBE DE NIVEL CU DETALIU DE 50 CM. DSM

https://biblioteca-digitala.ro

SEIMENII MARI
comuna Seimeni, județul Constanța

SEIMENII MARI

JUD. CONSTANȚA (RAN 62921.01.01)

SEIMENII MARI - FOTOGRAFIE OBLICĂ DIN DRONĂ A PLATOULUI. VEDERE SPRE NORD

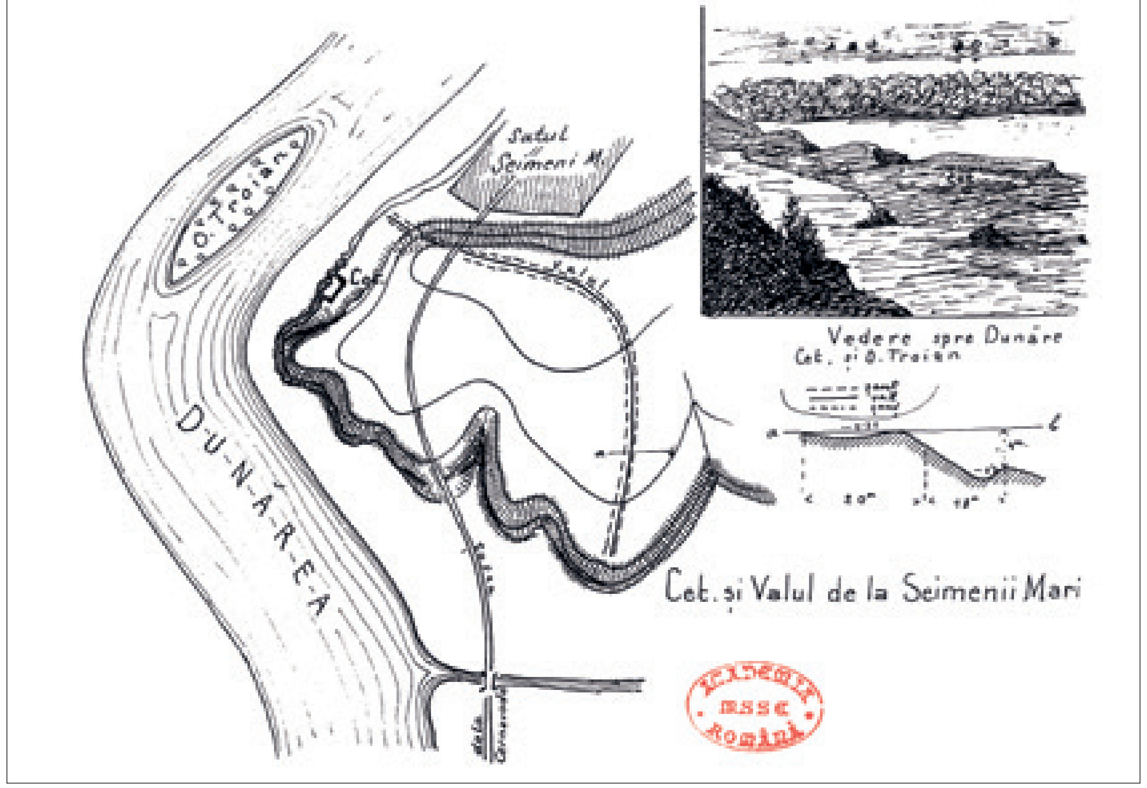

CETATEA ȘI VALUL DE LA SEIMENII MARI, DUPĂ P POLONIC (ARHIVA POLONIC, VARIA, PLIC I, NR. 187/10)

Fortificația romană se situa la nord de orașul Cernavoda, între satele Seimenii Mari și Seimenii Mici, pe un platou din vecinătatea Dunării. Platoul respectiv era cunoscut la începutul secolului trecut de către localnici sub denumirea „La Cetate".

După analiza însemnărilor și a desenului transmise de Pamfil Polonic, se pot desprinde câteva concluzii, prin comparație cu fotografii aeriene de dată recentă. Fortificația propriu-zisă era distrusă la sfârșitul secolului al XIX-lea. Platoul cu o suprafață de cca 60 ha era înconjurat, potrivit lui Pamfil Polonic, de un val roman cu o lungime de cca 2 km. Înspre răsărit, un șanț de apărare larg de 15 m și adânc de 1-2 m era încă vizibil la sfârșitul sec. XIX. În desenul întocmit atunci este figurat valul în secțiunile sale de nord și de răsărit. Potrivit acestuia cetatea romană ar fi avut o formă rectangulară cu laturile de cel puțin 80 m. Ulterior a fost construit un turn cu latura estică de 20 m. În zonă au fost semnalate descoperiri de amfore elenistice.

SEIMENII MARI - ORTOFOTOGRAFIE (GOOGLE EARTH) CU MARCAREA TRASEULUI ȘANȚULUI ȘI VALULUI PE LATURILE DE NORD ȘI EST ALE PLATOULUI DE LA SEIMENII MARI, RESPECTIV A POZIȚIEI TURNULUI DE OBSERVAȚIE ÎNSPRE DUNĂRE (DUPĂ OPRIȘ 2019, FIG. 6)

Numele antic al fortificației de la Seimenii Mari, nu a fost menționat în *Itinerarium Antonini Augusti* (224) sau *Tabula Peutingeriana* (VIII, 3).

Trebuie menționată descoperirea a două borne miliare, datate din 160 (ISM V, 1), respectiv 200 p.Chr. (ISM V, 2.) și o inscripție oficială (CIL III, 7487 = ISM IV, 246 = IGLR 205), datată 293-305 p.Chr., care este posibil să fi fost ridicată desupra porții fortificației tetrarhice (*burgus/ praesidium)* (IGLR, p. 213), ale cărei ziduri groase mai putea fi văzute de Pamfil Polonic. ●

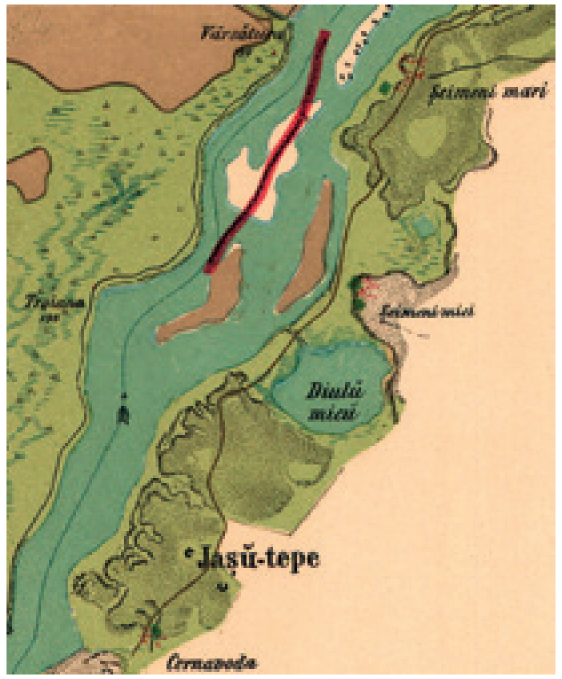

SEIMENII MARI. - LOCALIZAREA PE CHARTA ROMÂNIEI MERIDIONALE/ HARTA SZATMARI (1864). SECȚIUNEA CERNAVODA – SEIMENI (COL. XIII, SER. 7) DETALIU

Bibliografie

M. Irimia, Date noi privind așezările getice din Dobrogea în a doua epocă a fierului, Pontica 13, 1980, 66-118 (103);

Băjenaru 2010;

Opriș 2019.

https://biblioteca-digitala.ro

CAPIDAVA
comuna Topalu, județul Constanța

CAPIDAVA - FOTOGRAFIE OBLICĂ DIN DRONĂ 2019

CAPIDAVA, fostă Calichioi [Capidava – TP VIII, 3; ItAnt 224, 3; GeogrRav IV 5, 47; 186, 15; ND, Or. 39, 13; Hierokl. 437, 10; ConstPorph. De them. 47, 15; ISM V 77; IGLR 220]

COM. TOPALU, JUD. CONSTANȚA [RAN 63063.01, CT-I-s-A-02600.01]

Rezervația arheologică se găsește în imediata apropiere a DJ 223, cu acces dinspre orașele Cernavodă și Hârșova. Parcarea, punct de informare și muzeu de sit (punct de informare turistică) sunt în curs de amenajare.

Fortificație romană timpurie și romană târzie, situată la marginea satului Capidava, ridicată într-o primă fază la începutul domniei lui Traian și refăcută sau reparată apoi în epoca târzie.

Au fost identificate arheologic următoarele faze constructive: 1. fază la începutul sec. II; 2. fază de refacere a *fundamentis* în doua jumătate a sec. III, după distrugerea primei fazei în vremea atacurilor gotice (*bellum Scythicum*); 3. fază constantininiană și post-constantininiană cu turnuri rectangulare și în formă de U; 4. epoca lui Anastasius, cu refacerea curtinei H și până la atacurile slavo-avare din anii 580-581; 5. funcționarea ultimei redute, castrul târziu ridicat în sfertul sudic al cetății după 594/595, și a cărui ocupare nu depășește cu mult limita cronologică a ultimelor monede (*follis* de la Heraclius, 612/613). Vestigiile epocii timpurii sunt mai puțin cunoscute, se presupune că fortificația avea dimensiunile aproximative de 105 x 125 m, iar pe baza materialului epigrafic cunoaștem că fortificația a fost ocupată succesiv de *cohors I Ubiorum* (ISM V 24) și apoi de *cohors I Germanorum* (ISM V 16, 36), începând cu domnia lui Hadrian. Au fost descoperite și ștampile ale legiunilor XI Claudia (ISM V 53) și V Macedonica (ISM V 54); mai târziu ștampile ale legiunii I Italica (precum și un *beneficiarius consularis*, ISM V 41, probabil în legătură cu *statio portorii*, atestată la Capidava). Cercetări recente din zona termelor militare aferente primului *castellum* au relevat aportul constructiv al *legio XI Claudia pia fidelis* la construcția ansamblului în primul deceniu al sec. II, cu extindere și reparații în deceniile următoare; o a doua fază constructivă datată cu material tegular al aceleiași legiuni (*legio XI Claudia Antoniniana*) este plasată la începutul sec. III, în vremea împăratului Caracalla, edificiul fiind probabil distrus în următoarele decenii, ca urmare a războiului scythic (poate în jurul anilor 248-250), care afectează întreaga cetate și locuirea din jurul său.

În jurul fortificației, s-a dezvoltat alături de o *civitas* indigenă care transmite chiar numele locului, un *vicus* militar, parțial cunoscut din punct de vedere arheologic. Capidava este *statio* de vamă, aici fiind atestată și prezența unui beneficiar consular. Sediu al unui *territorium* cu mai multe villae rusticae și nuclee rurale, atestat *expressis verbis* într-o inscripție funerară de la Ulmetum sub formula *territorium Capidavense* (ISM V 77: C. Iulius Quadratus, *quinquennalis territorii Capidavensis și princeps loci*).

În epoca târzie, fortficația a fost refăcută după distrugerea gotică de la mijlocul sec. III, cândva între domniile lui Aurelian, Probus și perioada Dominatului, fiind ocupată de noi trupe: *cuneus equitum Solensium* (ND, Or. 29, 13) și de *vexillatio Capidavensium*, probabil parte din *equites scutarii* (IGRL 220-221). Dimensiunile fortificației, în perioada târzie, au fost de aproximativ 127 x 105 m, colțul de Vest și mare parte din latura de sud-vest fiind distruse de o exploatare de calcar de la începutul secolului, exploatată până în anii 1920. Într-o perioadă și mai târzie, la sf. sec. VI – înc. sec. VII, fortificația s-a restrâns în zona colțului de Sud pentru scurtă vreme (post 594/595 - 612/613 sau puțin mai târziu). Reluarea locuirii la Capidava se face în perioada medio-bizantină, între secolele IX-XI p.Chr., într-o așezare de bordeie întărită cu zid de piatră cu pământ, deasupra vechii cetăți romane și a zidurilor sale de apărare. Șase distrugeri dramatice și reconstrucții ale așezării de bordeie (cu 7 niveluri de ocupare diferite) au fost documentate pentru 200-250 ani de existență a acestei noi așezări. A fost estimată funcționarea a mai bine de 100 bordeie/ nivel, fiecare ocupând 12-16 m^2, pentru o populație evaluată în jurul a 700-1000 locuitori în interiorul unei suprafețe fortificate de cca 1.5 ha. Capidava medio-bizantină cunoaște un *floruit* în vremea lui Vasile al II-lea, pentru a fi definitiv distrusă la jumătatea sec. XI p.Chr.

Cele mai importante obiective cercetate la Capidava sunt: biserica romano-bizantină (sec. VI), poarta principală de sud și clădirile adiacente (Clădirea C1), Corpul de gardă (în fapt, *horreum*), *Principia* romane târzii și barăcile romane târzii/ romano-bizantine, portul, necropolele și termele militare timpurii (sec. II-III). În fiecare din aceste puncte s-au cercetat toate fazele constructive enumerate mai sus, iar acolo unde a fost posibil inclusiv prima fază, cea din secolul al II-lea.

În proprietate publică se găsește și zona termelor militare, situate la cca. 100 m E de cetate (cercetate), în aceeași zonă aflându-se, într-o situație de suprapunere, și urme de locuire sau aparținând necropolelor romane, romane târzii, dar și medio-bizantine. Săpături sistematice sunt în desfășurare, atât intra muros, cât și extra muros, în punctele amintite.

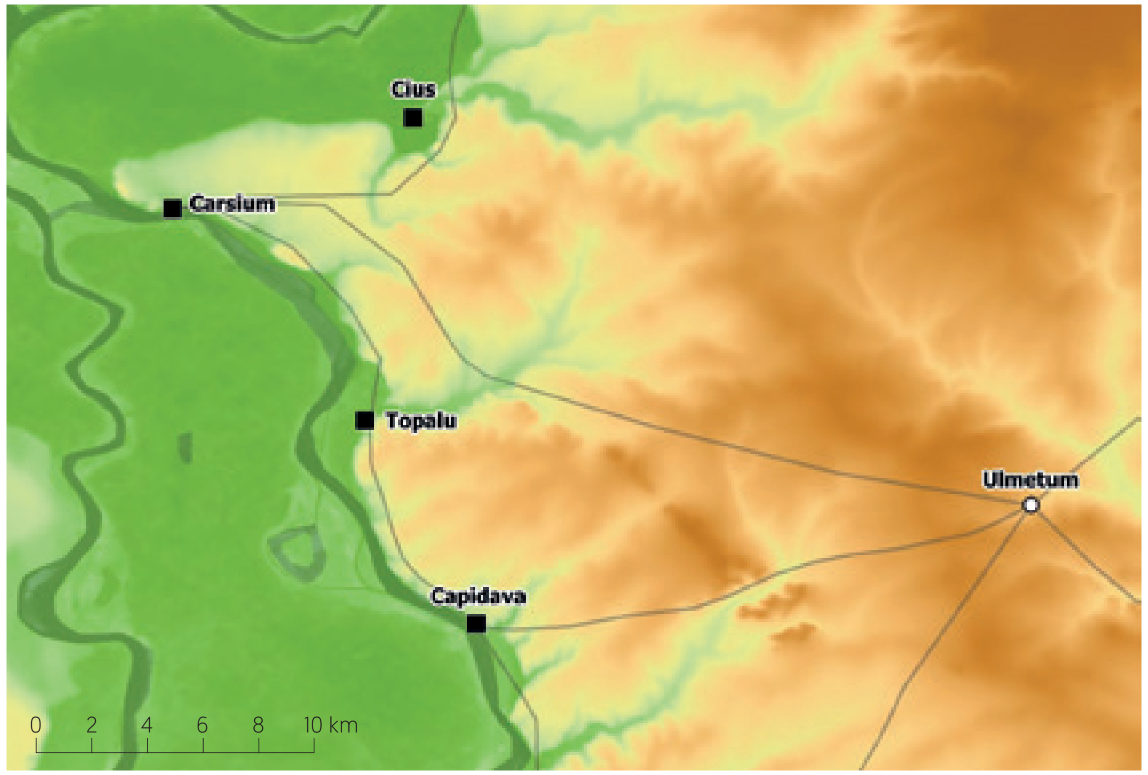

AMPLASAREA SITURILOR DIN ZONA CAPIDAVA

■ Fortificație ○ Așezare ▬ Ape — Drumuri Romane

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie

Bibliografie: Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, Capidava. Monografie arheologică. vol. I, București, 1958;

TIR L 35, p. 29-30; Suceveanu 1977, p. 66-68, nr. 8;

Opriș, Rațiu 2017;

Opriș, I. C., Rațiu, Al., Roman customs station from Capidava. Statio for publicum portorii Illyrici in the 2nd century AD and a hypothetical model for interactions with Barbaricum in the 4th century AD, în Bârcă V. (ed.), Orbis Romanus and Barbaricum. The Barbarians around the Province of Dacia and their Relations with the Roman Empire = Series Patrimonium Archaeologicum Transylvanicum 14, Mega Publishing House, ClujNapoca, 2016, 89-109;

Opriș, I. C., Rațiu, Al., Capidava – The Late Fortlet (end of the 6th – beginning of the 7th c. AD). Chronological Issues, in Limes XXIII. Proceedings of the 23rd International Congress of Roman Frontier Studies Ingolstadt 2015/ Akten des 23. Internationalen Limeskongresses in Ingolstadt 2015, Beiträge zum Welterbe Limes Sonderband 4/II, Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege – Deutsche Limeskommission, Nünnerich-Asmus Verlag, Mainz, 2018, 763-771;

Opriș, I. C., Rațiu, Al, Potârniche, T., Băile romane de la Capidava. Raport de cercetare arheologică preventivă, Cercetări arheologice, XXV, 2018, 3-27;

Opriș, I. C., Contributions to the Study of the Middle Byzantine Defence Walls at Capidava (1912-2012), Brukenthal. Acta Musei, XIV.1, 2019, 101-119.

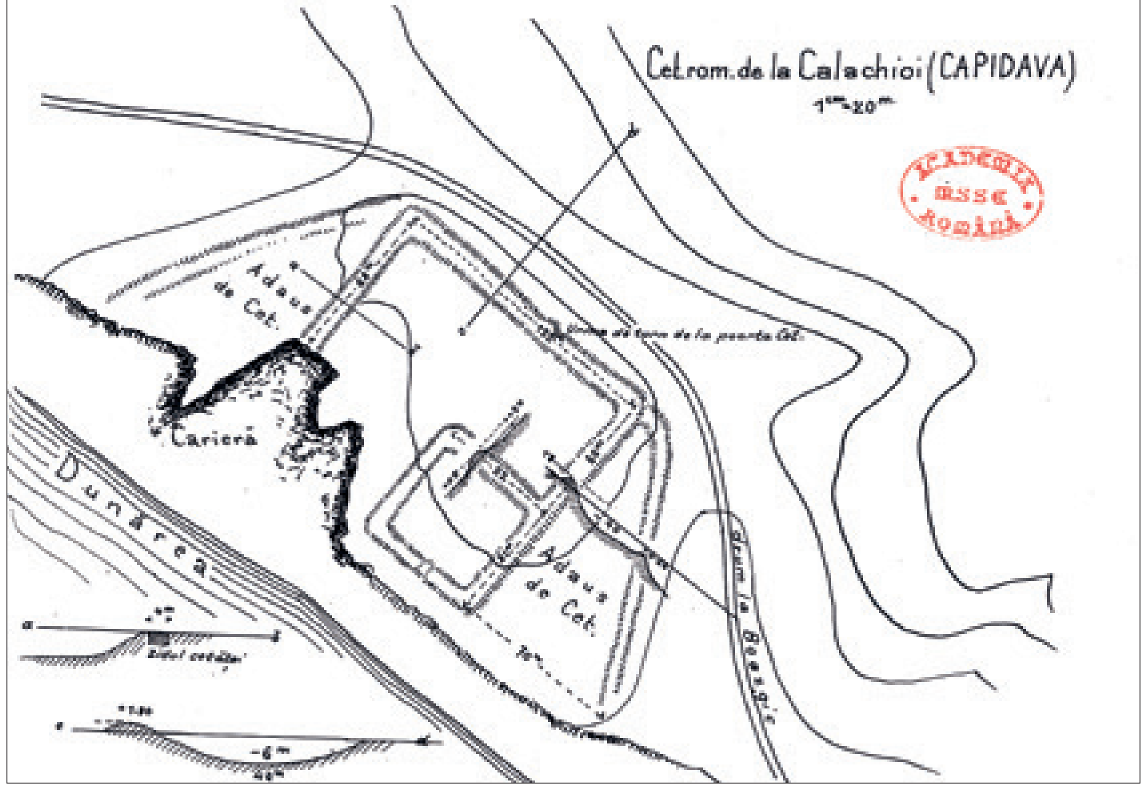

CAPIDAVA (ARHIVA POLONIC - CAPIDAVA 188)

Începând cu anul 2015, întregul sit se află în proces de restaurare, prin intermediul unui proiect amplu derulat de autoritățile județene cu fonduri europene. Gradul ridicat de intervenție asupra monumentului pun considerabil sub semnul îndoielii șansele de includere a sitului arheologic Cetatea Capidava în Lista Patrimoniului Mondial (UNESCO) pentru secțiunea română a frontierei romane a Dunării de Jos.

Investigațiile din cadrul PN Limes au constat în colectare de date necesare obținerii unei serii de ortofotoplanuri, modelări 3D, respectiv realizarea de fotografii oblice, pentru fiecare obiectiv aflat în cercetare. Cu această ocazie s-au efectuat și recunoașteri pe teren în *territorium*, respectiv zona necropolei, drumul spre Pantelimonu de Sus (*Ulmetum*; limita estică a *territorium Capidavense*?) și câțiva tumuli existenți pe traseul acestui drum antic. ●

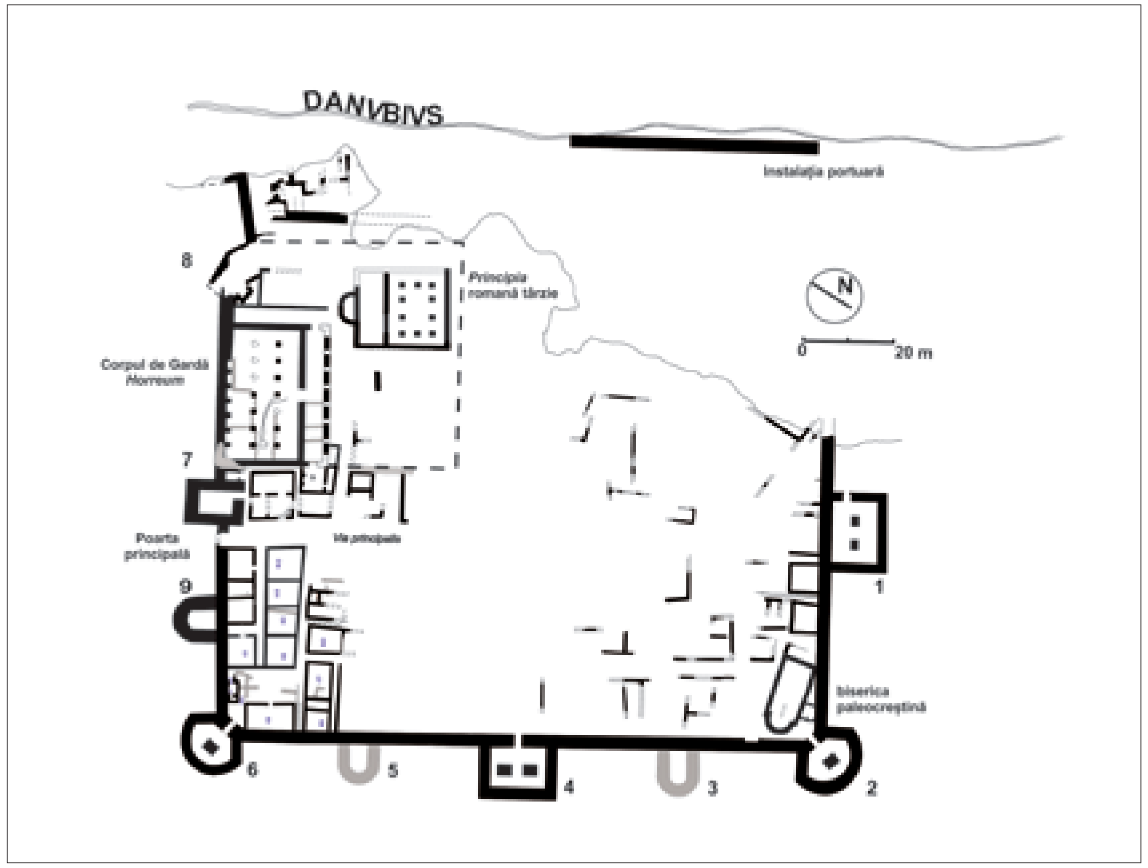

CAPIDAVA - PLANUL CETĂȚII, STADIUL CERCETĂRILOR (OPRIȘ, RAȚIU 2017, 17 FIG. 5)

STÂNCA TOPALU
comuna Topalu, județul Constanța

STÂNCA TOPALU

COM. TOPALU, JUD CONSTANȚA (RAN 63054.01, CT-I-s-B-02764)

STÂNCA TOPALU - FOTOGRAFIE OBLICĂ DIN DRONĂ

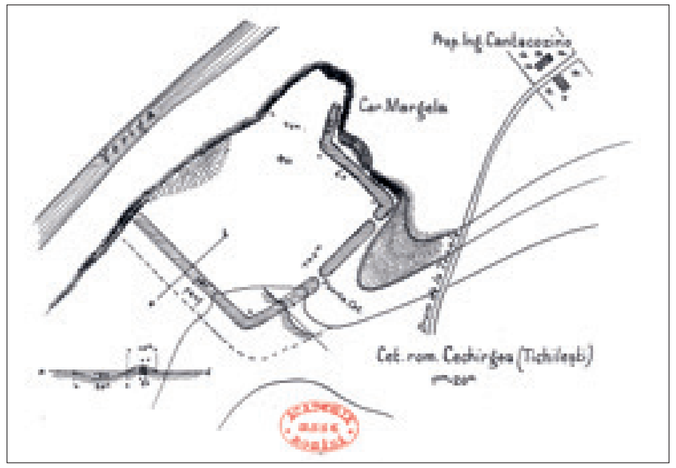

STÂNCA TOPALU - PLANUL CETĂȚII DUPĂ P. POLONIC (ARHIVA POLONIC, TOPALU 189)

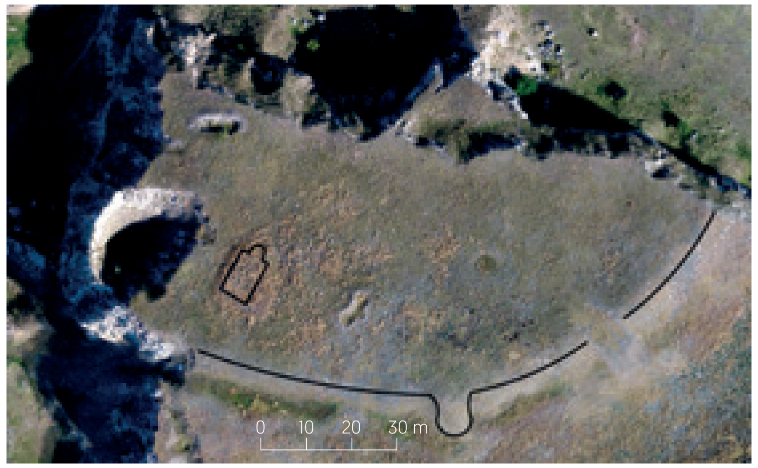

STÂNCA TOPALU - MODEL DIGITAL AL TERENULUI - PLAN RECONSTITUIT SUPRAPUS PE ORTOFOTOGRAFIE

Fortificația este amplasată pe Stânca Topalu, pe un promontoriu situat la 4 km Nord de satul Topalu. Accesul se realizează pe drumul DJ 223, apoi 2 km pe un drum agricol. Masivul de calcar pe care se află cetatea face parte din Reciful Neojurasic Topalu, rezervație geologică importantă.

Fortificația romană avea o formă patrulateră cu laturile de cca 170 x 116 m, ruinele antice fiind încă vizibile la suprafață în anul 1890. Mare parte din latura de vest și de nord au fost distruse de o veche carieră de piatră, astăzi rămânând din monument doar o suprafață de aproximativ 0,66 ha. Grigore Florescu a realizat o cercetare sumară la Topalu (în 1924 sau 1927?), la capătul căreia a tras concluzia că sistemul de construcție al paramentului exterior este foarte asemănător celui întâlnit deja la cetățile de la Seimeni și Capidava. În anul 2006, a fost realizat un sondaj în interiorul fortificației în vederea obținerii informațiilor stratigrafice. Greu de spus dacă altarul descoperit în zona Gălbiori – Stupina ar putea fi pus în legătură cu una dintre așezările civile din preajma fortificației de la Stânca Topalu (ISM V 56, *Veturius Tertius, magister vici)*.

Demersurile recente au integrat documentația arheologică menționată, datele digitale colectate prin intermediul dronei, precum și observațiile efectuate la fața locului. Acestea au evidențiat partea nealterată din incinta fortificației, chiar și un detaliu interior, o clădire cu absidă (*basilica* ?). ●

Bibliografie

Pârvan, V., Archäologische Funde im Jahre 1913. Rumänien, Archäologischer Anzeiger. Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts 29, 1914, Berlin, col. 430-431;

Zahariade, Gudea 1997, 79; Gudea 2005, 448-449, Nr. 41;

Opriș, I. C., Dobrinescu, C., Cetatea romană de la Stânca Topalu - cariera „Margela" (sau „Mariella"). Dosarul arheologic pentru o meritată reparație istorică, Cercetări arheologice 25, 2018, 181-204.

https://biblioteca-digitala.ro

HÂRŞOVA
județul Constanța

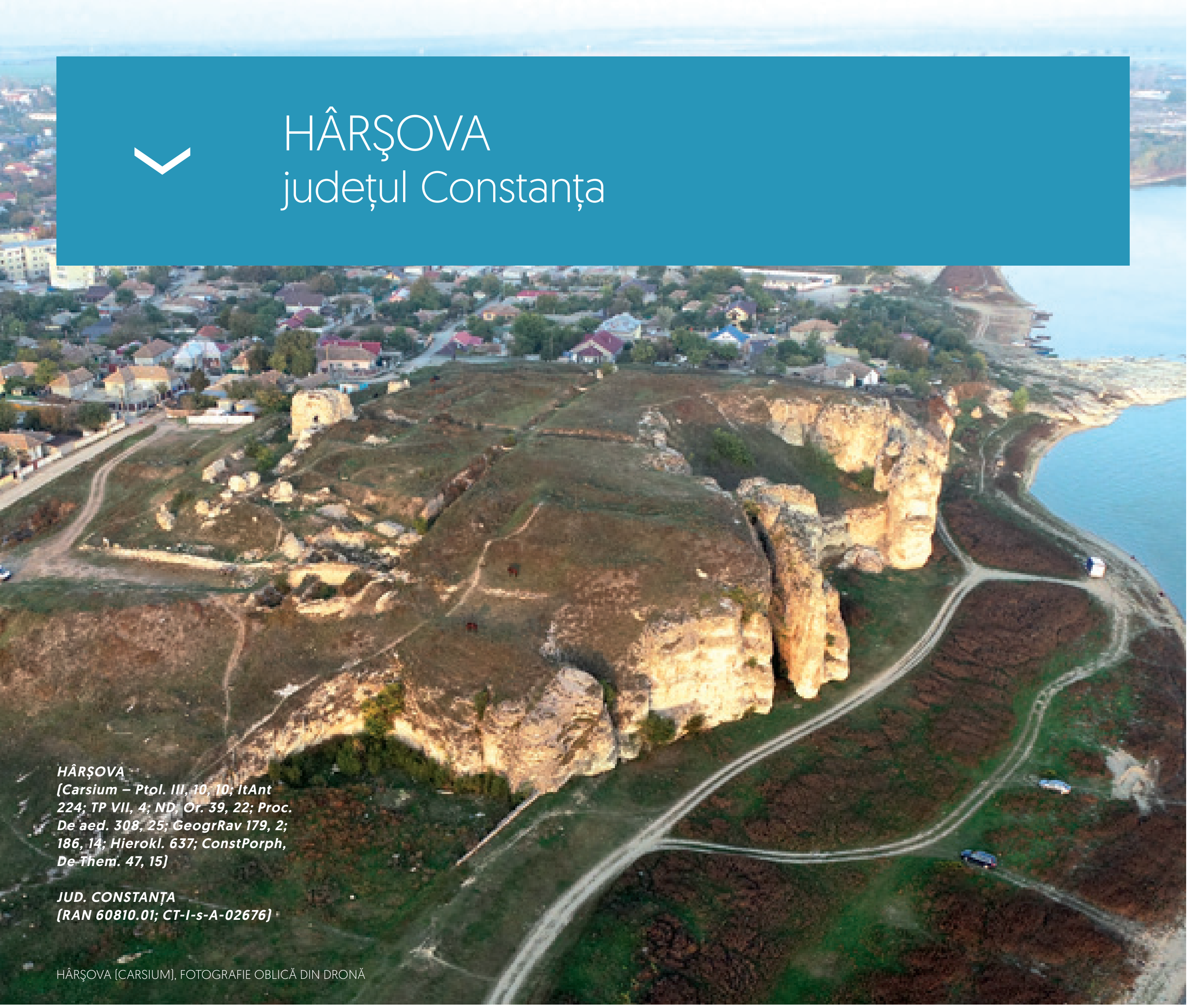

HÂRŞOVA
(Carsium – Ptol. III, 10, 10; ItAnt 224; TP VII, 4; ND, Or. 39, 22; Proc. De aed. 308, 25; GeogrRav 179, 2; 186, 14; Hierokl. 637; ConstPorph, De Them. 47, 15)

JUD. CONSTANȚA
(RAN 60810.01; CT-I-s-A-02676)

HÂRŞOVA (CARSIUM), FOTOGRAFIE OBLICĂ DIN DRONĂ

Castru auxiliar, amplasat pe malul înalt al Dunării, în zona de vărsare a râului Ialomița în Dunăre, în punctul „Dealul Cetății". În acestă zonă se reunesc brațele Dunării, la capătul Insulei Ialomiței, unde râul menționat se varsă în fluviu. Situl se află în oraș, cu legătură directă la DN 2A – E 60. Terenul cetății de la Hârşova este proprietate publică, o parte a materialului arheologic fiind expusă în Muzeul „Carsium".

Situl este cunoscut încă de la sf. sec. XIX – începutul sec. XX, cu cercetări sporadice continuate sistematic relativ recent.

Din punct de vedere cronologic, pot fi distinse mai multe faze constructive: un presupus castru de pământ şi lemn din epoca Flavienilor (pentru care nu nu există totuşi elemente arheologice concrete); refacere în piatră a unui castru masiv în timpul lui Traian; fază de reparații la mijlocul sec. II; refacere a fundamentis la sf. sec. III - început de sec. IV – sec. VI; sec. X; sec. XIII - XIV; sec. XVI şi până în sec. XIX. Punctul de trecere care făcea inițial legătura între Câmpia Română şi cetățile greceşti vest-pontice va fi utilizat vreme de 18 secole, până la distrugerea cetății în timpul conflictelor imperiului otoman, în prima jumătate a sec. XIX.

Bauinschrift din vremea lui Traian, datată 103 p.Chr., în vremea când *legatus Augusti pro praetore Moesiae Inferioris* este Q. Fabius Postuminus (ISM V 94). Din perioada mai timpurie sunt atestate ştampile AL FL (AE 1998, 1145), poate *ala I Flavia Gaetulorum, ala Gallorum Flaviana* sau *ala Flavia*; ştampile ale legiunii I Italica şi ale flotei (ISM V 113; AE 1998, 1147-1148). Datele existente arată că *ala II Hispanorum et Aravacorum* (ISM V 95, 102) va fi în mod sigur încartiruită aici în a doua jumătate a sec. II (dacă nu cumva chiar mai devreme). În jurul fortificației s-a dezvoltat un *vicus* militar. Ipoteza urbanizării nu are niciun suport documentar, dar este de luat în seamă. Drept dovadă a importanței acestui centru zonal şi a dezvoltării sale ulterioare, în sec. VI p.Chr. Carsium este sediul unei episcopii sufragane a Mitropoliei de la Tomis.

De remarcat în actualul stadiu de cercetare este instalația portuară, un zid masiv de cca 40 m (sf. sec. III - început de sec. IV), cu mai multe refaceri ulterioare, până în epocă otomană, respectiv incinta romano-bizantină de vest, pe care a fost identificat un turn târziu, în formă de U. În ultimul deceniu a fost identificată (2009) şi cercetată poarta de nord, înzestrată cu două turnuri simetrice (T1-T2), de aceeaşi formă, la peste 300 m față de Dunăre, spre interiorul oraşului modern.

Investigațiile noastre au constat în realizarea unor serii de date (planuri cadastrale, modelări 3D, fotografii oblice), care oferă o imagine detaliată a sitului.

HÂRŞOVA (CARSIUM) - ORTOFOTOGRAFIE DIN DRONĂ

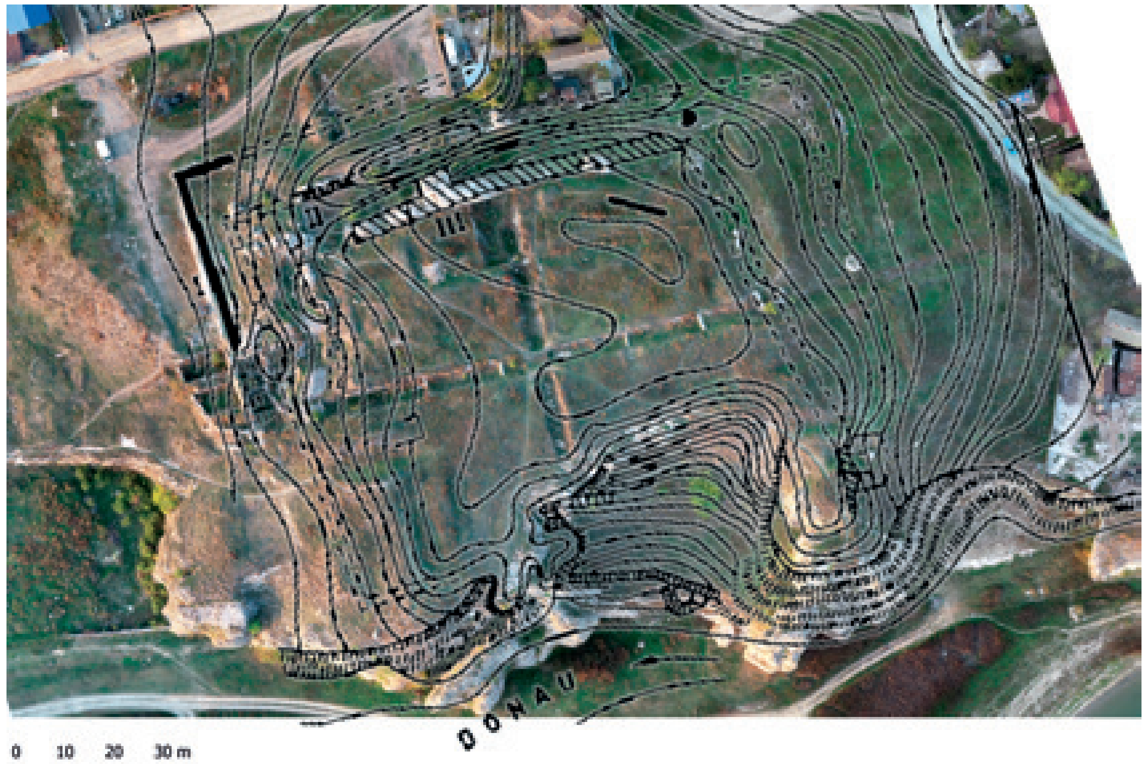

HÂRŞOVA (CARSIUM) - ORTOFOTOGRAFIE CU SUPRAPUNEREA PLANULUI (DUPĂ PANAIT, P., RĂDULESCU, A., ŞTEFĂNESCU, A., FLAUT, D., CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA CETATEA HÂRŞOVA, CAMPANIA 1995, PONTICA 28-29, 1996, 123, FIG. 1)

Bibliografie

TIR L 35, p. 30;

Suceveanu 1977, p. 65-66, nr. 7;

Zahariade, Gudea 1997, 79, nr. 42;

Gudea 2005, p. 449-451, nr. III. 42;

Nicolae 2013, p. 166;

Stănică, A.D., The missing fortresses in Dobrogea. Case study: Turkish fortifications, în Dobrogea: coordonate istorice și arheologice (editori A. Stănică, G. Custurea, D. Stănică, E. Plopeanu), Tulcea es. StudIS, 2016, 32, fig. 9 (fortificația turcească);

Constantin, N., Șantierul arheologic Hârșova-Cetate, Sectorul "Incinte Vest". Campaniile 2000-2007, Pontica, 48-49, 2015-2016, 282-304;

Constantin, N., Poarta de nord a cetății romano-bizantine Carsium, Pontica 51, 2018, 343-363.

https://biblioteca-digitala.ro

GÂRLICIU **CIUS**
județul Constanța

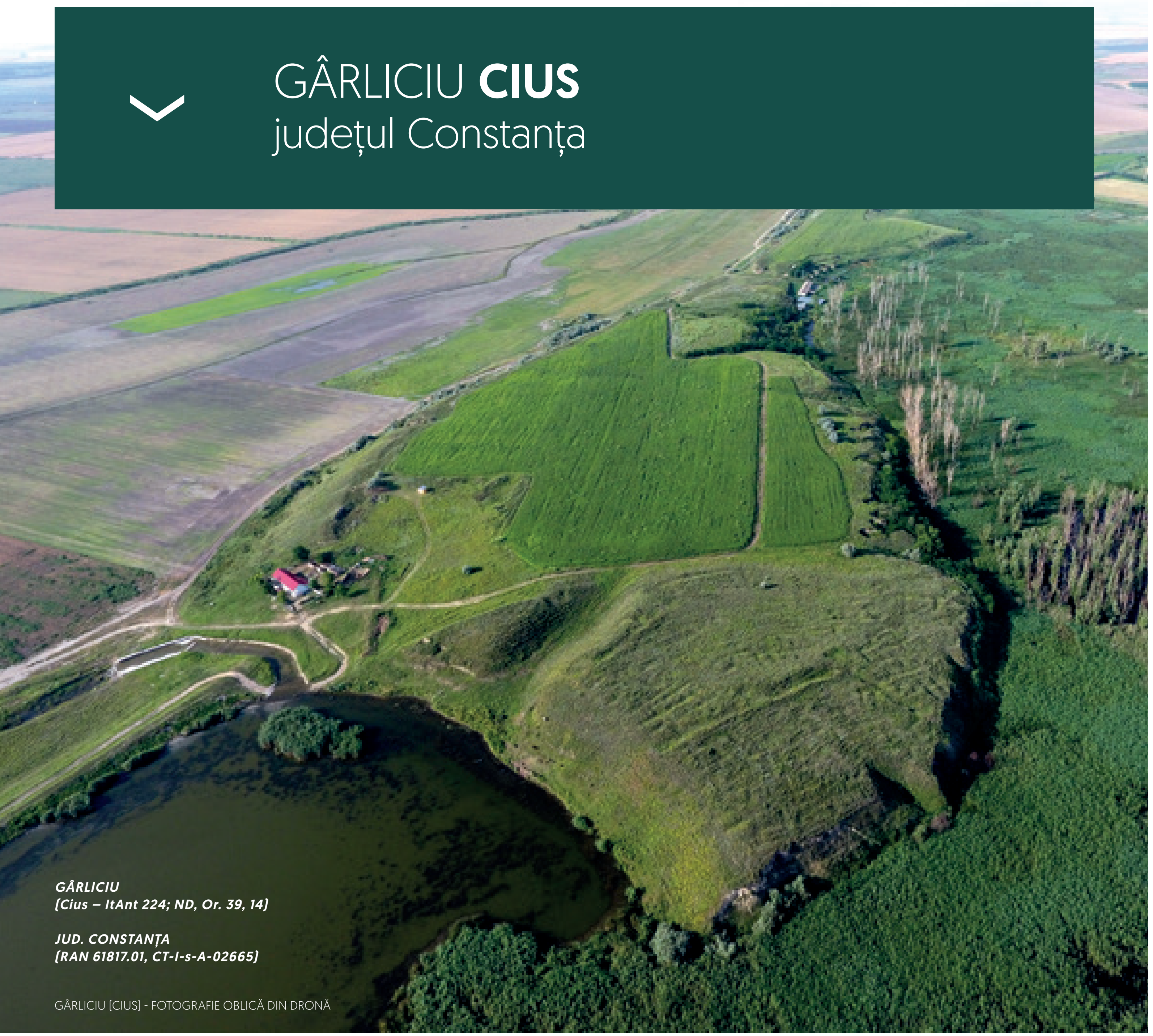

GÂRLICIU
[Cius – ItAnt 224; ND, Or. 39, 14]

JUD. CONSTANȚA
[RAN 61817.01, CT-I-s-A-02665]

GÂRLICIU [CIUS] - FOTOGRAFIE OBLICĂ DIN DRONĂ

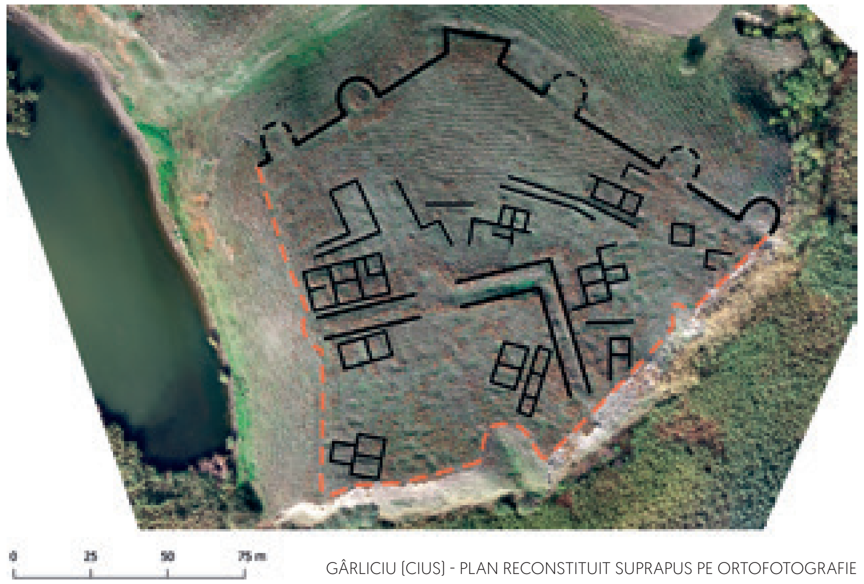

GÂRLICIU [CIUS] - PLAN RECONSTITUIT SUPRAPUS PE ORTOFOTOGRAFIE

Fortificația a fost construită pe un promontoriu, care avansa în Dunăre [al cărei curs se află acum la mai bine de 4,5 km înspre nord-vest], ca o limbă îngustă, delimitând astăzi la nord-vest lacul Hisarlâk. Situl poate fi localizat la 4,5 km Sud de comuna Gârliciu, având acces pe DJ 222F, care se intersectează cu DN 22 A.

Fortificația romană timpurie, în care probabil a staționat *cohorta I Lusitanorum Cyrenaica* [ISM V 118]. Forticația a fost refăcută la dimensiuni mai mici, probabil în anul 369, potrivit unei inscripții descoperite la Gârliciu [ILS 770 = IGLR 233]. Fortificația târzie a funcționat cu siguranță în a doua jumătate a sec. IV p.Chr., fiind probabil ocupată de *cuneus equitum stablesianorum.* Nu dispunem de date pentru secolele următoare, dar unele descoperiri numismatice din zonă sugerează continuarea locuirii în sec. V-VI p.Chr., până spre momentul căderii limesului.

În absența unor cercetări arheologice sistematice ale sitului, la suprafața terenului au putut fi identificate două incinte din piatră, de dimensiuni inegale: prima măsoară aprox. 120 x 120 m, iar cea mai mică [la interiorul celei mari], din epoca romană târzie, măsoară aprox. 85 x 60 m. Ambele fortificații sunt protejate de un sistem de apărare cu șanț și val. Necropolă tumulară antică [necercetată], probabil de epocă romană, identificată în perimetrul satului actual Gârliciu.

Pe baza datelor colectate cu drona și a observațiilor de teren, prin integrarea acestora cu planurile lui P. Polonic, s-a reconstituit parțial planul fortificațiilor, prin reconstituirea incintelor și a unor clădiri după traseele șanțurilor de scoatere a zidurilor.

Legătura dintre fortificația timpurie de la Cius și cele două toponime atestate epigrafic în zonă, *vicus Rami*[- - -] [ISM V 115] și *vicus Vergobrittiani* [ISM V 117], și eventuala fortificație timpurie nu este însă clară. ●

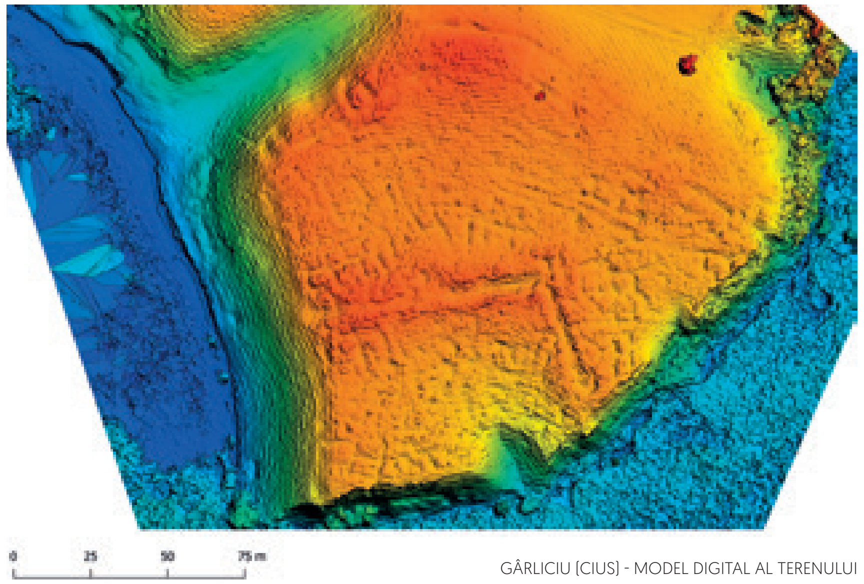

GÂRLICIU [CIUS] - MODEL DIGITAL AL TERENULUI

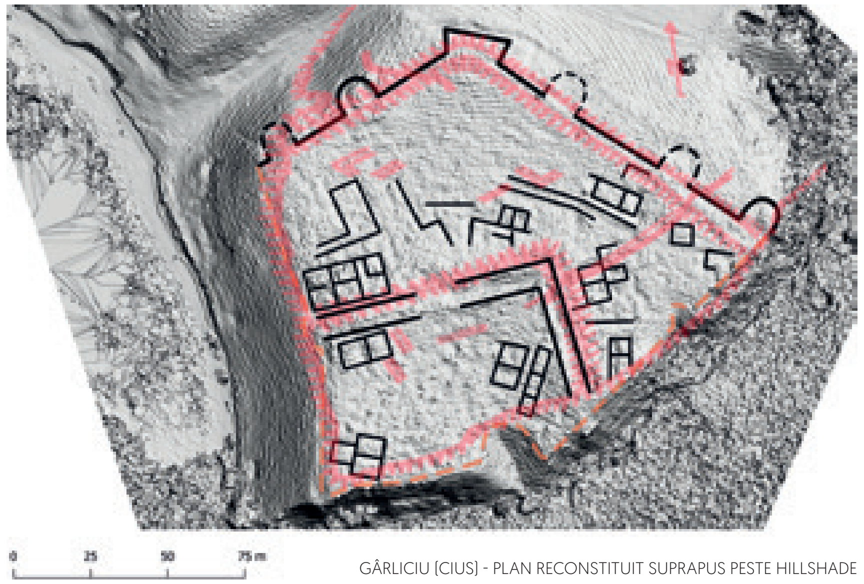

GÂRLICIU [CIUS] - PLAN RECONSTITUIT SUPRAPUS PESTE HILLSHADE ȘI PLANUL POLONIC

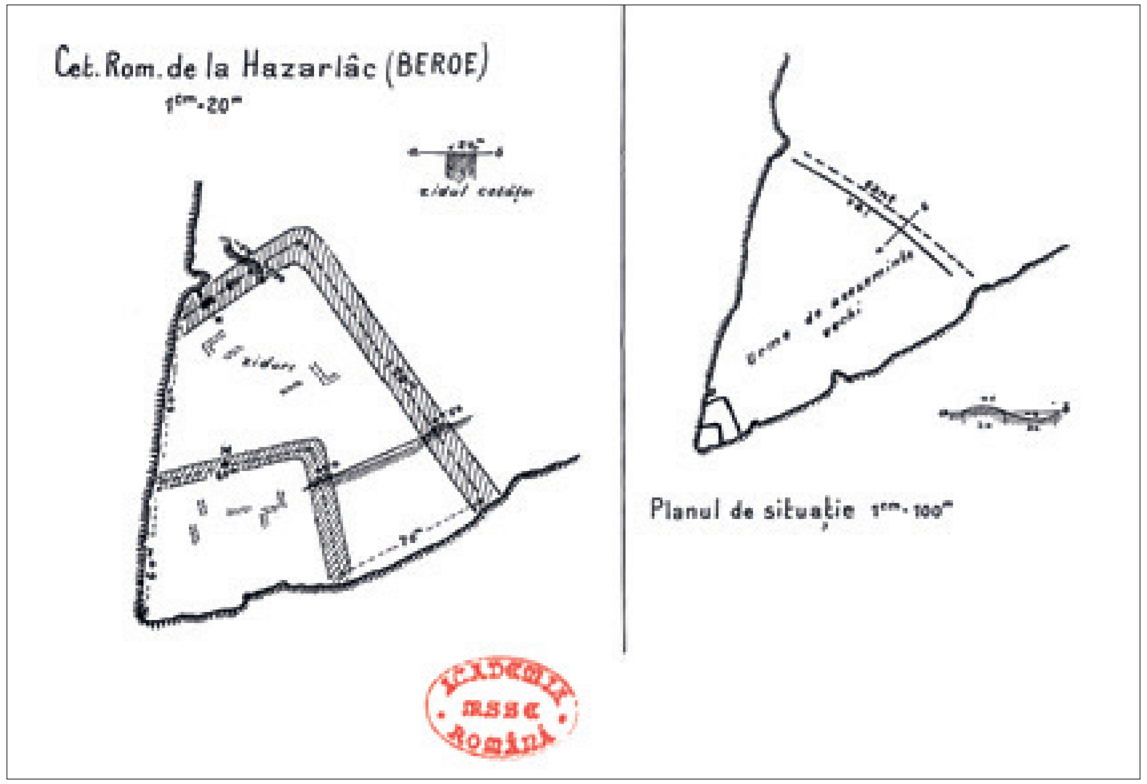

GÂRLICIU [CIUS] - PLANUL CETĂȚII DUPĂ P. POLONIC [ARHIVA POLONIC, CIUS 149]

Bibliografie

Polonic 1935, 18-26; TIR L 35, p. 33, 78 [vicus Vergobrittiani];

Zahariade, Gudea 1997, 79, nr. 43;

Gudea 2005, 451, nr. III. 43;

Matei-Popescu, Falileyev 2007 - Matei-Popescu, Fl., Falileyev, Al., Notă asupra ISM V 115, Tyragetia, s.n., vol. I [XVI], nr. 1, 2007, 323-325;

Băjenaru 2010, 128, nr. 42;

Opriș, I. C., Rediscovering roman Cius [Gârliciu, Constanța county, Romania]. From Emperor Valens to Grigore Tocilescu, Theodor Mommsen and beyond, Journal of Ancient History and Archaeology No. 7.1/2020, 5-18.

https://biblioteca-digitala.ro

BEROE
comuna Ostrov, județul Tulcea

BEROE
(TP VIII, 3; ItAnt 225, 1; ND, Or. 39, 5; GeogrRav IV 5, 47; TheophSim 2, 16;)

COM. OSTROV, JUD. TULCEA
(RAN 161115.01; TL-I-s-A-05872)

BEROE - FOTOGRAFIE OBLICĂ DIN DRONĂ

Fortificația romană este localizată la „Piatra Frecăței", pe un promontoriu înalt ce avansează în Dunăre, la confluența fluviului cu brațul Băroi, la aproximativ 3 km Sud de centrul comunei Ostrov. Accesul se poate face pe drumul DJ 222F, pe ruta Dăeni/Ostrov.

Fortificația romană târzie este suprapusă de o așezare medievală (sec. X-XII p.Chr.). Fortificația romană târzie a adăpostit un detașament din *cuneus equitum stablesianorum*, trupă menționată printr-un alt detașament și la *Cius*.

Din descrierea lui P. Polonic, din anul 1898, rezultă că fortificația romană târzie avea formă rectangulară neregulată, cu trei laturi de 64 m lungime și o a patra (cea de V) mult mai scurtă, de numai 30 m. În cursul cercetărilor arheologice mai recente s-a constatat că în zonele de Sud și de Vest incinta de epocă romană s-a prăbușit în Dunăre. Au fost descoperite trei niveluri de locuire romane și romano-bizantine (secolele II-VII p.Chr.), distruse în cea mai mare parte de complexe medievale timpurii.

Investigațiile noastre au constat în recunoașteri de teren, realizarea unui model 3D și a unor fotografii oblice.

Bibliografie

Polonic 1935, 22;

Comșa, E., Limesul dobrogean. Cercetări de suprafață de-a lungul Dunării între Ostrov (reg. Galați) și Hârșova (reg. Constanța), Materiale, 5, 1959, 761-768 (761-764);

Suceveanu 1977, 65, 101-102, 138-139; Zahariade, Gudea 1997, p. 80, nr. 47;

Stănică, A., Câteva aspecte privind așezarea medio-bizantină de la Ostrov – Piatra Frecăței (Beroe), jud. Tulcea, în Prinos lui Petre Diaconu la 80 de ani, Brăila, 2004, 357-373.

BEROE - ORTOFOTOPLAN

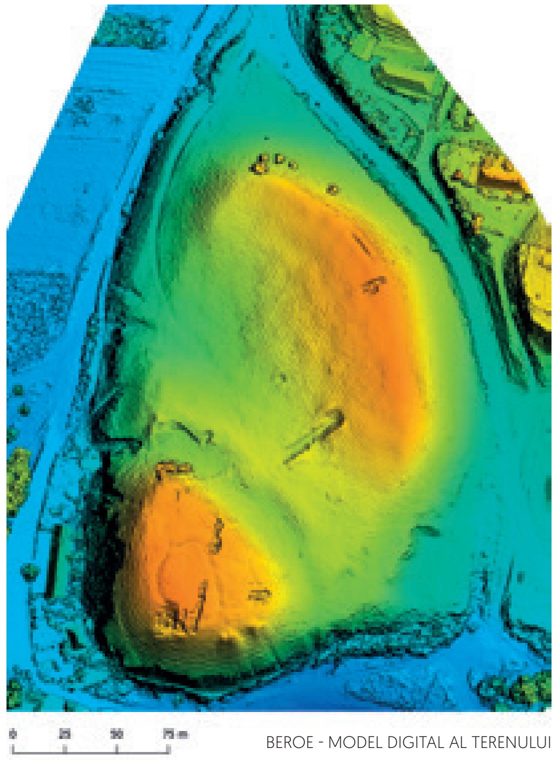

BEROE - MODEL DIGITAL AL TERENULUI

PECENEAGA
județul Tulcea

PECENEAGA

COM PECENEAGA, JUD. TULCEA
(RAN 161160.01, TL-I-s-B-05876)

PECENEAGA - FOTOGRAFIE AERIANĂ OBLICĂ (IOANA OLTEAN, W.S. HANSON – IULIE 2008, ARCHIVE STRATEG. WWW.STRATEG.ORG.RO)

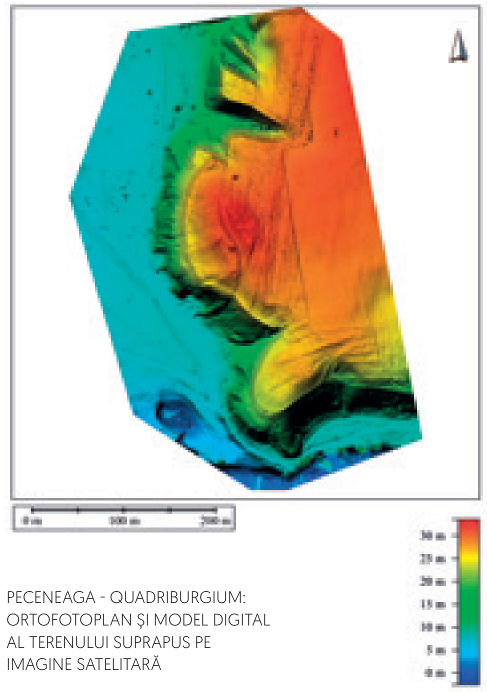

PECENEAGA - QUADRIBURGIUM: ORTOFOTOPLAN ȘI MODEL DIGITAL AL TERENULUI SUPRAPUS PE IMAGINE SATELITARĂ

Fortificația de tip *quadriburgium* a fost amplasată pe un promontoriu stâncos de pe malul Dunării (Brațului Măcin), în punctul denumit „Piscul Sărat". Aceasta se află situată la cca. 2 km S de localitatea Peceneaga.

Primele înregistrări au fost realizate de P. Polonic la sfârșitul sec. XIX, când semnala o fortificație pătrată cu laturile de 36 m. Nu au fost efectuate săpături arheologice.

Măsurătorile noastre conturează fortificația pătrată, de dimensiuni foarte apropiate de cea descrisă în urmă cu mai bine de un secol, respectiv o fortificație de dimensiuni mai mari, de formă neregulată, la aproximativ 100 m spre sud-est, adică pe colțul platoului.

În colțurile incintei fortificației de tip *quadriburgium* se pot observa structuri circulare mai bine evidențiate, care provin cel mai probabil de la ruinele unor turnuri cu aceeași formă. La Nord și Vest de fortificație se observă rezultatul unor lucrări ample de îmbunătățiri funciare care au fost executate până la limitele amintite ale fortificației.

În sud-vestul platoului se observă o incintă care se conturează destul de neregulat. Porțiunea nordică pare să fi fost mai puternic afectată de lucrările anterioare. Aspectul și dimensiunile indică unele asemănări cu fortificația de la Dunavățul de Jos - „Cetatea Zaporojenilor". Datele noastre sunt însă mult prea puține pentru a putea fi posibilă o atribuire cronologică, fiind necesară o aprofundare a cercetărilor.

Bibliografie

Polonic 1935, 22;

TIR, L 35, 57; 134;

Iacob, Mihaela, Paraschiv, D., Mocanu, M., Stan, Diana, Panait, V., Peceneaga, com. Peceneaga, jud. Tulcea, CCA 2014 (2015), 229;

Băjenaru 2010, 129.

https://biblioteca-digitala.ro

TRAIAN
comuna Cerna, județul Tulcea

TRAIAN

COM. CERNA, JUD. TULCEA
[RAN: 160163.01; TL-I-s-B-05941]

TRAIAN - QUADRIBURGIUM, FOTOGRAFIE OBLICĂ

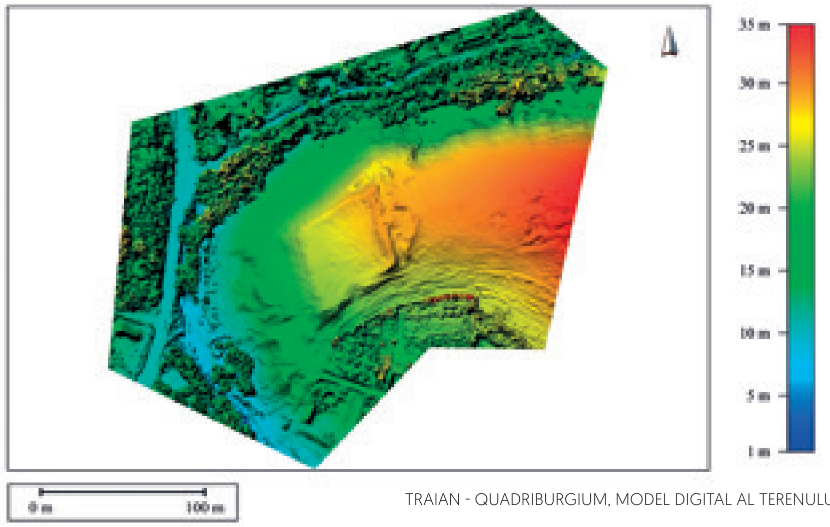

TRAIAN - QUADRIBURGIUM, MODEL DIGITAL AL TERENULUI

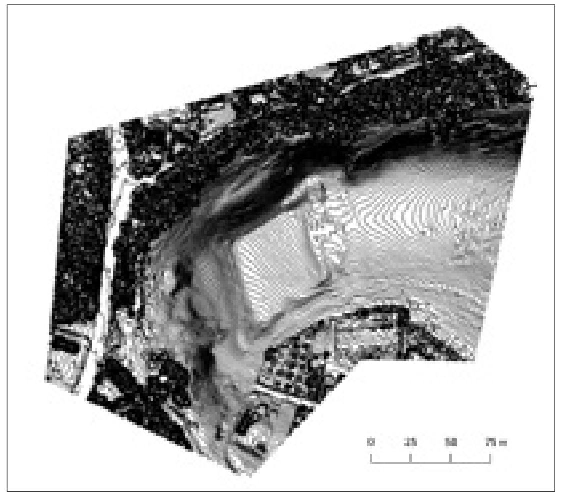

TRAIAN - PLANUL FORTIFICAȚIEI CU CURBE DE NIVEL CU DETALIU DE 10 CM

Fortificația se află la marginea unui promontoriu îngust și alungit, orientat Est-Vest către cursul Dunării. Dealul numit Cale-Bair (toponim tradus prin Dealul Cetății) se află pe terenul intravilan al satului. Accesul se realizează din drumul DJ 222B.

Unii autori contemporani au inclus această fortificație în rândul celor din interiorul sistemului defensiv pentru că în zilele noastre cursul Dunării se află la 7 km către Vest. Lucrările ample de îmbunătățiri funciare din urmă cu o jumătate de secol au avut ca efect asanarea tuturor cursurilor de apă secundare din acest areal, cel mai apropiat luciu de apă fiind Lacul Traian, aflat la 1 km distanță.

Fortificația de tip *quadriburgium* a fost semnalată încă din secolul al XIX-lea, primul plan fiind realizat de P. Polonic, înfățișând un pătrat cu latura de 60 m. Imaginile satelitare, precum și prelucrarea datelor colectate cu drone ne oferă imaginea unei fortificații romboidale, lungimea laturilor fiind de aproape 60 m. După conturul turnului de pe colțul sudic, putem presupune că toate aveau aceeași formă. Descoperirile monetare (un tezaur din timpul împăratului Iustinian) indică funcționarea fortificației cel puțin în a doua jumătate a secolului al VI-lea p.Chr. ●

Bibliografie

Polonic 1935, 22;

TIR, L 35, 73;

Băjenaru 2010, 129.

TURCOAIA **TROESMIS**
județul Tulcea

TURCOAIA
(Troesmis – Ptol. III, 10, 5; ItAnt 225, 2; TP VII, 3; ND, Or. 39, 13, 18)

JUD. TULCEA
[RAN 161473.01; TL-I-s-A-05952]

TROESMIS - FOTOGRAFIE AERIANĂ OBLICĂ (IOANA OLTEAN, W.S. HANSON – IULIE 2008, ARHIVĂ STRATEG. STRATEGII DEFENSIVE ȘI POLITICI TRANSFRONTALIERE. INTEGRAREA SPAȚIULUI DUNĂRII DE JOS ÎN CIVILIZAȚIA ROMANĂ. CNMP 91-010, 2007-2010. WWW.STRATEG.ORG.RO)

Troesmis este un sit complex, situat pe malul drept al Dunării, lângă lacul Iglița, la 15 km Sud de orașul Măcin (*Arrubium*) și la 4 km Nord de satul Turcoaia. Terenul pe care sunt amplasate fortificațiile se află în proprietate publică. Accesul se realizează pe drum național (DN 22D), respectiv pe drum agricol.

Importanța strategică a Troesmis-ului este dată de funcționarea succesivă, începând din sec. I p.Chr. a unei unități de auxiliari (*ala I Pannoniorum*? – ISM V 214), iar apoi a castrului pentru legiunea V Macedonica (după 106 – 168/9), a unei stații de flotă din *classis Flavia Moesica*; în epocă tetrarhică devine sediu al legiunii II Herculia și al unei unități auxiliare (*milites secundi Constantiniani*), iar în sec. VI p.Chr. centru episcopal subordonat mitropolitului Tomisului.

Cronologia obiectivelor romane: epoca Principatului (patru faze, între sec. I - III p.Chr.); reconstrucție tetrarhică a *fundamentis* (sf. sec. III – început de sec. IV) și ocupare până la încep; sec. VII. Cetatea de Vest este în ultima sa etapă o fortificație mediobizantină (sec. X -XII).

Ruinele cele mai vizibile pe teren și consacrate în literatura de specialitate, provin de la două fortificații, „Cetatea Mare” (Westbefestigung) și „La Cetate” (Ostbefestigung). Cele două cetăți sunt situate la cca 500 m distanță una față de cealaltă. În Cetatea de Est (145 x 120 m), au fost efectuate săpături în 1865 ale unei misiuni guvernamentale franceze, care au avut ca rezultate identificarea mai multor clădiri, dintre care trei edificii creștine de cult de sec. VI p.Chr. Cetatea de Vest este practic necercetată (cca 150 x 80/100 m).

TROESMIS - PLANUL CASTRULUI LEGIONAR ȘI FORTIFICAȚIILOR ROMANE TÂRZII (GUGL 2020, 111 ABB. 2)

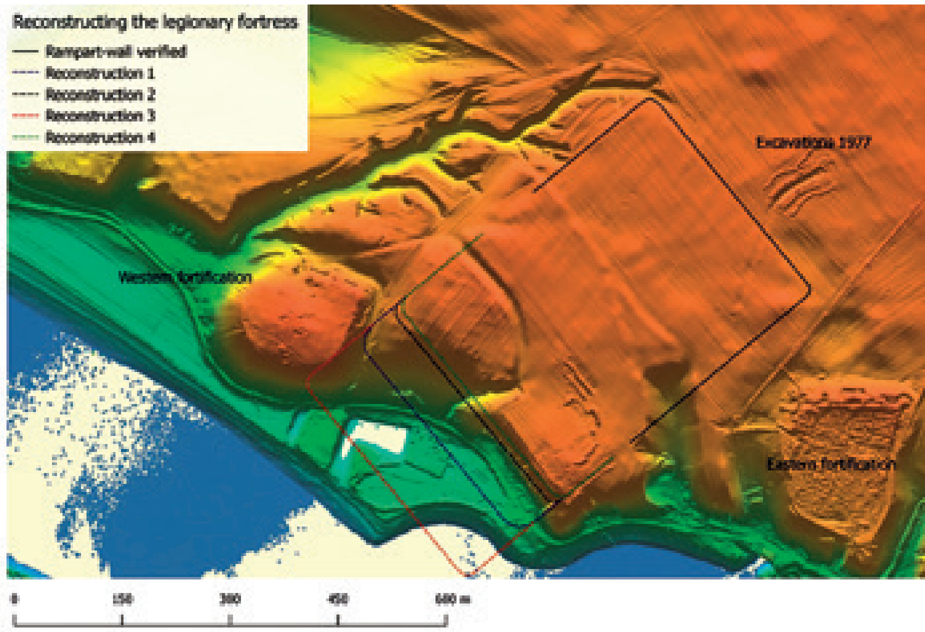

TROESMIS - MODEL DIGITAL AL TERENULUI CU MARCAREA CASTRULUI LEGIONAR ȘI FORTIFICAȚIILOR ROMANE TÂRZII (ALEXANDRESCU, GUGL 2016, 12 FIG. 4)

https://biblioteca-digitala.ro

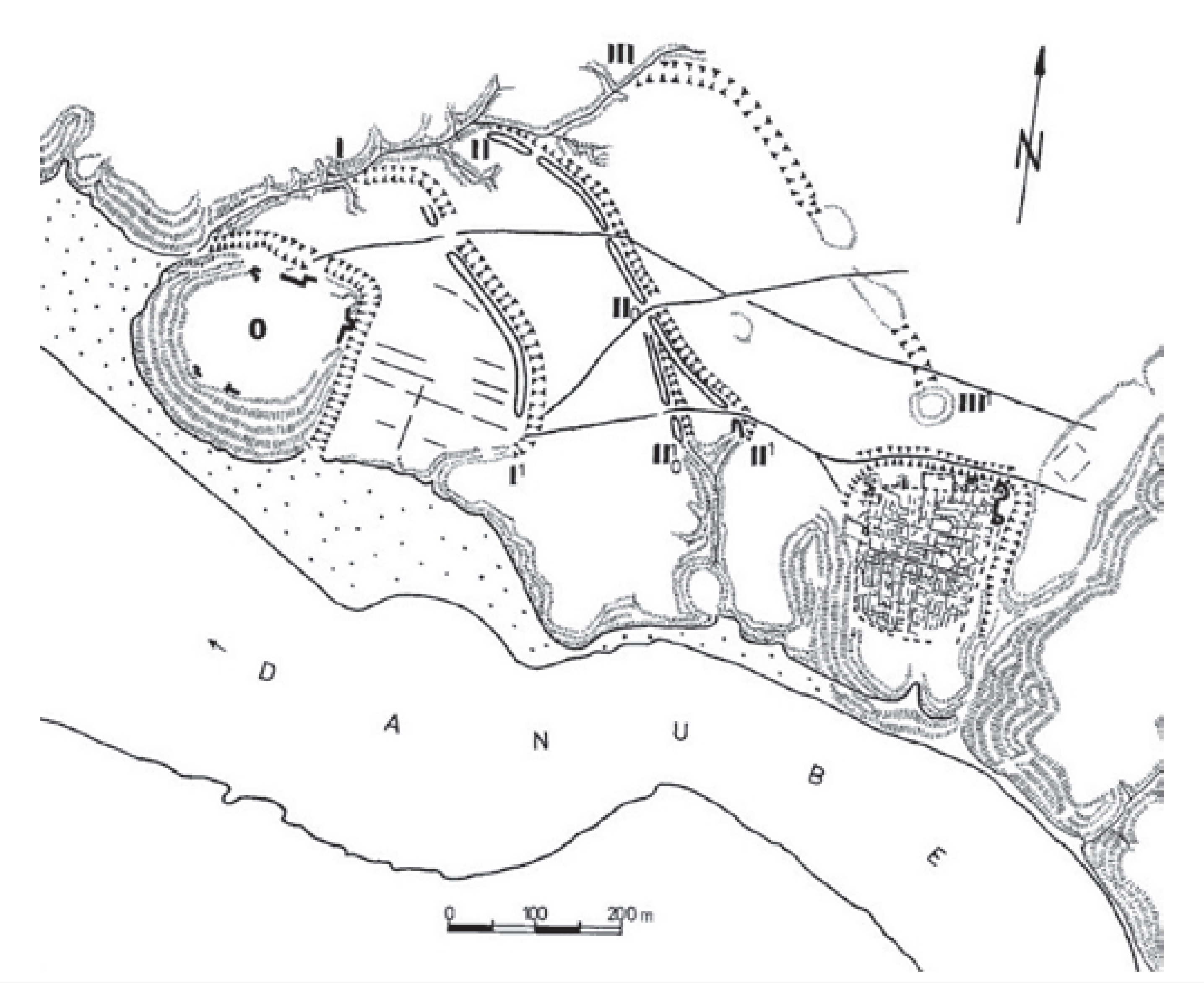

TROESMIS - PLAN [ŞTEFAN 1971, FIG. 9-10]

Recent, ca rezultat al unor proiecte pluridisciplinare, a putut fi localizat castrul legionar [*Legionslager*] în arealul amplasat între aşa-numitele cetăţi de Est şi de Vest şi locuirea civilă exterioară acestuia [*Lagervorstadt*]. Latura scurtă este de aproximativ 350 m, iar cea lungă poate fi precizată doar parţial. Planul sitului rezultat în urma cercetărilor recente este unul complex, putând fi delimitate, pe lângă fortificaţiile amintite, aşezarea civilă, necropola tumulară şi plană [cca. 80 ha], un apeduct de dimeniuni mari şamd.

În vederea integrării datelor de arhivă cu cele rezultate din prospecţiunile recente, am realizat o colectare de date din dronă din care am extras fotografii oblice şi un model 3D.

De curând, a fost semnalată descoperirea unei fortificaţii patrulatere de laturile de 740 m [NE] x 735 m [SE] x 705 m [SV] x 780 m [NV], situat la aproximativ 2,5 km Nord de castrul legionar de la Troesmis, pe teritoriul comunei Carcaliu.

Bibliografie

A. S. Ştefan, Troesmis, consideraţii topografice, BMI 40, 1971, 4, 43-52;

Alexandrescu, Gugl 2016, 9–22; Alexandrescu, C.-G., Gugl, C., Kainrath, B. [Hrsg.], Troesmis I. Die Forschungen von 2010– 2014, Cluj-Napoca, 2016. Vezi în mod special capitolele 5. Überblick über die zwischen 2010 und 2014 erfolgten Aktivitäten, 75-87; 6. Die Ostbefestigung, p. 89-127; 7. Die Westbefestigung, 129-150; 8. Die kaiserzeitliche Siedlung [Legionslager und Lagervorstadt], 151-195;

Gugl, Trognitz 2020, 109-120

TROESMIS - FOTOGRAFIE AERIANĂ OBLICĂ

MĂCIN **ARRUBIUM**
judeţul Tulcea

MĂCIN
(Arrubium - TP VIII, 4; ItAnt 225, 4; ND, Or. 39, 7, 16; GeogrRav IV, 5, 47)

JUD. TULCEA
(RAN 159749.01; TL-I-m-A-05837)

MĂCIN [ARRUBIUM] - FOTOGRAFIE OBLICĂ DIN DRONĂ, VEDERE DISPRE VEST

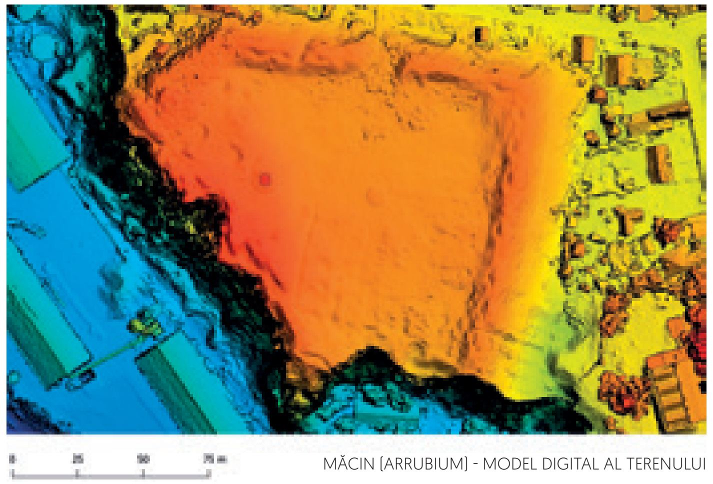

MĂCIN [ARRUBIUM] - MODEL DIGITAL AL TERENULUI

MĂCIN [ARRUBIUM] - ORTOFOTOPLAN

Fortificaţia este situată pe o terasă înaltă aflată pe malul drept al braţului Măcin, în punctul „La Cetate", la limita sud-vestică a oraşului.

Deşi a fost semnalată încă de la finele secolului XIX, fortificaţia a fost afectată semnificativ de lucrări de extragere a pietrei desfăşurate în perioada interbelică. Se păstrează o latură întreagă, cea de nord, care are o lungime de aproximativ 115 m. Latura estică, perpendiculară pe cea nordică, se păstrează pe o lungime de 110 m. De asemenea se păstrează aproximatix 25 m dintr-o altă latură, orientată nord-est - sud-vest, care formează un unghi de aproximativ 120° cu latura nordică.

Castrul auxiliar, suprapus de fortificaţia romană târzie, a fost foarte puţin cercetat. Acesta a fost locul de ganizoană pentru *ala I Vespasiana Dardanorum* [ISM V 251]. Sunt prezente şi urmele unei alte unităţi, *ala II Hispanorum et Aravacorum* [ISM V 253]. În epoca Dominatului este atestată aici garnizoana unei unităţi de cavalerie, *Cuneus equitum catafractariorum* [ND, Or. 39, 16]. Apare menţionată ca structură urbană [*civitas*] pentru epoca Dominatului [GeogrRav IV 5, 47].

Investigaţiile noastre au constat în colectare de date necesare obţinerii ortofotoplanului, modelării 3D, respectiv realizarea de fotografii oblice. Cu această ocazie s-au efectuat recunoaşteri pe teren ale structurilor constructive.

MĂCIN [ARRUBIUM] - FOTOGRAFIE OBLICĂ DIN DRONĂ, VEDERE DINSPRE E

Bibliografie

TIR L 35, p. 24;

Suceveanu 1977, 61-62, nr. 4;

Zahariade, Gudea 1997, 80, nr. 46;

Gudea 2005, 453, nr. III. 46.

https://biblioteca-digitala.ro

GARVĂN **DINOGETIA**
comuna Jijila, județul Tulcea

GARVĂN
[Dinogetia – Ptol. III, 8, 2; 10, 1, 5; ItAnt 225, 5; ND, Or. 39, 24; GeogrRav IV, 1, 47]

COM. JIJILA, JUD. TULCEA
[RAN 160635.03; TL-I-s-A-05795]

DINOGETIA - FOTOGRAFIE OBLICĂ DIN DRONĂ

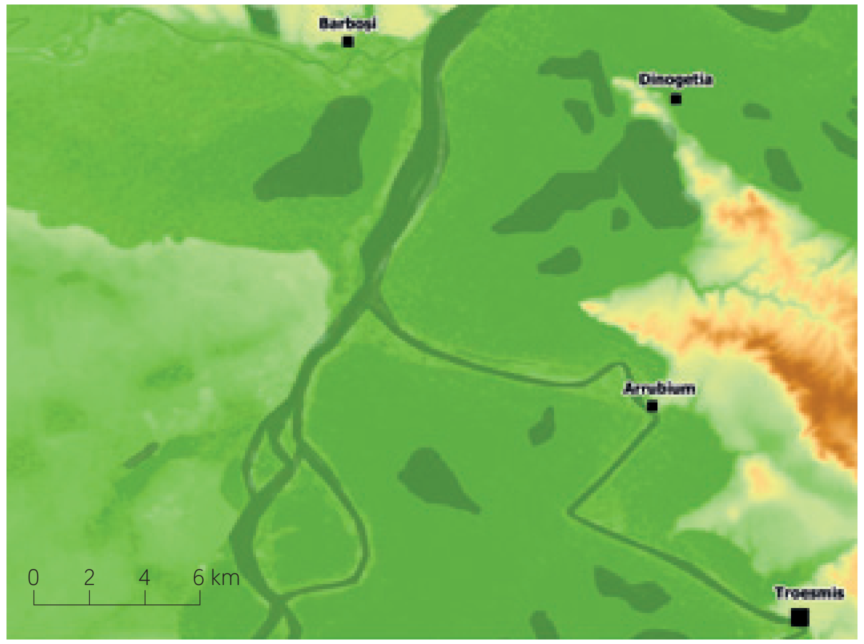

HARTA AMPLASĂRII SITURILOR DIN ZONA CURBURII DUNĂRII

Fort Fortificație Ape

Posibil castru auxiliar, situat pe o insulă, în punctul „Bisericuța". Situl se află la 5 km nord-vest de satul Gârvan, respectiv la 1 km Est de DN Galați-Tulcea (DN 22).

Fortificația timpurie este suprapusă complet de fortificația târzie. Cercetări: Gh. Ștefan 1941-1944; Al. Barnea, I. Vasiliu 1970-1995. Au fost descoperite inscripții și material tegular al unităților deja menționate: *legio V Macedonica*, *legio I Italica*, *cohors II Mattiacorum* (ISM V 260, 267), *cohors I Cilicum* (ISM V 264), precum și o stație a flotei (*classis Flavia Moesica*, ISM V 263).

În foarte bună stare de conservare, fortificația romană târzie are 1.2 ha și o formă trapezoidală, cu 14 turnuri (în formă de potcoavă/ U și evantai), poartă monumentală la Est și secundare la Nord, Vest (ultimele dezafectate ulterior). Exteriorul incintei degajat în cea mai mare măsură, integral pe laturile de Sud, Vest și Nord-Vest. Au fost identificate străzi, ansambluri de locuit (între care o *domus* de 28 x 19 m, care trebuie să fi aparținut comandantului garnizoanei în sec. IV), depozite, *praetorium/ principia* romană târzie - edificiu cu funcționalitate și moment de ridicare neclare, basilica din sec. V-VI p.Chr., terme din sec. III-IV (25 x 15 m), aflate la 100 m S de cetate, au fost cercetate și conservate. Mai multe faze constructive documentate pentru epoca Dominatului: 1. sf. sec. III - sfârșitul domniei lui Valens (378), cu refaceri importante în ultimii ani ai domniei lui Constantin cel Mare, continuate de Constantius II; 2. sfârșitul sec. IV - sfârșitul sec. V (prima parte încheiată înainte de jumătatea sec. V); 3. epoca împăraților Anastasius-Iustinian (491-565), până la invazia kutrigurilor (559); 4. ultimele decenii ale sec. VI - începutul sec. VII, fără sfârșit violent (abandon). În sec. X – XII, în perioada medio-bizantină, s-a constatat o locuire în bordeie care suprapune cetatea romană, având și o biserică de mici dimensiuni în centrul fortificației.

Investigațiile noastre au constat în colectare de date necesare obținerii ortofotoplanului, modelării 3D, respectiv realizarea de fotografii oblice.

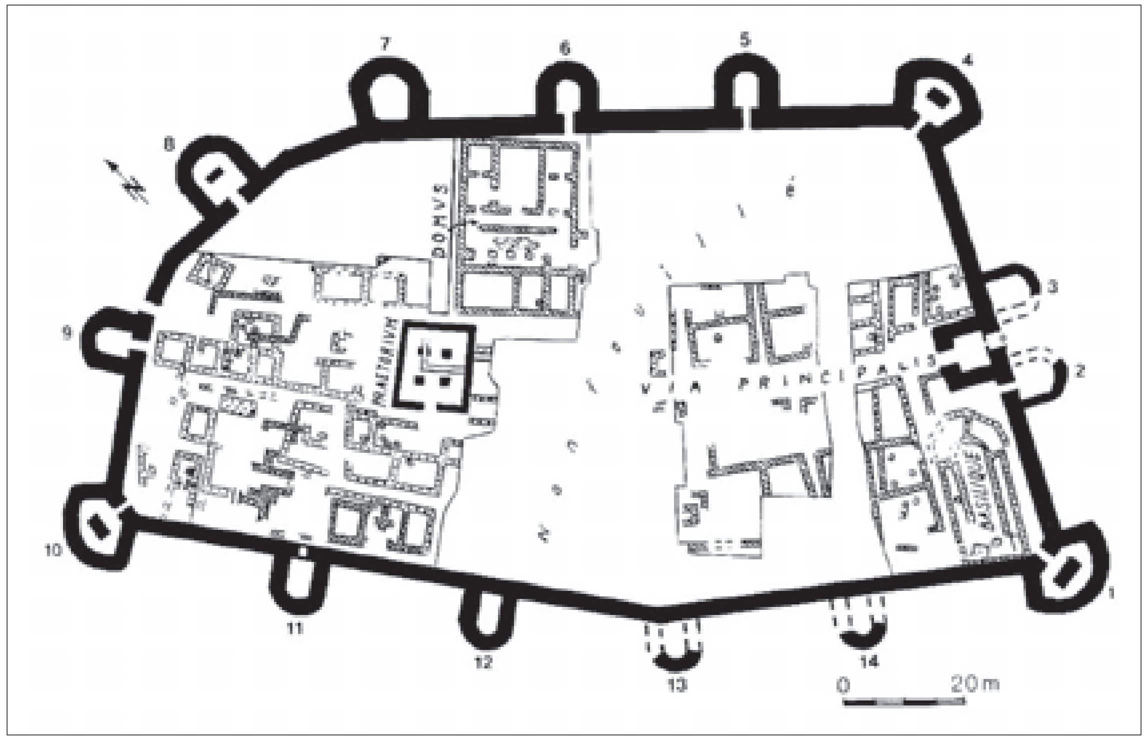

DINOGETIA, PLANUL FORTIFICAȚIEI (DUPĂ BARNEA, AL., LA FORTRESSE DE DINOGETIA À LA LUMIÈRE DE DERNIÈRES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES, ÎN STUDIEN ZU DEN MILITÄRGRENZEN ROMS III. AKTEN DES 13. INTERNATIONALEN LIMESKONGRESSES AALEN 1983, STUTTGART, 1986, 447-450, FIG. 3)

DINOGETIA - ORTOFOTOPLAN

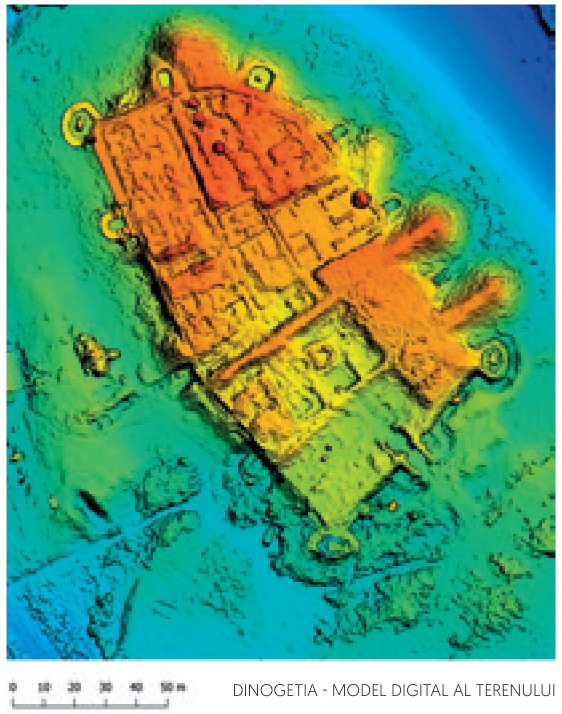

DINOGETIA - MODEL DIGITAL AL TERENULUI

Bibliografie

TIR L 35, 38;

Zahariade, Gudea 1997, 80, nr. 47;

Gudea 2005, 454-455, nr. III. 47;

Nicolae 2013, 167.

https://biblioteca-digitala.ro

GALAȚI (FOSTĂ BARBOȘI)
județul Galați

GALAȚI
(fostă Barboși)

JUD. GALAȚI
(RAN 75105.04; GL-I-s-A-02971)

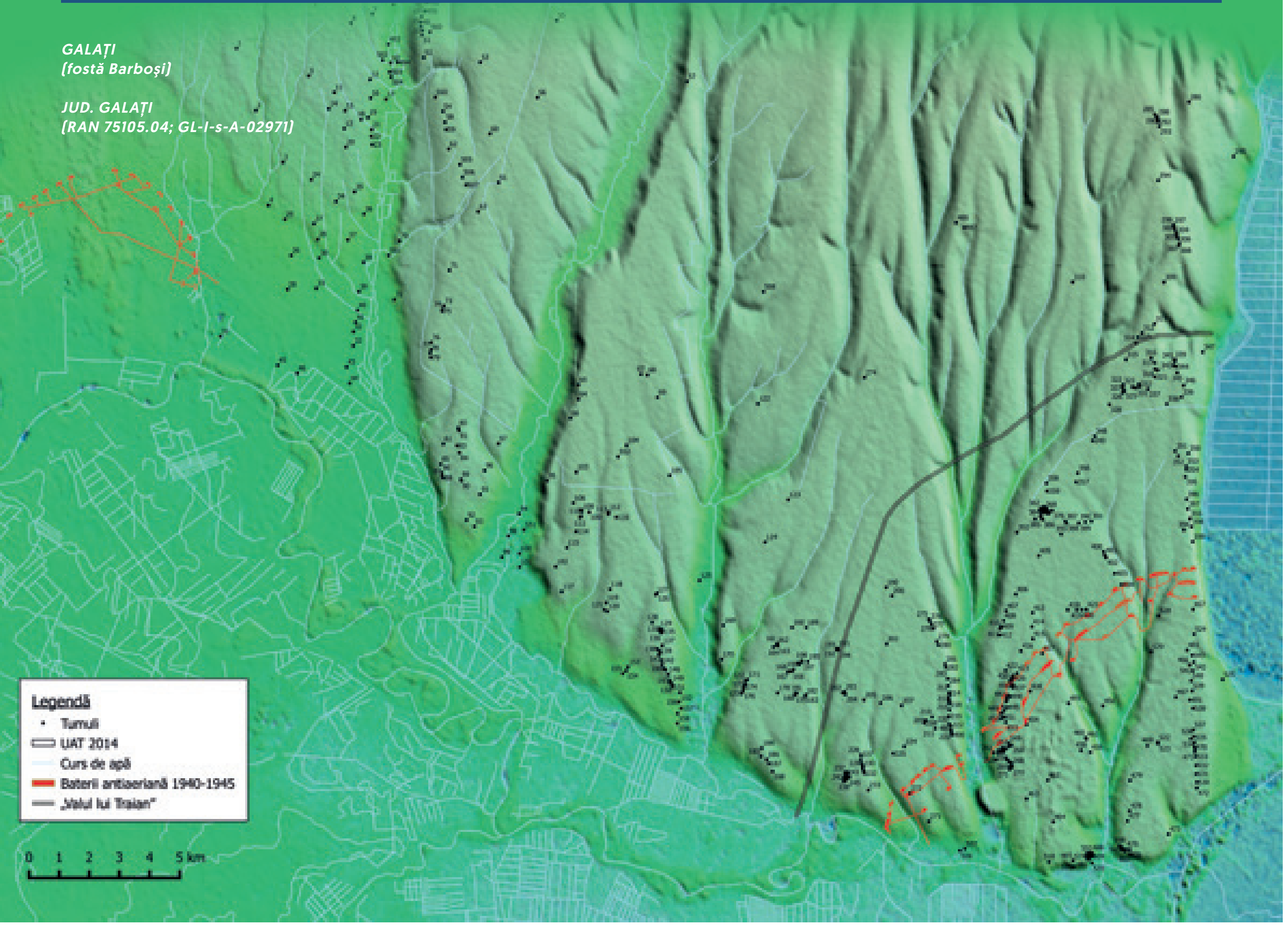

HARTA DESCOPERIRILOR FUNERARE DIN AREALUL CONFLUENȚEI RÂULUI SIRET CU DUNĂREA – ZONELE ADMINISTRATIVE (DUPĂ ȚENTEA, RAȚIU 2015, PL. VIII)

Castrul auxiliar a fost semnalat în punctul „Tirighina”, un platou înalt situat pe malul stâng al Siretului, la 2,5 km de confluența actuală cu Dunărea.

Așezarea de la Barboși a avut o importanță aparte în spațiul Dunării de Jos datorită amplasării geografice deosebite, în apropierea confluenței Dunării cu Siretul. Ruinele au intrat în dezbaterile științifice în urmă cu mai bine de 170 ani, prin lucrarea lui Gh. Săulescu. Așezarea localizată pe promontoriul Tirighina este cunoscută în perioada medievală sub denumirea de Ghertina (Gherghina). Promontoriul a fost afectat de o locuire sporadică datată în sec. XVII-XVIII, de amenajări militare în timpul Primului Război Mondial sau de distrugeri moderne datorate extragerii pe scară largă a pietrei.

Intrarea acestui spațiu sub control roman se produce cel mai probabil la începutul secolului al II-lea, castrul fiind construit aproape sigur în timpul lui Traian. Două inscripții onorifice atestă lucrări efectuate în castru în timpul domniei împăraților Traian și Hadrian. Din perioada staționării legiunii V Macedonica la *Troesmis* datează ștampilele acestei unități descoperite la Barboși (ISM V 305). De asemenea, aici au fost atestate și ștampilele cu numele legiunii *I Italica* (ISM V 307; precum și un *centurio*, ISM V 297, probabil aflat în fruntea detașamentului detașat la Barboși, și un *medicus legionis*, ISM V 299), *cohors II Mattiacorum equitata* (ISM V 306), respectiv *classis Flavia Moesica* (ISM V 308).

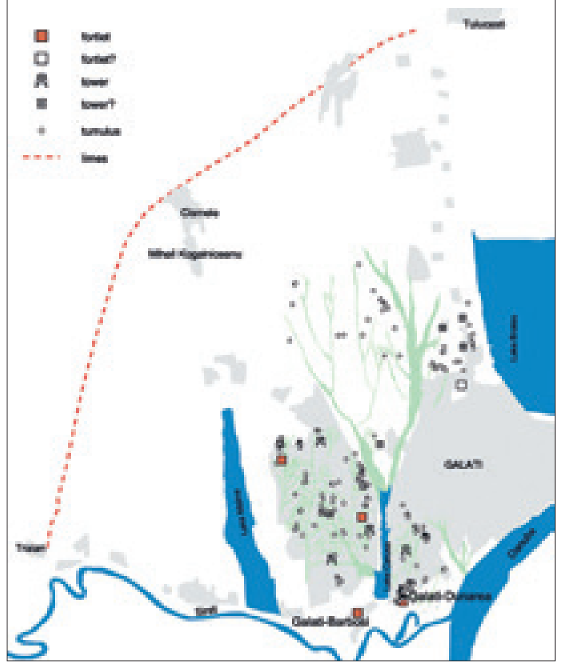

INTERPRETAREA DISTRIBUȚIEI VESTIGIILOR ARHEOLOGICE DIN INTERIORUL VALULUI TRAIAN-TULUCEȘTI, DUPĂ FOTOGRAFIILE AERIENE REALIZATE ÎN ANUL 1944 (ȚENTEA, OLTEAN 2009, 1521, FIG. 4

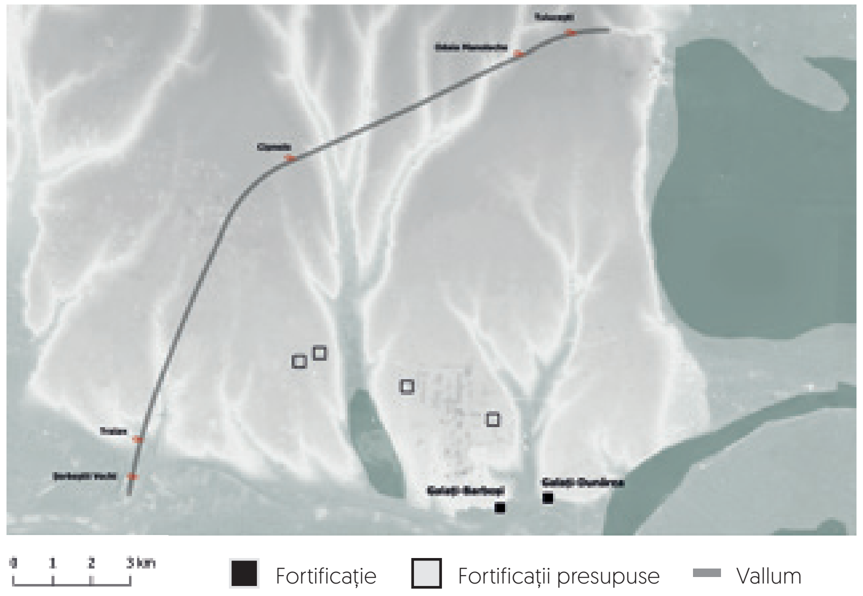

FORTIFICAȚIILE ROMANE DIN INTERIORUL VALULUI TRAIAN-TULUCEȘTI

Localizarea castrului de la Barboși în perioada Principatului a fost destul de neclară. Locul în care a staționat garnizoana romană constituită din vexilații ale unor unități militare diverse a fost sugerat în jurul promontoriului Tirighina.

Ideea existenței unui castru de dimensiuni mai mari decât promontoriul Tirighina, care să închidă în incinta lui un castellum, a fost formulată de către S. Sanie și preluată de mai mulți autori. Inadvertențele se referă atât la cronologia celor două presupuse fortificații, castru, respectiv *castellum*, dar și la modul în care au fost amplasate și au funcționat fortificațiile, așezarea civilă și necropola. Pe micul promontoriu Tirighina nu a putut funcționa o fortificație romană în care să se fi constituit garnizoana unui număr prea mare de soldați. Acest loc ar fi putut servi cel mult ca punct de observare și/sau semnalizare.

Singura posibilitate de funcționare a unei fortificații romane (cu dimensiuni încă neprecizate) a fost indicată pe marginea platoului înalt din vecinătatea promontoriului Tirighina, în proximitatea drumului, unde pe planul realizat de Vasile Pârvan erau marcate „valuri antice”, corespunzătoare sistemului de fortificații de pe latura nordică. În cursul cercetărilor arheologice preventive din anii 2017 și 2019 a fost descoperită incinta nordică și un șanț, care o dublează către Nord.

Probabil că începând cu perioada împăratului Hadrian, Barboși devine centrul teritoriului (*territorium* sau *regio*) delimitat de valul de la Traian-Tulucești, aflat sub administrație militară. Acest val (denumit și Valul Galaților) are o lungime de 23 de km, urmând un traseu în forma unui segment de cerc, cu centrul

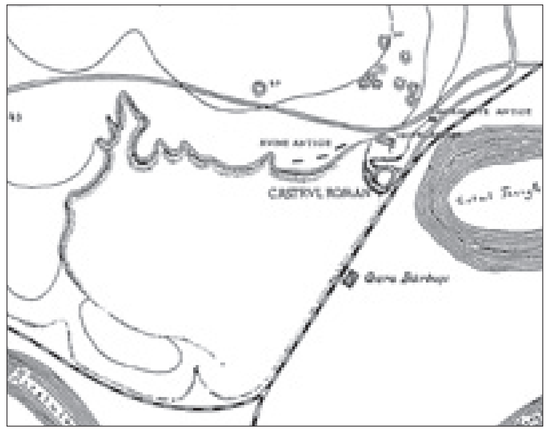

PLANUL CASTRUL ROMAN DE LA BARBOȘI, CU MARCAREA DRUMULUI ROMAN ȘI A UNEI PĂRȚI A NECROPOLEI (DUPĂ PÂRVAN 1913, 111, FIG. 9)

la Galați. Valul are o înălțime de peste 3 m în porțiunea sa sudică din zona satului Traian, iar din cauza aplatizării sale prin lucrări agricole poate ajunge și la o lățime de cca 30 m. Un șanț larg dublează valul spre Vest, respectiv spre Nord.

O fortificație de dimensiuni mici (*fortlet*) a fost cercetată la Galați, cartierul Dunărea. De asemenea, au mai fost cartate structurile rectangulare de dimensiuni mici, în interiorul valului, la vestul Bălții Mălina.

În vederea conturării unei imagini de ansamblu asupra distribuirii complexelor funerare din necropola de la Barboși am coroborat cartările cercetărilor arheologice proprii cu cele obținute pe baza fotografiilor aeriene efectuate în timpul celui de-al Doilea Război Mondial . Astfel, ne-am propus să extindem cercetarea la nivelul tuturor descoperirilor cu caracter funerar din spațiul delimitat de Valul Traian–Tulucești, precum și din zona conexă acestuia. Suportul cartografic a fost asigurat de platforma http://geo-spatial.org, iar integrarea datelor a fost realizată cu utilizarea Open Source. Utilitatea acestui procedeu a fost validată în momentul integrării datelor înregistrate pe teren. ●

Bibliografie

Bibliografie: V. Pârvan, Castrul de la Poiana și drumul roman prin Moldova de Jos, AARMSI II, XXXVL, 1913; 1-38, IX pl.;

S. Sanie, Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei (sec. II î. Hr.-III d. Hr.), Iași 1981;

L. Petculescu, Despre cronologia fortificațiilor romane de la Bărboși, Pontica 15, 1982, 249-253;

Țentea, Oltean 2009, 1515–1524;

O. Țentea, Al. Rațiu, Repertoriul peisajului funerar din zona confluenței Siretului cu Dunărea – studiu preliminar, Cercetări Arheologice 22, 2015, 189–270.

https://biblioteca-digitala.ro

LUNCAVIȚA
județul Tulcea

LUNCAVIȚA

JUD. TULCEA
(RAN 159749.01; TL-I-s-A-05837)

LUNCAVIȚA - DEALUL MILAN, FOTOGRAFIE OBLICĂ DIN DRONĂ

Fortificația de la Luncavița este amplasată pe Dealul Milan, un platou de natură stâncoasă având cota 48 m. Accesul spre platoul aflat la 2,5 km Nord de sat poate fi realizat pe un drum local care se desprinde la intrarea drumului E 87 (DN22) în nordul localității Luncavița.

Prima semnalare apare în manuscrisele lui Gr. Tocilescu, în ultimii ani ai secolului XIX. Nu se cunosc date referitoare la săpături arheologice pe teritoriul fortificației sau alte informații suplimentare.

Nu sunt cunoscute mențiuni ale vreunei trupe sau indicii asupra numelui antic al cetății. La data la care readucem în discuție această fortificație, afirmăm că este foarte probabil ca fortificația de pe Dealul Milan să fi funcționat pe durata secolelor II-III p.Chr. Despre acest sit s-au făcut ulterior doar referiri lacunare în lucrări de sinteză privind frontiera romană, în voci din dicționare sau în scurte mențiuni ale unor cercetări arheologice din arealul respectiv, dar privitoare la alte epoci istorice sau descoperiri întâmplătoare.

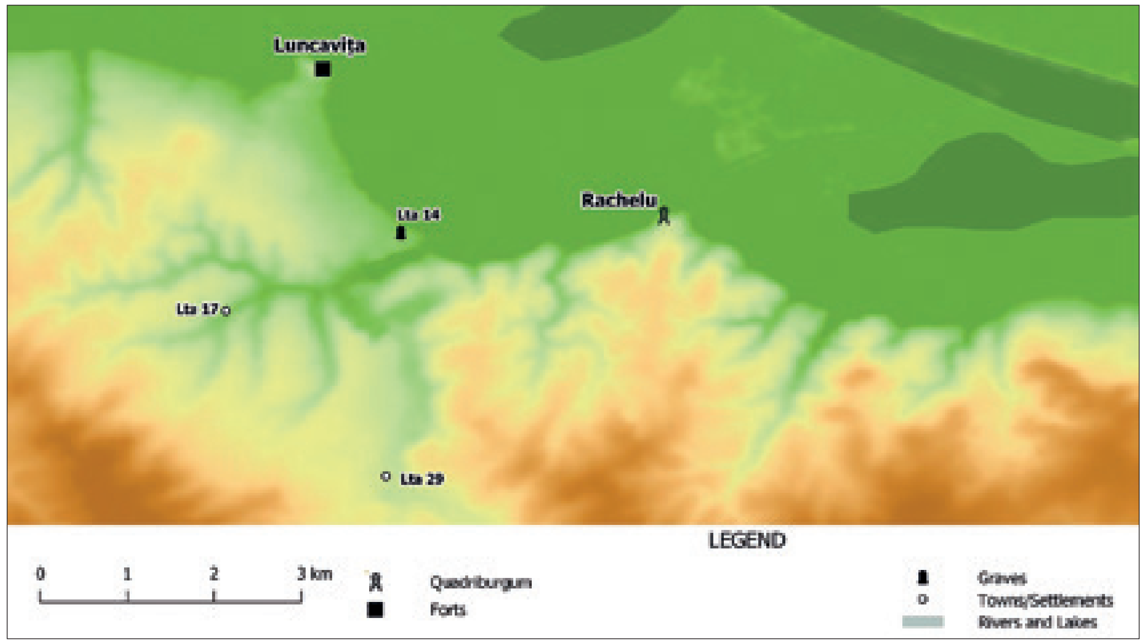

HARTA AMPLASĂRII SITURILOR ROMANE DIN ZONA LUNCAVIȚA – RACHELU – MODEL DE ELEVAȚIE (DUPĂ ȚENTEA 2018, 112, FIG. 11)

LUNCAVIȚA - DEALUL MILAN, MODEL DIGITAL UMBRIT (HILLSHADE) (DUPĂ ȚENTEA 2018, 110, FIG. 7C)

LUNCAVIȚA - DEALUL MILAN, RECONSTITUIREA PLANULUI FORTIFICAȚIEI, SUPRAPUSĂ PESTE ORTOFOTOPLAN (DUPĂ ȚENTEA 2018, 8 B)

Cercetarea detaliată a ortofotoplanurilor, a hărților, a datelor satelitare, a fotografiilor aeriene au condus la obținerea unui plan mult mai complex. Contururile zidurilor de incintă și ale unor clădiri din interior pot fi observate cu acuratețe în negativele șanțurilor de scoatere a zidurilor.

Latura lungă este orientată NS și are o lungime de 237 m, iar cea scurtă între 87 m (latura nordică) și 93 m (latura sudică). Se pot observa turnurile în formă semicirculară (sau mai degrabă trapezoidală?) pe laturile de Est, Sud și Vest și pe colțuri. Cel mai bine se poate identifica turnul din colțul sud-vestic. În interiorul fortificației sunt vizibile numeroase amprente delimitate de șanțuri de extragere a pietrei, care provin de la clădiri care au aparținut ultimei faze de locuire în interiorul fortificației.

În campaniile din anii 2018 și 2019, în cursul procesului de documentare și monitorizare a fortificațiilor de pe sectorul sudic al frontierei romane din România, am realizat mai multe recunoașteri pe teren și două serii de zboruri cu drona, care s-au materializat în completarea documentației cartografice a Dealului Milan, cât și a fortificației de la Rachelu, situată, de asemenea, pe teritoriul comunei Luncavița. Pentru o mai bună înțelegere a detaliilor sistemului defensiv roman și a delimitării corespunzătoare a așezărilor și a instalațiilor militare din această zonă, investigația a fost extinsă la un areal cât mai larg posibil.

Planul fortificației de pe Dealul Milan a fost corectat ca urmare a realizării unor modele efectuate la o rezoluție mai bună, obținând câteva detalii suplimentare ale planimetriei interne a fortificației de pe Dealul Milan, efectuând și corecții ale traseului incintelor printr-o mai bună corelare cu planul întocmit de Polonic. În urma suprapunerii acestor date, am putut separa cu claritate anumite șanțuri, care în unele porțiuni, conțin elemente de regularitate și structuri asemănătoare unor tranșee din Primului Război Mondial. Tranșee similare au putut fi identificate și în alte situri romane din Dobrogea de Nord, precum *Noviodunum* sau *Salsovia*.

LUNCAVIȚA - DEALUL MILAN, PLANUL FORTIFICAȚIEI DUPĂ POLONIC SUPRAPUS PESTE ORTOFOTOGRAFIE DIN DRONĂ ȘI MARCAREA CONTURURILOR TRANȘEELOR DIN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL.

Bibliografie

O. Țentea, Closing a gap. A roman fort rediscovered, în vol. Limes XXII. Proceedings of the XXIIth International Congress of Roman Frontier Studies, Ruse, Bulgaria, September 2012 (eds. L. Vagalinski, N. Sharankov) (= Bulletin of the National Archaeological Institute XLII, 2015), Sofia, 269-275;

Țentea 2018, 105-118.

https://biblioteca-digitala.ro

RACHELU
comuna Luncavița, județul Tulcea

RACHELU

COM. LUNCAVIȚA, JUD. TULCEA (160706.01; TL-I-s-B-05888)

AMPLASAREA FORTIFICAȚIILOR DE LA LUNCAVIȚA, RACHELU (PRIM PLAN, SĂGEATĂ ALBASTRĂ) ȘI LUNCAVIȚA, MILAN (PLAN ÎNDEPĂRTAT, SĂGEATĂ ROȘIE). IMAGINE PRELUCRATĂ DUPĂ O FOTOGRAFIE AERIANĂ REALIZATĂ DE DAN COSTEA (ȚENTEA 2018, 114, FIG. 13)

Fortificația de tip *quadriburgium* de la Rachelu a fost amplasată pe un promontoriu stâncos, situat la marginea zonei inundabile a Dunării, în marginea satului. Accesul se realizează pe o stradă neasfaltată a satului, la 200 m de drumul E 87 (DN22).

În prezent fortificația este acoperită în mare parte de grădina unei case. În anul 1991 au fost efectuate săpături de salvare care au dus la identificarea turnului circular de Nord-Est (diam. 3 m), construit din blocuri de piatră legate cu mortar. Dimensiunile fortificației (45 x 45 m) au fost preluate pe baza informațiilor furnizate de P. Polonic.

Investigațiile recente au constat în recunoașteri de teren, în aprilie 2019, documentare de arhivă, măsurători topografice, colectare de date din dronă și realizare de planuri și modele altimetrice.

Bibliografie

Zahariade 1999, 202;

Băjenaru 2010, 130;

Țentea 2018, 110.

ISACCEA **NOVIODUNUM**
județul Tulcea

ISACCEA (NOVIODUNUM) - FOTOGRAFIE OBLICĂ DIN DRONĂ

ISACCEA (Noviodunum – Ptol. III 10, 2; ItAnt 226, 1; TP VII, 4; ND, Or. 39, 25, 32-33; GeogrRav IV, 5, 47; AmmMarc 27, 5, 6; Procop. De Aed. 4, 11; Hierokl. 637, 13; Iord. Get. 35)

JUD. TULCEA (RAN 159696.05, TL-I-S-A-05804)

ISACCEA (NOVIODUNUM) - PLANUL FORTIFICAȚIEI ROMANE REFERENȚIAT PE ORTOFOTOPLAN 2019

https://biblioteca-digitala.ro

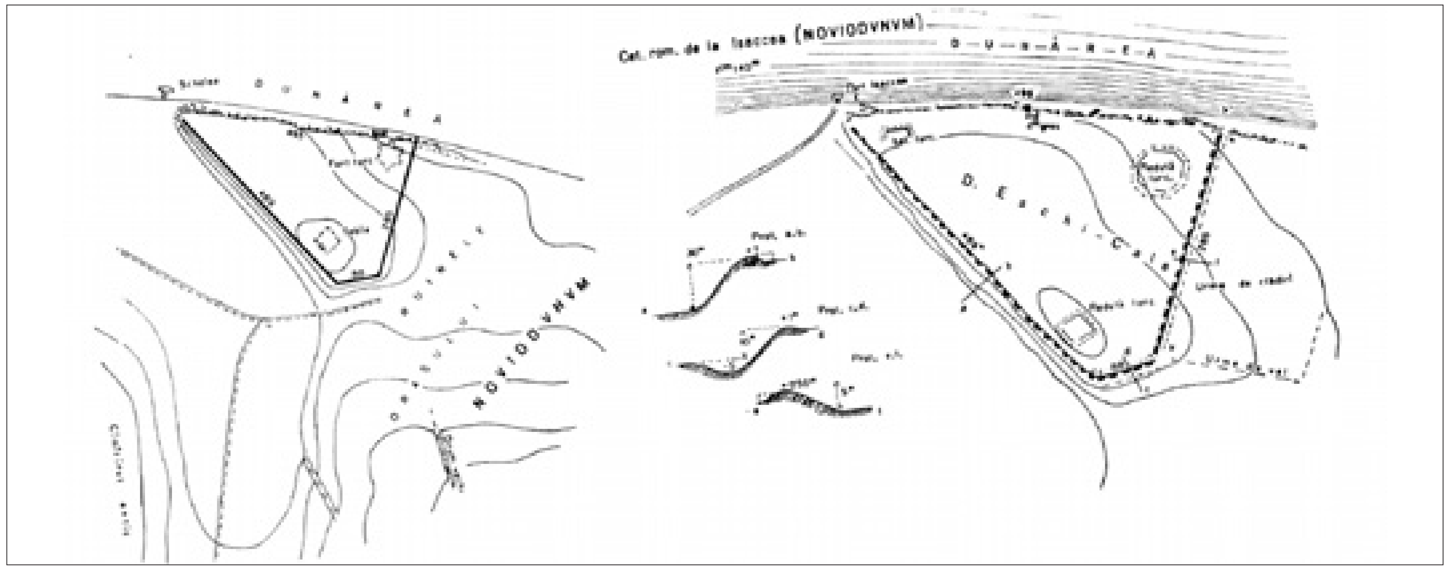

ISACCEA (NOVIODUNUM) - PLANURILE CETĂȚII REALIZATE DE P. POLONIC (DUPĂ. ȘTEFAN 1973, 5, FIG. 2-3)

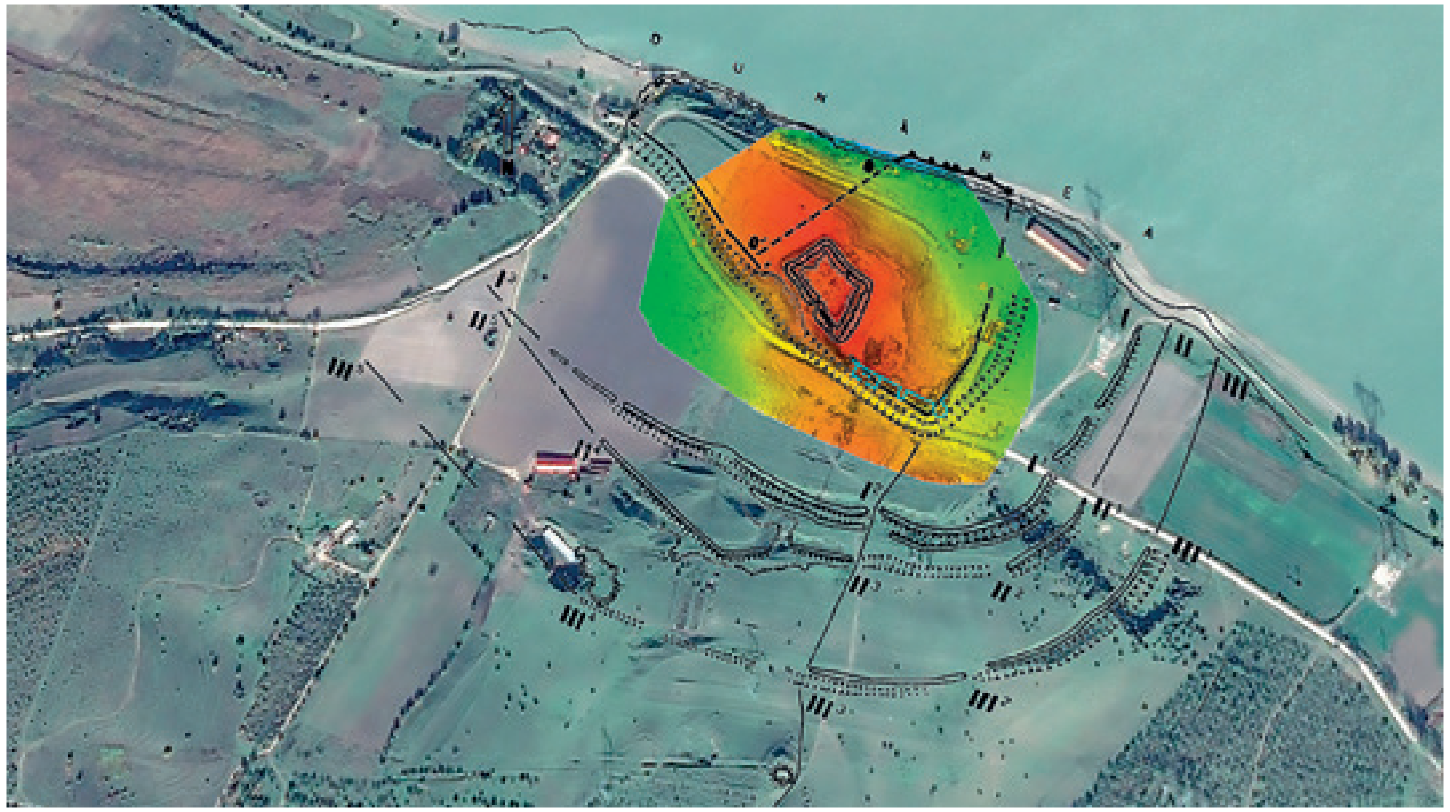

ISACCEA (NOVIODUNUM) - PLANUL FORTIFICAȚIILOR, MODEL DIGITAL AL TERENULUI REFERENȚIAT CU FOTOGRAFIE SATELITARĂ GOOGLE EARTH ȘI CU RECONSTITUIREA INCINTEI CERCETATE ARHEOLOGIC ÎN ULTIMII ANI

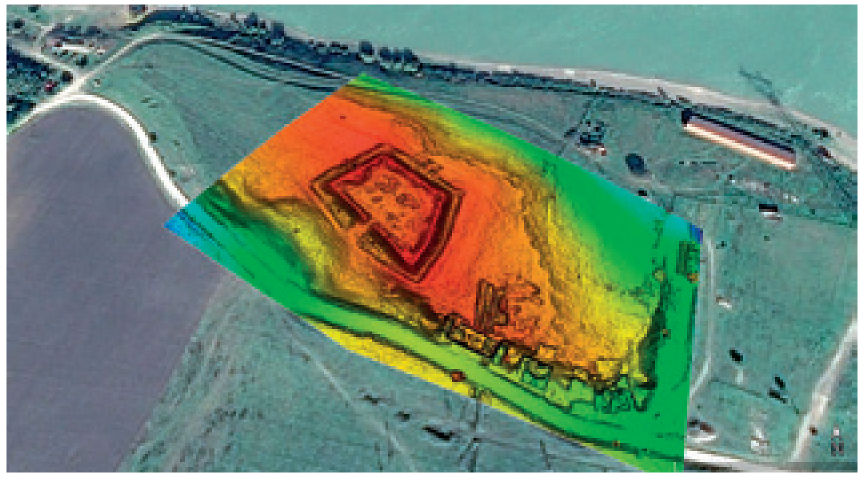

ISACCEA (NOVIODUNUM) - AREALUL FORTIFICAȚIILOR DTM, SUPRAPUS PE IMAGINE SATELITARĂ (GOOGLE EARTH)

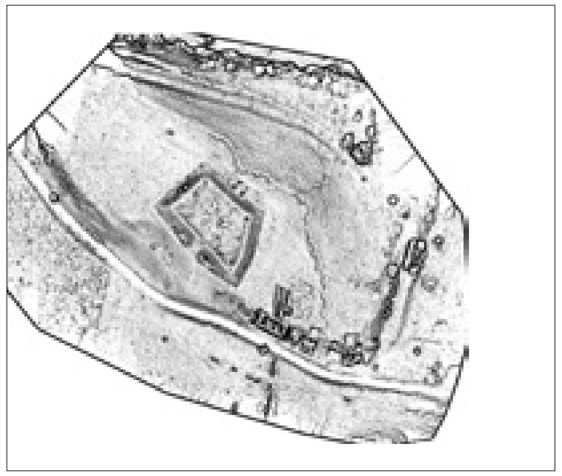

ISACCEA (NOVIODUNUM) - PLAN HILLSHADE

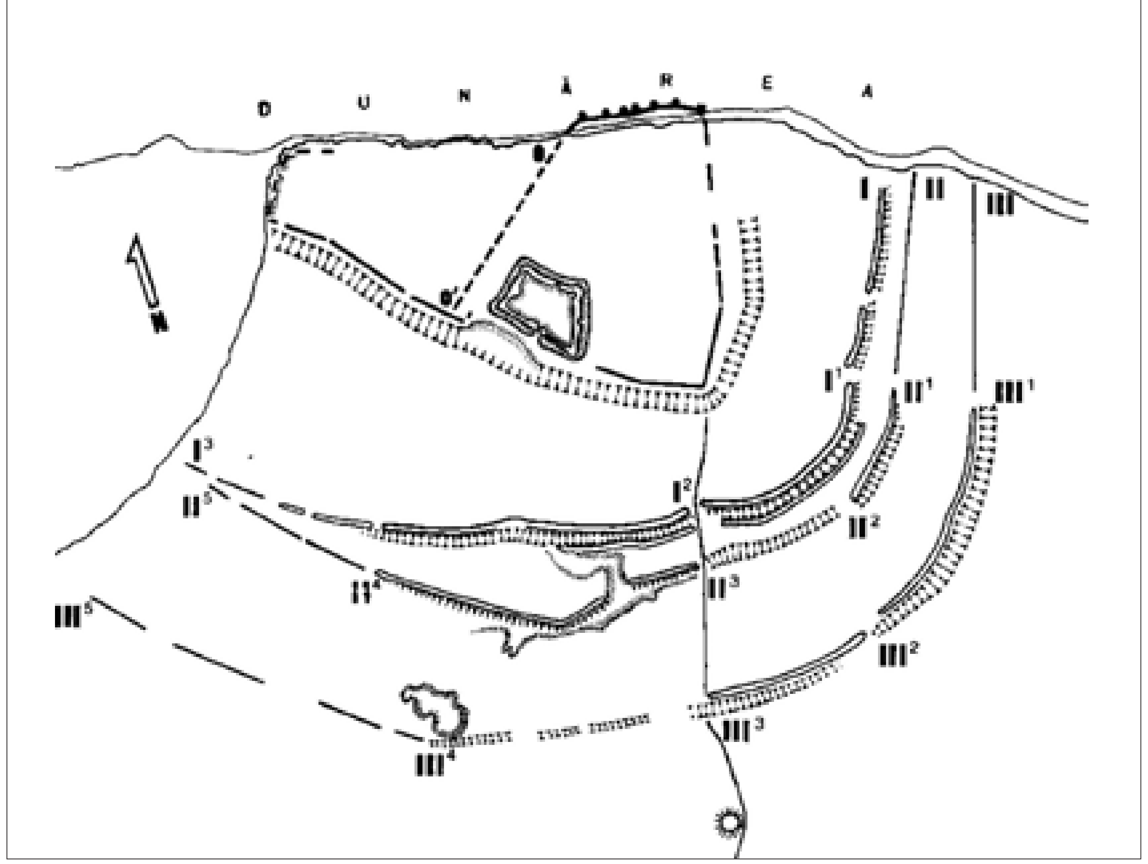

ISACCEA (NOVIODUNUM) - PLANUL FORTIFICAȚIILOR DUPĂ NOVIODUNUM, - PLANURI ȘTEFAN 1973, 9, FIG. 6)

Situl este amplasat în La Pontonul Vechi (Cetate, Eski-kale), la 2,5 km nord-est de orașul Isaccea, pe malul drept al Dunării.

În castrul de flotă, sediul principal al *classis Flavia Moesica* (ISM V 273, 281), au fost identificate numeroase inscripții, ștampile ale flotei (ISM V 283), ștampile ale legiunii V Macedonica (ISM V 284), precum și o inscripție care atestă un *miles legionis I Italicae* (ISM V 271). Este, de asemenea, atestat și un fost *signifer* al legiunii *XI Claudia pia fidelis* (ISM V 276)

Așezarea civilă, probabil o *civitas* sau un *vicus Noviodunum* (ISM V 233), devine *municipium Noviodunum*, cândva la începutul sec. III p.Chr. sau chiar mai devreme, pe timpul domniei comune a lui Marcus Aurelius și Commodus (177-180). În mai multe inscripții refolosite în fortificația târzie de la Halmyris este atestat un *vicus classicorum*, un sat al marinarilor. Acestea au fost probabil aduse de fapt din apropiere de *Noviodunum*, locul de staționare al *classis Flavia Moesica*.

Din punct de vedere arheologic se cunoaște fortificația romană târzie, de formă trapezoidală, înconjurată de mai multe șanțuri de apărare, sediul principal al legiunii I Iovia Scythica (*ND, Or.* 39, 32-33; IGLR 266) și al unei formațiuni auxiliare, *milites primi Constantiniani* (*ND, Or.* 39, 25). Incinta nordică, în mare parte, se află astăzi sub apele Dunării. Aceasta se păstrează subacvatic pe o lungime de aproximativ 200 m, iar zidurile având o grosime de 3 m, fiind prevăzută cu 7 turnuri semicirculare (sau în formă de U). Incinta sudică este cea mai vizibilă, având dezvelite prin săpătură trei turnuri, unul de colț, în formă de evantai, unul intermediar, în formă de potcoavă, și cel median, bastion rectangular de dimensiuni impresionante (peste 35 m lungime și patru piloni de susținere a suprastructurii interioare). În 2011 a fost identificată pe malul Dunării o nouă bazilică paleocreștină (sf. sec. V - sec. VI p.Chr.), situație așteptată pentru un oraș unde funcționează un sediu episcopal în sec. VI p.Chr.

Situl este suprapus de fortificațiile medievale ale Isaccei, dintre care cea mai vizibilă este fortificația otomană.

Între 2000-2004, 2005-2008, 2009-2011 la Noviodunum s-a desfășurat un proiect complex (The Noviodunum Archaeological Project) de topografie, cercetări geofizice și periegheze urmărind structura defensivă și locuirea din așezarea civilă a orașului, cu participarea Kris Lockyear, Adrian Popescu, Timothy Sly (University College London, University of Cambridge University, University of Southampton).

Demersurile noastre în acest sit s-au concentrat, ca în multe cazuri, pe realizarea unui model foto 3D prin prelucrarea fotografiilor orto și oblice. De asemenea ne-am concentrat pe studiul amănunțit al bibliografiei referitoare la planurile și săpăturile efectuate la *Noviodunum*.

Bibliografie

TIR L 35, p. 53-54;

Al. S. Stefan, Noviodunum. Studiul de foto-interpretare arheologică, BMI 1, 1973, 3-14;

Suceveanu 1977, 59-61, nr. 3; I. Barnea, Barnea Al, 1984, Săpăturile de salvare de la Noviodunum, Peuce 9, 97-105;

G. Simion et alii, Ensemble funéraire de la nécropole tumulaire de Noviodunum (Isaccea), Dacia, S.N. 38-39, 1994-1995, 121-149;

Zahariade, Gudea 1997, 81, nr. 50;

Gudea 2005, 458, IV. nr. 50;

Lockyear, K., Sly, T., Popescu, A., The Noviodunum Archaeological Project 2000-2004: Results and conclusion from the pilot seasons, Peuce, s.n., III-IV, 2005-2006, 121-158; Lockyear, K., Popescu, A., Sly, T., Rome and Byzantium on the Danube: The Noviodunum Archaeological project 2005-2008, Archaeology International 11, 2007/2008, 45-48;

Apostol, V., The „large towers" of Roman Dobruja, Caietele ARA 3, 2012, 81-95;

Stănică, A., Topoleanu, F., Bilavschi, G., Adamescu, A., Noviodunum. Bazilica 2, CCA 2012 (2013), 72-73; Topoleanu, F., Stănică, A., Mocanu, M., Nuțu, G., Ionescu – Preotu, C., Eftimie, D., Pascu, M., Drăgan, A., Noviodunum Bazilica 2, CCA 2016 (2017), 70-72;

Fl. Matei-Popescu, Vicus Nov(iodunum) and vicus classicorum: On the origins of the municipium Noviodunum, Ancient West and East, 15, 2016 (Volume dedicated to Professor Alexandru Avram to celebrate his 60th birthday), 213 – 222.

https://biblioteca-digitala.ro

TULCEA **AEGYSSUS**
județul Tulcea

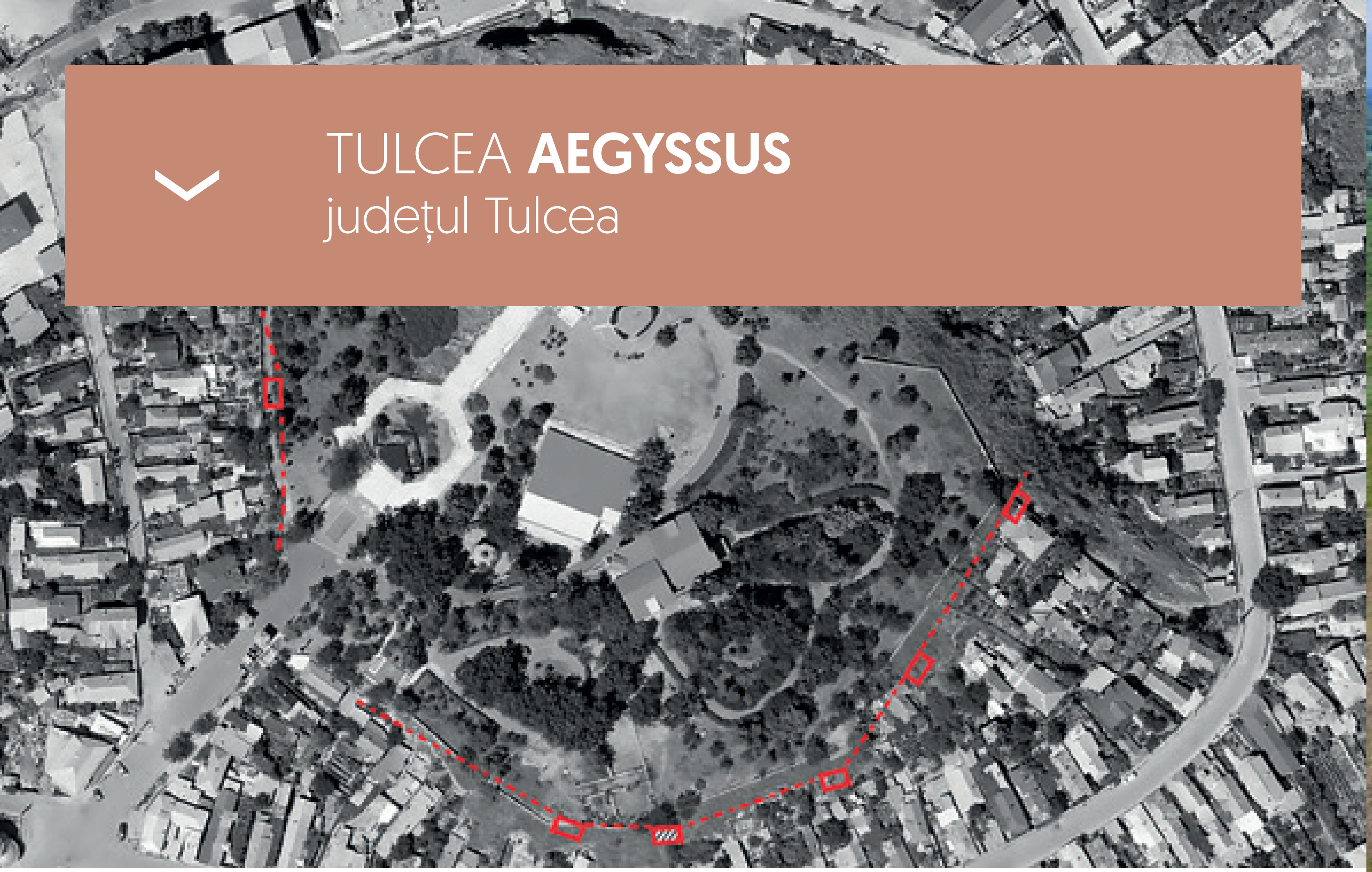
TULCEA [AEGYSSUS] - PLANUL FORTIFICAȚIEI RECONSTITUIT DUPĂ PLANUL SĂPĂTURILOR ARHEOLOGICE ȘI REFERENȚIAT CU ORTOFOTOPLAN GOOGLE EARTH

TULCEA
[Aegyssus – Ov. Ex P. I, 8, 13; IV, 7, 21, 53; Ptol. III, 10, 5; ItAnt 226, 2; ND, Or. 39, 8, 17, 34; GeogrRav IV, 5, 47; Proc. De Aed. 4, 7, 20; Hierokl. 637, 14]

[RAN: 159623.01; TL-I-m-A-05718.05]

Fortificația romană *Aegyssus* se situează în zona nord-estică a municipiului Tulcea, în Parcul Monumentului. În prezent, pot fi vizitate câteva complexe arheologice de epocă romană târzie. Numeroase artefacte descoperite în cursul săpăturilor sistematice se regăsesc în expoziția permanentă și în depozitele Muzeului de Istorie și Arheologie [parte a ICEM] aflat în imediata apropiere.

În epoca Principatului, a funcționat foarte probabil un castru auxiliar, care putea găzdui o *statio classis*. În cursul cercetărilor arheologice au fost descoperit ștampile ale cohortei *II Flavia Brittonum*, respectiv pentru *classis Flavia Moesica*. În sec. IV-V p.Chr., *Aegyssus* devine garnizoana unui *cuneus equitum armigerorum* și mai ales sediu al unui *praefectus ripae legionis I Ioviae cohortis V pedaturae inferioris* [*ND, Or.*, 99, 17, 34; IGLR 270]. Mai târziu, în sec. VI p.Chr. *Aegyssus* apare menționat între cele 15 cetăți de seamă ale provinciei Scythia, fiind la acea vreme și reședință episcopală.

Așezarea a fost puternic fortificată la sfârșitul sec. III și începutul sec. următor pentru a servi rolului strategic care i-a fost conferit în apărarea frontierei dunărene [sediu al pedaturii inferioare a 5 cohorte din legio I Iovia Scythica]. A fost refăcută în timpul lui Iustinian, continuare a unui proces constructiv inițiat sub Anastasius. La zidul de incintă și la turnurile aferente au fost identificate trei faze constructive, așezarea fiind părăsită la sfârșitul sec. VI sau mai probabil la începutul sec. VII [ultima monedă din vremea lui Heraclius]. A fost apoi refăcută începând cu revenirea bizantinilor la Dunărea de Jos la finalul sec. X. În urma cercetărilor arheologice au fost descoperite 7 turnuri [2 presupuse], conturându-se construcții realizate în sec. III, sec. IV, respectiv în sec. VI p.Chr. ●

TULCEA [AEGYSSUS] - PLANUL SĂPĂTURILOR ARHEOLOGICE [DUPĂ OPAIȚ 1977, FIG. 2]

Bibliografie

TIR L 35, 21-22;

Opaiț, A, Aegyssus '76 – Raport prelminar, Pontica 10, 1977, 307-311 [fig. 2];

Suceveanu 1977, 58-59, nr. 2;

Zahariade, Gudea 1997, 81-82, nr. 52;

Gudea 2005, 460, nr. IV. 52; Zahariade 2006, 92-93;

Nicolae 2013, 167-168.

MAHMUDIA **SALSOVIA**
județul Tulcea

MAHMUDIA
[Salsovia – ItAnt 226, 3; ND, Or. 39, 26; IGLR 271b]

JUD. TULCEA
[160733.12; TL-I-s-A-05833]

MAHMUDIA [SALSOVIA] - FOTOGRAFIE OBLICĂ DIN DRONĂ

Fortificația a fost amplasată pe un promontoriu situat pe malul brațului Sf. Gheorghe. Se află în imediata vecinătate a localității, accesul putând fi realizat pe drumurile 222C, apoi pe 222K.

Aici a funcționat probabil un castru auxiliar, refăcut sau suprapus de o fortificație romană târzie, ale cărei ruine se disting parțial și astăzi. Aici fost descoperită inscripția funerară a unui centurion al legiunii I Italica [ISM V 290], precum și o diplomă militară din ianurie 97 [CIL XVI 41], acordată însă trupelor din Moesia Superior. Fortificația a fost refăcută în epoca târzie, deja în epoca lui Licinius fiind atestată aici o *vexillatio in castris Salsoviensibus* [ISM V 29b = IGLR 271].
Mai târziu sunt atestați *milites quinti Constantiniani*.
Salsovia este menționată și în *Notitiae Episcopatuum*, ca sediu al unui episcop provincial în sec. VI p.Chr.

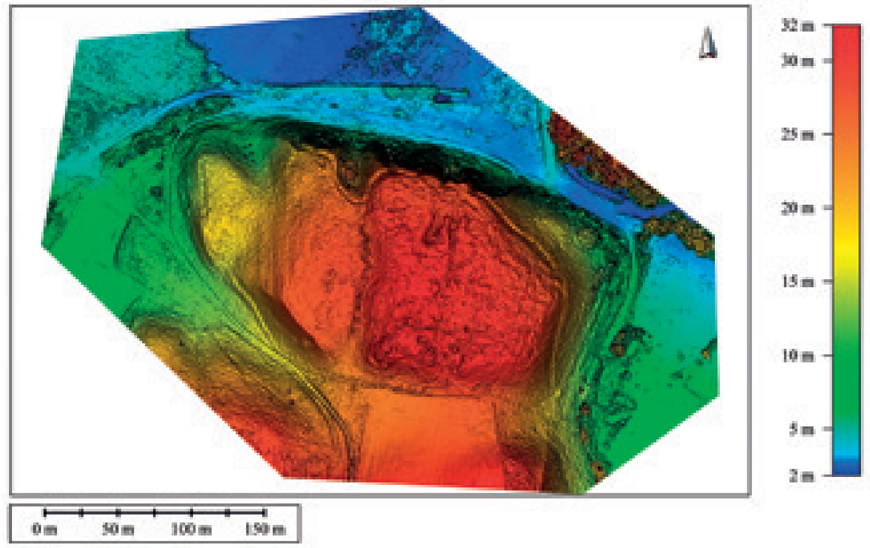

MAHMUDIA [SALSOVIA] – MODEL DIGITAL AL TERENULUI FORTIFICAȚIEI ȘI AȘEZĂRII CIVILE

https://biblioteca-digitala.ro

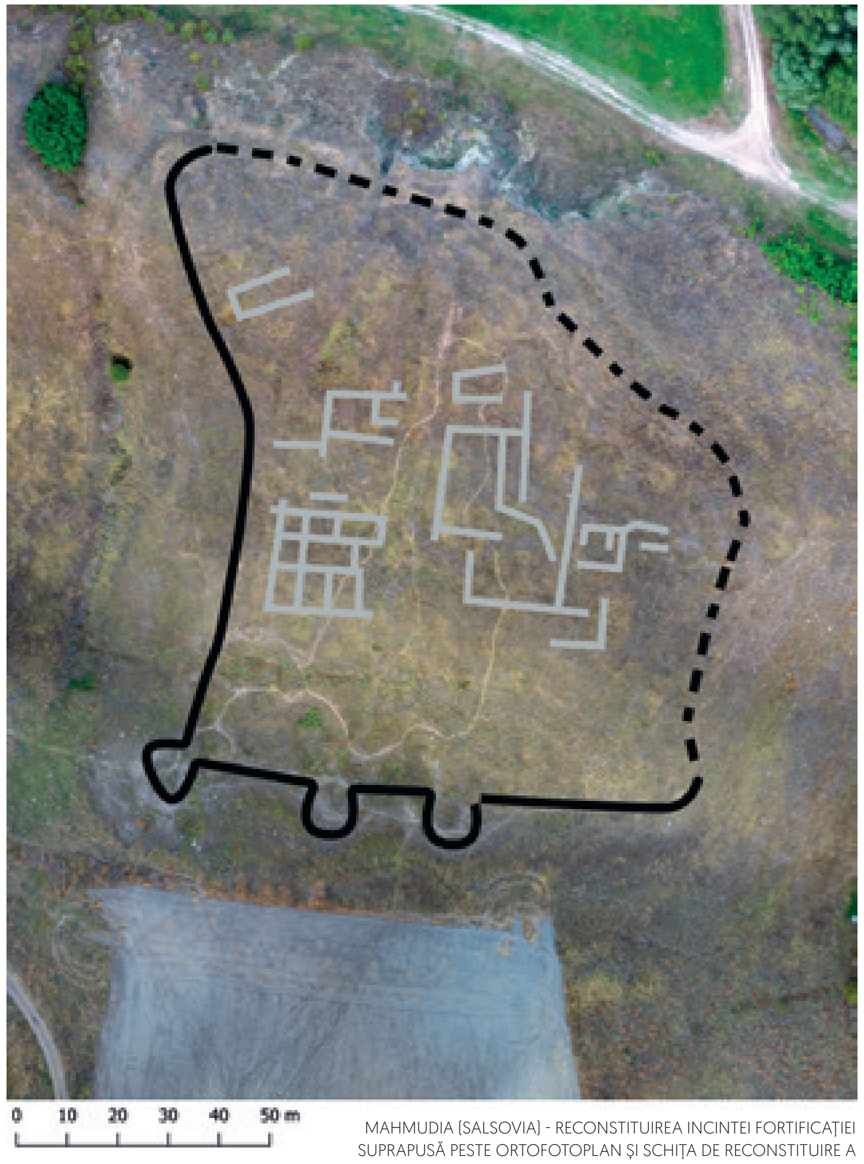

MAHMUDIA (SALSOVIA) - RECONSTITUIREA INCINTEI FORTIFICAȚIEI SUPRAPUSĂ PESTE ORTOFOTOPLAN ȘI SCHIȚA DE RECONSTITUIRE A PLANIMETRIEI INTERNE (TOPOLEANU, BOGDAN, HAYNES 2012, 110, FIG. 3)

Investigații detaliate au fost realizate în cadrul unui proiect pluridisciplinar derulat în urmă cu peste un deceniu și ale cărui rezultate publicate au adus precizări importante referitoare la planimetria sitului și unele elemente pentru cronologia acestuia. Din datele colectate de noi am adus unele îmbunătățiri minore. Planul fortificației, în principal conturul incintei, a putut fi reconstituit în urma realizării unui model 3D al platoului și prelucrarea datelor acestuia. Contururile cele mai vizibile au putut fi identificate după amprentele șanțurilor moderne de scoatere a zidurilor antice. Conturul fortificației romane târzii urmează curbele de nivel ale platoului, astfel forma care poate fi reconstituită este destul de neregulată, definindu-se ca un hexagon neregulat. Latura sudică cea mai lungă are 120 m, iar distanța dintre incinta nordică și cea sudică este de 150 m. Pe latura sudică se disting contururile turnului colțului de sud-vest, contururile porții de mijlocul laturii, respectiv o curbură corespunzătoare colțului de sud-est. Latura nordică și cea de nord-est au fost suprapuse în mare parte de trasee din Primul Război Mondial. ●

Bibliografie

Zahariade, Gudea 1997, 82, nr. 54;

I. Haynes, D. Bogdan, F. Topoleanu, Salsovia: A Roman Fort and Town on the Lower Danube. The Lower Danube in Antiquity (VI C BC – VI C AD), în: International Archaeological Conference Bulgaria-Tutrakan, 6.-7.10.2005 (ed.L.F. Vagalinski), Sofia, 131-140;

Topoleanu, Bogdan, Haynes 2012, 101-144.

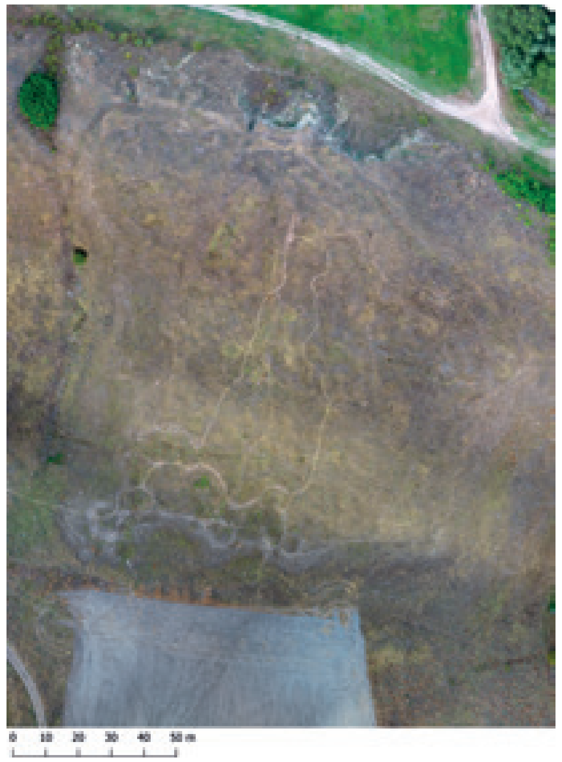

MAHMUDIA (SALSOVIA) - ORTOFOTOPLAN

MAHMUDIA (SALSOVIA) - MODEL DIGITAL UMBRIT (HILLSHADE)

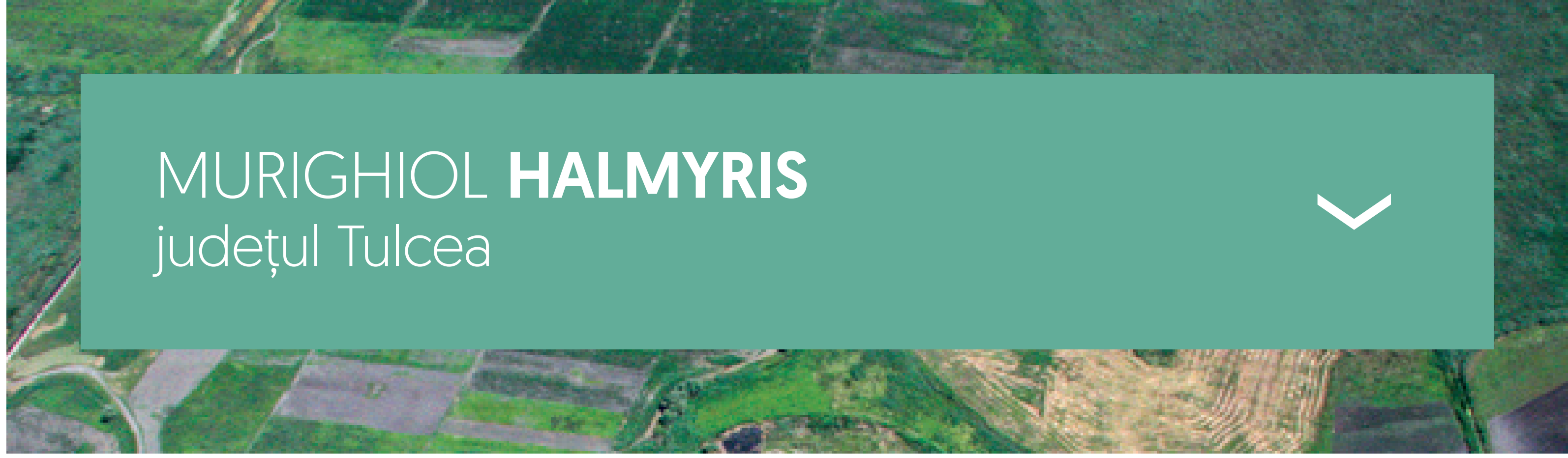

MURIGHIOL **HALMYRIS**
județul Tulcea

MURIGHIOL (HALMYRIS) - FOTOGRAFIE AERIANĂ OBLICĂ (IOANA OLTEAN, W. S. HANSON, 2008)

Fortificația romană de la Halmyris era amplasată pe malul Dunării, acum Brațul Sfântul Gheorghe, aflându-se la o distanță de aproximativ 1,7 km către Nord. Acesta este situată la 1,6 km sud-est de satul Murighiol, în vecinătatea șoseaua Murighiol -Dunavățul de Sus - DJ222C.

În urma cercetărilor arheologice din castrul auxiliar (182 x 145 m, cercetat de Al. Suceveanu, A. Opaiț, Cr. Opaiț, Fl. Topoleanu între anii 1981-1995) au fost evidențiate două faze pt. perioada timpurie: 1. castrul de lemn și și pământ, datat ipotetic în epoca lui Traian; 2. castrul de piatră, dimensiuni: 142 x 182, formă trapezoidală, ridicat probabil de o *Bauvexillation* compusă din legiunile I Italica și XI Claudia *pia fidelis*, abreviată *CPF*, ceea ce ar putea indica perioada traianică sau hadrianică timpurie, înainte sau imediat după așezarea legiunii în castrul de la Durostorum (AE 1988, 992 = 1989, 640 = 2003, 1550); reparații în vremea lui Caracalla; ștampile și inscripții ale legiunilor I Italica și XI Claudia. În interior, au fost identificate urmele unei clădiri, considerate a fi clădirea comandamentului. Planul acesteia este însă cu totul neobișnuit pentru o asemenea construcție.

Fortificația romană târzie (179 x 137 m) a fost prevăzută cu 12 turnuri în formă de „U”. Două turnuri se află la cele două colțuri, iar alte două la poarta de vest. Fortificația este înconjurată cu de două valuri de apărare spre vest și trei spre sud. A început a fi reconstruită pe timpul domniilor lui Aurelian și Probus, fiind terminate la începutul epocii tetrarhice, de când datează inscripția de refondare (AE 1995, 1345 = AE 1997, 1318). Fortificația a fost reparată pe timpul lui Theodosius I și apoi sub Anastasius, când apare în surse ca o *civitas*, fiind în același timp și sediul unei episcopii. Este refăcută în timpul lui Iustinian (Procopius din Caesarea). Fortificația a fost abandonată la începutul sec. VII. ●

MURIGHIOL (HALMYRIS) - PLANUL FORTIFICAȚIEI (DUPĂ MĂRGINEANU-CÎRSTOIU, APOSTOL 2015, 38 FIG. 1)

Bibliografie

Bibliografie: Zahariade, M., New Epigraphical finds in the Roman fort of Independența, Tulcea county, Dacia NS XXXIV, 1990, 262-263;

Suceveanu, Al., Zahariade, M., Du nom antique de la cite romaine tardive d'Independen] a (dep. Tulcea), Dacia NS XXXI, 1987, 87-96;

Zahariade, M., Suceveanu, Al., Opaiț, A., Opaiț, C., Topoleanu,F., Early and Late Roman Fortification at Independența, Tulcea county, Dacia N.S. XXXI, 1987, 97-106;

Suceveanu, Al., Zahariade, M., Un nouveau vicus sur le territoire de la Dobroudja romaine, Dacia NS XXX, 1986, 109-120; Zahariade, M., The Halmyris Tetrarchic Inscription, Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik 119, 1997, 228–236;

Zahariade, Gudea 1997, 82-83, nr. 55;

Suceveanu, Al., Zahariade, M., Topoleanu, Fl., Poenaru-Bordea, Gh., Halmyris I. Monografie arheologică, Cluj-Napoca, Editura Nereamia Napocae, 2003;

Gudea 2005, 462-464, nr. IV. 55; Zahariade 2006, 93-95;

Zahariade, M., Alexandrescu, C.G., Halmyris II. Greek and Latin Inscriptions from Halmyris Inscriptions on stone, signa and instrumenta found between 1981 and 2010, BAR international Series 2261, Archaeopress, 2011;

Mărgineanu-Cîrstoiu, Apostol 2015, 37-78.

https://biblioteca-digitala.ro

DUNAVĂȚU DE SUS
comuna Murighiol, județul Tulcea

DUNAVĂȚU DE SUS
(Ad Stoma ?)

COMUNA MURIGHIOL, JUD. TULCEA
(160957.02; TL-I-s-B-05779)

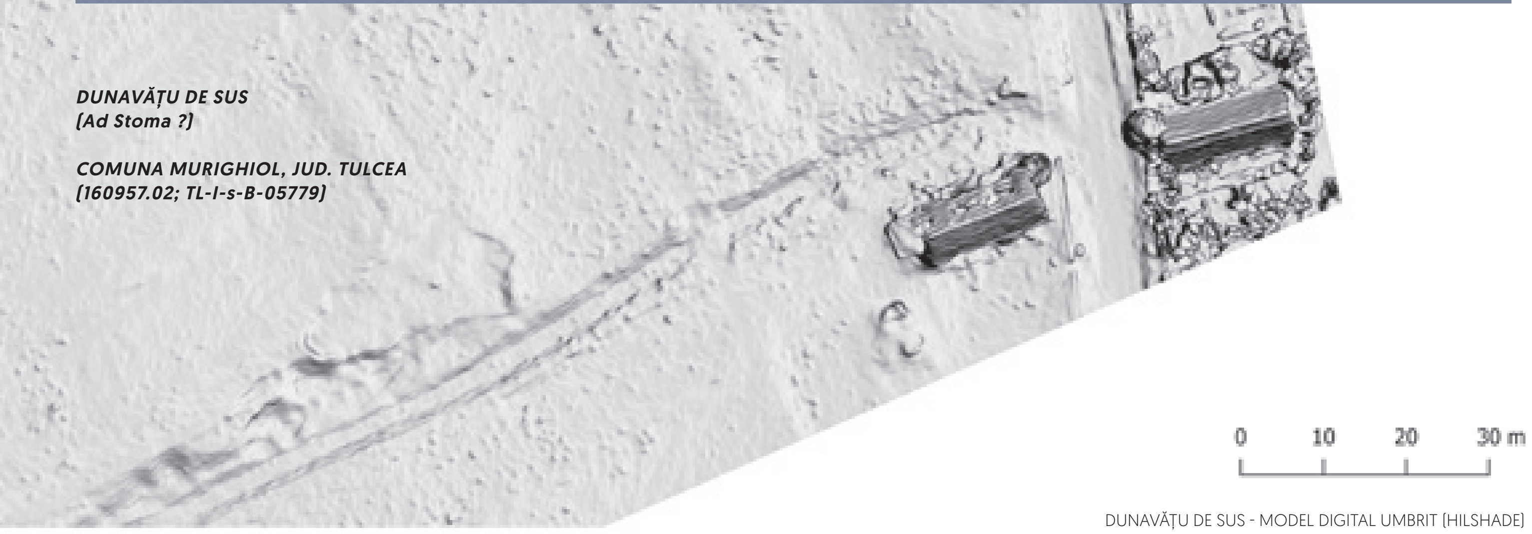

DUNAVĂȚU DE SUS - MODEL DIGITAL UMBRIT (HILSHADE)

DUNAVĂȚU DE SUS - ORTOFOTOPLAN

Fortificația romană (*quadriburgium*) de la Dunavățul de Sus este situată în apropierea locului în care brațul Sfântu Gheorghe al Dunării se vărsa în Marea Neagră. A fost construită la începutul sec. IV și a funcționat până în sec. VI p.Chr. Dimensiunile incintei sunt de cca 50 x 47 m.

A fost cunoscută încă de la sfârșitul sec. XIX, fiind parțial cercetată arheologic. A fost identificată cu *Ad Stoma*, toponim menționat în *Tabula Peutingeriana* (I. Barnea, A. Aricescu, M. Zahariade); *contra*, S. Torbatov, care identifica fortificația cu *Gratiana*, plasând *Ad Stoma* în vecinătate, la Dunavățu de Jos.

Bibliografie

Polonic 1935, 25;

Zahariade 1999, 204;

Băjenaru 2010, 131, nr. 50.

DUNAVĂȚUL DE JOS
comuna Murighiol, județul Tulcea

DUNAVĂȚUL DE JOS
(Cetatea Zaporojenilor)

COMUNA MURIGHIOL, JUD. TULCEA
(160948.01; TL-I-s-A-05775)

DUNAVĂȚU DE JOS - MODEL DIGITAL AL TERENULUI

Fortificația mai este cunoscută sub numele de „Cetatea Zaporojenilor". Este localizată într-un punct aflat în apropierea locului în care Brațul Sf. Gheorghe se varsă în Marea Neagră., la 5 km Vest de localitatea modernă (și alți 5 km sud - sud-vest de Halmyris, respectiv 7 km sud-vest de Dunavățu de Sus), accesul fiind asigurat de un drum comunal. A fost identificată de unii autori (M. Zahariade) cu *Gratiana*, menționată în *ND, Or.*, 39, 27, unde au garnizoana *milites primi Gratianenses*; Gratiana va fi mai târziu menționată de Procopius (*De aedif.* IV, 11).

Fortificație de formă trapezoidală, neregulată, având dimensiunile de 46 m (N) x 56 (E) x 28.15 (S) x 66 m. Fortificația timpurie este suprapusă de fortificația târzie. Poarta e pe latura de nord, flancată de două turnuri în formă de U; turnuri circulare în colțurile de nord-vest și nord-est, respectiv un turn rectangular pe cel de sud-vest și alte trei turnuri rectangulare pe laturile de vest și est.

În perioada antică a fost localizată în apropierea unui golf al Mării Negre (prezent Lacul Razelm), având rolul de a supraveghea intrarea pe Dunării. Cercetarea arheologică s-a desfășurat în perioada 1987-1992. M. Zahariade identifica fortificația cu toponimul *Gratiana*, iar S. Torbatov cu *Ad Stoma*.

APPENDICES: DOCUMENTAREA UNOR FORTIFICAȚII DIN INTERIORUL DOBROGEI

Studiul frontierei romane presupune și o aprofundare a cercetării unor puncte considerate poziții-cheie pentru funcționarea sistemului defensiv. Pe lângă documentarea siturilor și integrarea informațiilor evoluției cronologice a acestora, este necesară și înțelegerea rațiunilor pentru care sunt construite anumite fortificații în interiorul provinciei. Din această cauză ne-am îndreptat atenția spre anumite situri care semnalau dislocări de efective importante ale armatei romane, cum ar fi cele de la Istria sau Căscioarele, pe care le semnalăm cu această ocazie. În alte două situații, am efectuat recunoașteri pe teren ale unor puncte de interes secundar pentru tema programului.

DUNAVĂȚU DE JOS - ORTOFOTOPLAN DRONĂ ȘI SUPRAPUNERE PLAN

Bibliografie

Zahariade, Gudea 1997, 83, nr. 56;

Gudea 2005, 464, nr. IV. 56;

Băjenaru 2010, 131-132, nr. 51;

Zahariade, M., Two problems of topography and historical geography in Dobrudja, Dacia N.S. LV, 2011, 137-148 (142-148); Zahariade, M., Towards a Historical Geography of Extrema Scythiae Minoris. A Land Survey of the South-East Shoreline of the Dunavăț Peninsula. Results and Perspectives, Pontica 44, 2011, 311-322.

https://biblioteca-digitala.ro

ISTRIA
județul Constanța

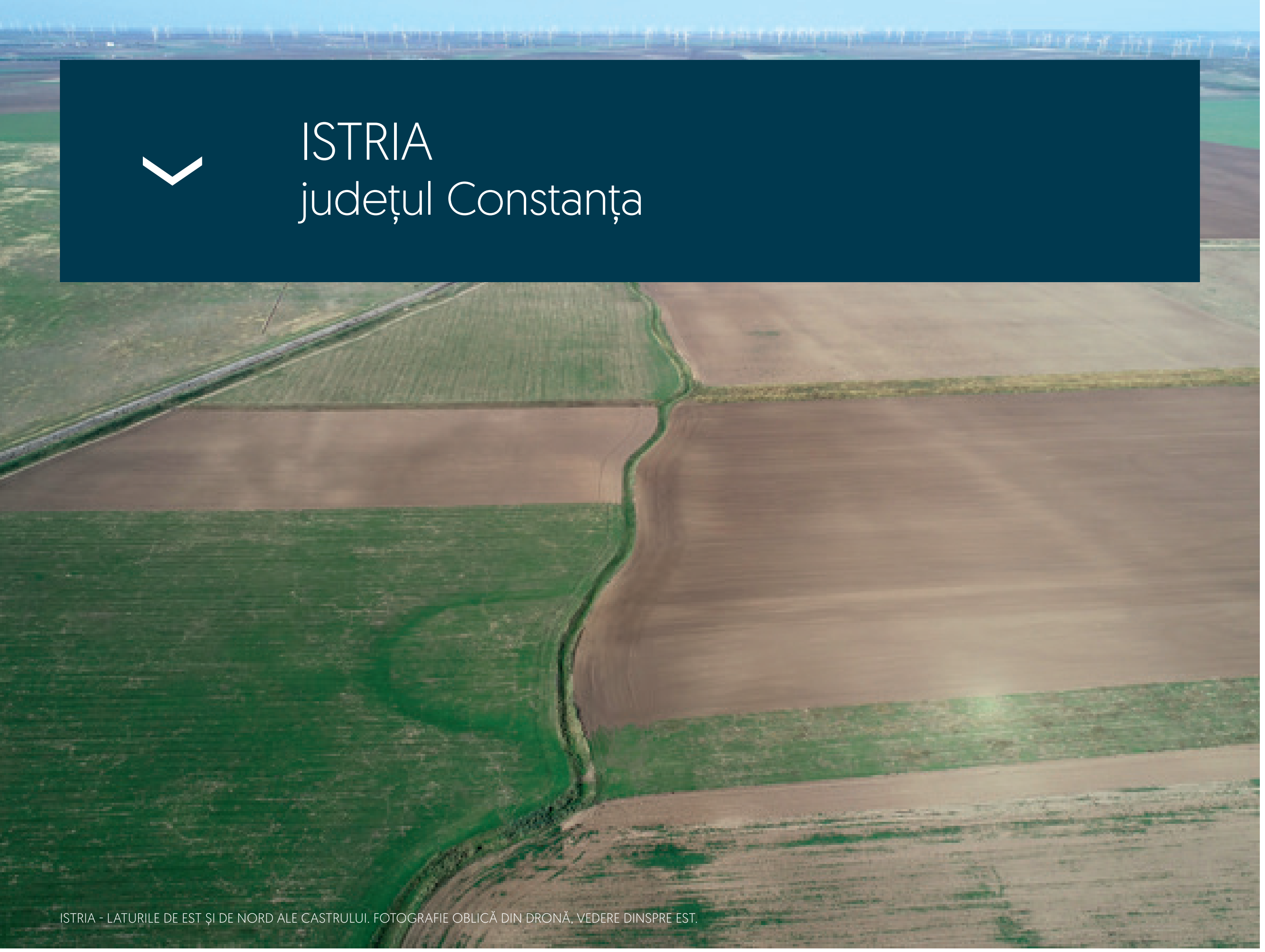

ISTRIA - LATURILE DE EST ŞI DE NORD ALE CASTRULUI. FOTOGRAFIE OBLICĂ DIN DRONĂ, VEDERE DINSPRE EST.

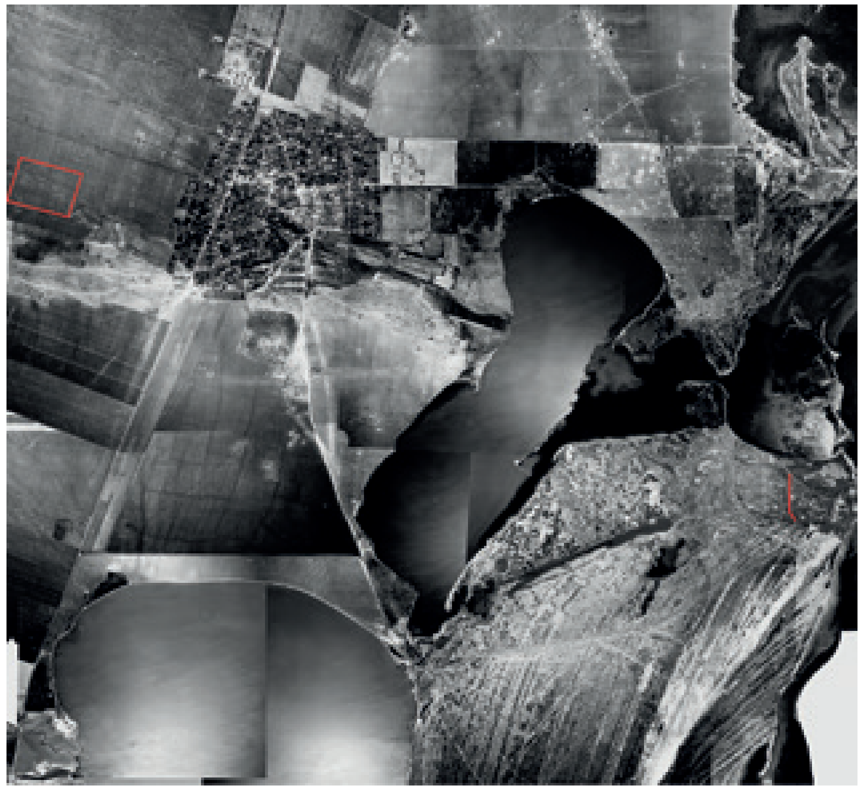

ISTRIA - IMAGINE GENERALĂ: LOCALIZAREA ORAŞULUI ANTIC (INCINTA ROMANĂ MARCATĂ CU CONTUR ROŞU), A NECROPOLEI ŞI A CASTRULUI LEGIONAR TEMPORAR (CONTUR ROŞU)

Studierea fotografiilor satelitare ne-a indicat existența unui castru de marş situat la 700 metri Vest de satul actual, respectiv la 6 km sud-vest de incinta romană din *Histria*. Accesul se realizează pe drumul DJ 226, iar de la intrarea sudică în satul Istria 1,5 km spre Vest pe drum agricol.

În stadiul actual al cercetărilor, perioada romană timpurie se poate împărți din punct de vedere arheologic în două etape distincte: perioada secolului I p.Chr., până în timpul domniilor lui Traian-Hadrian, când formele de viață elenistice continuă să existe şi să evolueze local, respectiv perioada secolelelor II-III, când este construită o nouă incintă, situată în apropierea celei din epoca clasică. Pe baza unei monede din timpul împăratului Hadrian descoperite la plinta zidului, s-a presupus construirea acestuia în această perioadă.

Perioada romană târzie debutează cu construirea rapidă a unei noi incinte, mult restrânse în comparație cu cea dinainte. Oraşul este abandonat definitiv cândva în sec. VII p.Chr.

Castrul se distinge pe teren prin forma sa rectangulară, marcată de două contururi succesive, care pot fi urmărite cu precizie pe aproape întregul perimetru. Conturul albicios, din interior, corespunde amenajării valului în care a fost construită o palisadă de lemn. În exterior se distinge clar şanțul fortificației, prin dunga de nuanță închisă, care dublează valul. Orientarea fortificației este VNV-ESE. Dimensiunile fortificației sunt 470 m (sud-est) x 325 m (sud-vest) x 480 m (nord-vest) x 355 m (nord-est).

În imaginea satelitară, pe latura de Vest şi de Nord se pot observa întreruperi corespunzătoare unor porți, precum şi elementele exterioare care asigurau bararea accesului (*tituli)*. Întreruperea de pe latura nordică, una dintre laturile lungi, poate fi observată pe o lungime de aproximativ 12 m (dimensiunile au însă variabile relativ mari) la aproximativ o treime de latura estică (170 m de colțul nord-estic). În lipsa unei alte porți, care să poată fi observate pe această latură, putem presupune că poarta principală a castrului se afla pe latura estică, îndreptată către *Histria*.

Pe mijlocul laturii vestice valul fortificației are o întrerupere corespunzătoare unei porți. În vederea obținerii unor detalii, colegul Alexandru Popa a efectuat măsurători geofizice pe o suprafață de 3600 mp. Au fost identificate două anomalii lineare pe direcția nord-sud, cu valori magnetice scăzute, corespunzătoare benzii deschise, respectiv o anomalie lineară cu valori magnetice pozitive, corespunzătoare benzii închise. Aceste elemente corespund valului şi şanțului fortificației. Deschiderea porții, aşa cum reiese din întreruperea valului şi şanțului, este de circa 11 - 12 m. Elementul corespunzător barării accesului are lungimea de aproximativ 22 m. Structura este compusă din două anomalii – una lineară şi altă curbată. Această structură configurează structura unei porți (*titulum*), element specific castrelor de marş. Urmează ca investigațiile să fie extinse în vederea completării datelor referitoare atât la sistemul de fortificații, cât şi la spațiul interior. Studiul asupra acestei fortificații sunt în derulare. Caracteristicile fortificației permit încadrarea acesteia în categoria castrelor legionare temporare din secolul I p.Chr., chiar şi din prima parte a secolului II p.Chr. Sistemul de fortificații este foarte aplatizat. Cu toate acestea, se disting cu claritate laturile de Nord şi Vest, pe care de altfel au putut fi identificate şi porțile, fapt documentat în ortofotoplan, în modelul digital al terenului, cât şi în fotografiile aeriene oblice.

La Vest de castru cercetările de teren indică prezența unei mari aşezări rurale, databilă pe baza numeroaselor fragmente ceramice în secolele II-IV p.Chr. În zona în care a fost construit acest castru au fost semnalați tumuli aparținând necropolei de la *Histria*. Cu toate că am putut corobora informațiile distribuției spațiale a acestor complexe, nu am putut stabili care este raportul dintre aceste înmormântări şi funcționarea castrului. Este un subiect asupra căruia vom reveni cu altă ocazie. ●

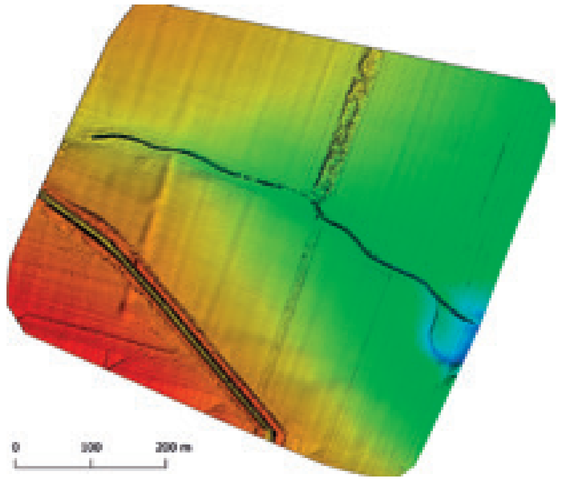

ISTRIA - ELEMENTELE SISTEMULUI DE FORTIFICAȚII ALE CASTRULUI VIZIBILE ÎN MODELUL DIGITAL AL TERENULUI

ISTRIA - AMPLASAREA PROSPECȚIUNILOR GEOFIZICE DIN AREALUL PORȚII VESTICE

Bibliografie

Stefan, Al. S., Cercetări aerofotografice privind topografia urbană a Histriei. I. Epoca romană timpurie (sec. I-III e.n.), Revista Muzeelor şi Monumentelor, Seria Monumente Istorice şi de Artă, 1974, nr. 2, 39-51;

Stefan, Al. S., Histria. Photographies aériennes et topographie générale: paléo-environnement, configurations urbaines, installations portuaires, nécropole tumulaire, voies vers la chôra (VIIe s. av. J.-C. — VIIe s. ap. J.-C.), Rivista di Topografia Antica/ Journal of Ancient Topography, XXIX, 2019, 9-92.

https://biblioteca-digitala.ro

CĂSCIOARELE
comuna Cerchezu, județul Constanța

CĂSCIOARELE - FOTOGRAFIE OBLICĂ DIN DRONĂ

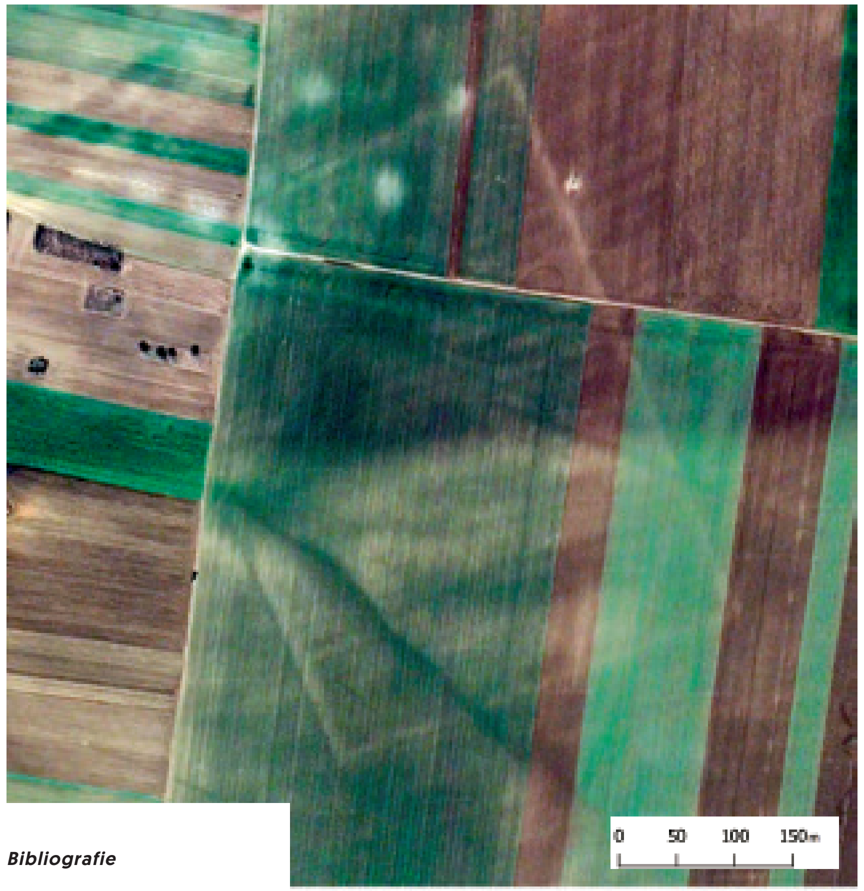

CĂSCIOARELE - ORTOFOTOGRAFIE SATELITARĂ

Descoperirea castrului este unul dintre rezultatele remarcabile și de dată recentă de arheologie a peisajului (landscape archaeology). Fortificația este de formă patrulateră, apropiindu-se de proporțiile unui dreptunghi. Resursele accesibile și colectate sunt imagini satelitare, fotografii aeriene oblice și ortogonale.

Conturul castrului se distinge ca o dungă albicioasă care descrie un patrulater cu orientarea NNV-SSE. La o primă vedere pare a fi un dreptunghi, dar laturile au următoarele dimensiuni: 365 m (Nord) x 506 m (Est) x 360 m (Sud) x 470 m (Vest). Șanțul fortificației poate fi observat, ca o dungă mai închisă la culoare, dublând valul spre exterior, doar pe latura vestică. Nu se pot distinge porțiuni în care valul și șanțul să fie întrerupte, pentru a putea marca astfel locul porților. Pot fi avansate mai multe explicații, dar ne vom limita la semnalarea preliminară a acestei situații, urmând să aprofundăm cercetarea fortificației și să revenim cu concluzii finale.

Sistemul de fortificare este puternic aplatizat, ca urmare a lucrărilor agricole intensive din acest areal. Nu se disting astfel diferențe de nivel relevante, care să fi putut fi observate la fața locului sau surprinse în fotografii oblice. Nici modelul digital al terenului nu a fost în măsură să ofere alternativ detaliile așteptate. ●

Bibliografie

Oltean, Hanson 2015, 894.

BIBLIOGRAFIE

Alexandrescu, Gugl 2016
Alexandrescu, C.-G., Gugl, C., The Troesmis-Project 2011–2015 – Research Questions and Methodology, in: Alexandrescu, C.-G. (Hrsg.), Troesmis – a Changing Landscape. Romans and the Others in the Lower Danube Region in the First Century BC – Third Century AD. Proceedings of an International Colloquium Tulcea, 7th–10th of October, 2015, Biblioteca Istro-Pontică, Seria Arheologie 12 (Cluj-Napoca 2016), 9–22

Arhiva Polonic
Pamfil Polonic, Mss. Academia Română – Cabinetul de Manuscrise și de Carte Rară

Băjenaru 2010
Băjenaru, C., Minor Fortifications in the Balkan-Danubian Area from Diocletian to Justinian, Mega Publishing House, Cluj-Napoca,

Gudea 2005
Gudea, N., Der untermoesische Donaulimes und die Verteidigung der moesischen Nord-und Westküste des Schwarzen Meeres. Limes et Litus Moesiae inferioris (86-275 n.Chr.), Sonderdruck aus Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 52, 2005, 319-566

Gugl, Trognitz 2020
Gugl, C., Trognitz, M., in 2000 Jahre und länger. Archivierung digitaler Daten des Troesmis-Projekts, in Berger, L., Huber, L., Lang, F. , Weilhartner, J. Hrsg., Akten des 17. Österreichischen Archäologentages am Fachbereich Altertumswissenschaften, Klassische und Frühägäische Archäologie der Universität Salzburg vom 26. bis 28. Februar 2018, Salzburg 2020, 109-120

Mărgineanu-Cîrstoiu, Apostol 2015
Mărgineanu-Cîrstoiu, M., Apostol, V., La fortification d'Halmyris. Étude architecturale des portes ouest et nord, Caietele ARA 6, 2015, 37-78

Oltean, Hanson 2007
Oltean I. A., Hanson, W.S. Reconstructing the archaeological landscape of Southern Dobrogea: integrating imagery. In: Ehlers, M. / Michel, U. (eds.). Remote Sensing for Monitoring, GIS Applications, and Geology VII, Proceedings of SPIE Vol. 6749, # 674906. (29 October 2007); https://doi.org/10.1117/12.737836

Oltean, Hanson 2015
Oltean I. A., Hanson, W.S. Defining the Roman Limes in Romania: the Contribution of Aerial and Satellite Remote Sensing, în Vagalinski, L, Sharankov, N. Eds., Limes XXII. Proceedings of the XXIIth International Congress of Roman Frontier Studies, Ruse, Bulgaria, September 2012 (= Bulletin of the National Archaeological Institute XLII, 2015), Sofia, 889-900

Opaiț 1977
A. Opaiț, Aegyssus '76 – Raport prelminar, Pontica 10, 1977, 307-311

Opriș 2019
Opriș, I. C., Ab Axiupoli VI milia passuum. Cetatea romană de la Seimenii Mari, în A. Avram, L. Buzoianu (eds.), Varia epigraphica et archaeologica. Volume dédié à la mémoire de Maria Bărbulescu, Pontica 52, Supplementum VI, 2019

Opriș, Rațiu 2017
Opriș, I. C., Rațiu, Al., Capidava II. Building C1 – Contributions to the history of annona militaris in the 6th century, Mega Publishing House, Cluj-Napoca, 2017

Polonic 1935
P. Polonic, Cetățile antice de pe malul drept al Dunării (Dobrogea) până la gurile ei, Natura. Revistă pentru răspândirea științei XXIV/7 (15 iulie), 18-26

Ștefan 1971
Ștefan, Al. S., Troesmis, considerații topografice, BMI 40, 1971, 4, 43-52

Ștefan 1973
Ștefan, Al.S., Noviodunum. Studiu de fotointerpretare arheologică, BMI 1, 1973, 3-14

Ștefan 1974
Ștefan, Al.S., Cercetări aerofotografice privind topografia urbană a Histriei. I, Epoca romană (sec. IIII e.n.), RMM-MIA 43, 1974, 2, 39-51

Suceveanu 1977
Suceveanu, Al., Viața economică în Dobrogea romană (secolele I-III e. n.), București, 1977

TIR L 35
Russu, I. I., Gostar, N., Ivanov, T., Popescu, Em., Protase, D., Tudor, D., Tabula Imperii Romani. Romula – Durostorum – Tomis. L 35 Bucarest, București, 1969

Topoleanu, Haynes, Bogdan 2012
Topoleanu, F., Bogdan, D., Haynes, I., Salsovia: chronological landmarks, Peuce, S.N. 10, 2012, 101-144

Țentea, Oltean 2009
Țentea, O., Oltean, I. A., The Lower Danube Roman Limes at Galați (Romania). Recent results from excavation and aerial photographic interpretation, în eds. Morillo, A., Hanel, N., Martín, E. eds., Limes XX: Estudios sobre la Frontera Romana, Roman Frontier Studies, vol. III, Anejos de Gladius 13, León, Spain, September 2006,Polifemo, Madrid, 2009, 1515–1524

Țentea 2018
O. Țentea, Un segment de limes redescoperit: Luncavița, jud. Tulcea / A rediscovered section of the limes: Luncavița, Tulcea County, Cercetări Arheologice 25, 2018, 105-118

Zahariade 1999
Zahariade, M., The Roman Frontier in Scythia Minor (1980–1995), in Gudea, N. ed., Proceedingsof the XVIIth International Congress of Roman Frontier Studies, Zalău 1997, Publishing House Porolissum: Zalău 1999, 199–213

Zahariade 2006
Zahariade, M., Scythia minor. A History of a Later Roman Province (284–681), Amsterdam, 2006 (Pontic Provinces of the Later Roman Empire 1)

Zahariade, Gudea 1997
Zahariade, M., Gudea, N., The Fortifications of Lower Moesia (AD 86–275), Hakkert, Amsterdam

SURSE ANTICE

ConstPorph, De Them.
Constantine Porphyrogenitus, De Thematibus, ed. A Pertusi, Studi e testi 160, Vatican, 1952

Hierokl.
Hierokles: G. Parthey (ed.), Hieroclis Synecdemus et notitiae Graecae episcopatuum; acedunt nili doxapatrii notitia patriarchatum et locorum nomina immutata, A.M. Hakkert, Amsterdam, 1967

ItAnt
G. Parthey, M. Pinder, (ed.) Itinernerarium Antonini Avgvsti et Hierosolymitanvm, Berlin, 1848

GeogrRav
M. Pinder, G. Parthey (ed.) Ravennatis anonymi Cosmographia et Guidonis Geographia, Berlin, 1860

ND, Or.
Notitia Dignitatum in partibus Orientis în O. Seeck (ed.), Notitia Dignitatum accedunt Notitia Urbis Constantinopolitanae et laterculi provinciarum, Berlin, 1876, p. 1-102

Proc. De aed.
Procopius, De aedificiis: J. Haury (ed.), Procopii Caesariensis opera omnia. Vol. IV. ΠΕΡΙ ΚΤΙΣΜΑΤΩΝ libri VII sive de aedificiis, edition stereotypa correctior, addenda et corrigen adiecit G. Wirth, Berlin, 1964

Ptol.
Claudius Ptolemaeus: Claudii Ptolemaei, Geographia. E codicibus recognovit, prolegomenis, annotatione, indicibus, tabulis instruxit Carolus Müllerus, Paris, 1883

TheophSim
Theophylactus Simocattes: M. Whitby, Mary Whitby, The History of Theophylact Simocatta. An English Translation with Introduction and Notes, Oxford, 1986

TP
Tabula Petingeriana: K. Miller, Die peutingerische Tafel oder Weltkarte des Castorius, Stuttgart, 1916; K. Miller, Itineraria romana. Römisches Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana dargestellt, Stuttgart, 1916

https://biblioteca-digitala.ro

Buletin LIMES / Nr.8 / 2020
O publicaţie susţinută de

COMISIA
LIMES
ROMANIA

Comisia Naţională Limes
Str. C. Daicoviciu 2, Cluj-Napoca
contact@LimesRomania.com
www.LimesRomania.com

Editura
LIMES
ISSN: L 2537 6012

https://biblioteca-digitala.ro